

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

R I G O R Ó Z N Í P R Á C E

Úloha policejního orgánu v přípravném řízení

(The role of the police authority in pre-trial)

Řešitel: Mgr. Bc. Petr Bauer

Vedoucí rigorózní práce: doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Datum uzavření rukopisu: 16. 5. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kolečovicích dne 16. 5. 2015

Mgr. Bc. Petr Bauer

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. JUDr. Bc. Tomáši Gřivnovi, Ph.D., který jako vedoucí a konzultant této rigorózní práce projevoval po celou dobu naší spolupráce vstřícnost a jehož rady a postřehy byly vždy přínosné, poučné a trefné.

Obsah

ÚVOD.....	7
2. PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ JAKO ÚVODNÍ STADIUM TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	11
2. 1. Krátká úvaha autora nad smyslem přípravného řízení	11
2. 2. Obecné vymezení přípravného řízení	12
2. 3. Policejní orgán ve smyslu trestního řádu s důrazem na útvary Policie České republiky	14
2. 4. Šetření a opatření policejního orgánu vyplývající z ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu	15
3. POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ	19
3. 1. Postup před zahájením trestního stíhání jako úvodní fáze přípravného řízení	19
3. 2. Zahájení přípravného řízení	20
3. 2. 1. Zahájení přípravného řízení sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení	21
3. 2. 2. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů	24
3. 2. 3. Zahájení přípravného řízení současně se začátkem trestního stíhání	24
3. 3. Účel postupu před zahájením trestního stíhání.....	26
3. 4. Funkce postupu před zahájením trestního stíhání.....	27
3. 5. Průběh postupu před zahájením trestního stíhání	31
3. 5. 1. Provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu.....	33
3. 5. 2. Provádění úkonů podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu.....	36
3. 5. 3. Výslech svědka a provedení rekonvice za účasti soudce jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon a operativně pátrací prostředky.....	37
3. 6. Způsoby ukončení prověřování.....	38
3. 6. 1. Odevzdání věci správnímu orgánu	39
3. 6. 2. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 1 až 5 trestního řádu	41
3. 6. 2. 1. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 1 trestního řádu.....	45
3. 6. 2. 2. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 2 trestního řádu.....	45
3. 6. 2. 3. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 3 trestního řádu.....	46
3. 6. 2. 4. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 4 trestního řádu.....	46
3. 6. 2. 5. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 5 trestního řádu.....	48
3. 6. 3. Dočasné odložení trestního stíhání podle ustanovení § 159b trestního řádu	48
4. VYŠETŘOVÁNÍ.....	50
4. 1. Zahájení trestního stíhání.....	50

4. 2. Blíže k počátku vyšetřování.....	52
4. 3. Vyšetřovací orgány, druhy a funkce vyšetřování	54
4. 4. Postupy ve vyšetřování	56
4. 5. Závěr vyšetřování	58
4. 5. 1. Postup policejního orgánu při skončení vyšetřování	59
4. 5. 2. Rozhodnutí státního zástupce po skončení vyšetřování	60
5. ZKRÁCENÉ PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ JAKO ZVLÁŠTNÍ FORMA PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ.....	64
5. 1. Současná zákonná úprava zkráceného přípravného řízení.....	64
5. 1. 1. Předpoklady, podmínky a překážky k možnosti konání zkráceného přípravného řízení.....	64
5. 1. 2. Postup ve zkráceném přípravném řízení.....	66
5. 1. 2. 1. Zahájení zkráceného přípravného řízení	66
5. 1. 2. 2. Následný postup ve zkráceném přípravném řízení	67
5. 1. 2. 3. Sdělení podezření, výslech podezřelého a jeho práva	68
5. 1. 2. 4. Závěrečná rozhodnutí a opatření policejního orgánu a státního zástupce ve zkráceném přípravném řízení	71
5. 2. Vliv novelizací trestního řádu a stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR na četnost využívání zkráceného přípravného řízení v celé jeho historii	74
6. ÚVAHY NAD MOŽNÝMI ZMĚNAMI V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ DE LEGE FERENDA.....	87
6. 1. Problematika neodkladných a neopakovatelných úkonů	87
6. 1. 1. Výpověď spoluobviněného bez účasti druhého spoluobviněného nebo jeho obhájce.....	88
6. 1. 2. Procesní vady spočívající v nedostatečném zdůvodnění neodkladnosti nebo neopakovatelnosti v příkazu o domovní prohlídce a prohlídce jiných prostor a taktéž vady v spočívající v extenzivním výkladu v otázce procesních oprávnění policejního orgánu ve fázi prověřování.....	94
6. 1. 3. Úvaha nad absencí zdůvodnění neodkladnosti nebo neopakovatelnosti úkonu u ohledání věci a místa činu a u prohlídky těla a jiných podobných úkonů, jestliže jsou tyto prováděny před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení.....	98
6. 1. 4. Pohled na poslední nálezy Ústavního soudu ČR v otázce provádění neodkladných nebo neopakovatelných úkonů.....	102
6. 2. Sporné otázky v oblasti vyžádání znaleckých posudků	106
6. 2. 1. Vyšetření duševního stavu pachatele a vyjasnění otázky jeho trestně právní příčetnosti v době před zahájením trestního stíhání	107
6. 2. 2. Absence zákonné možnosti předvést osobu ke znaleckému zkoumání	116
6. 3. Kauce v trestním řízení, soukromá a subsidiární žaloba a dekriminalizace jako cesta k efektivnějšímu využívání sil a prostředků orgánů činných v trestním řízení.....	118

6. 3. 1. Kauce v trestním řízení.....	120
6. 3. 1. 1. Statistické údaje ke stavu zpracování trestních spisů útvaru hospodářské kriminality v Kladně (místní příslušnost soudní okres Kladno) jako podpůrný argument pro zavedení kauce do trestního řízení	120
6. 3. 1. 2. Pohled na současný právní rámec v oblasti přijímání a vyřizování trestních oznámení.....	126
6. 3. 1. 3. Výčet trestných činů se zákazem uložení kauce.....	127
6. 3. 1. 4. Kauce jako součást trestního práva procesního de lege ferenda	128
6. 3. 2. Soukromá a subsidiární žaloba.....	130
6. 3. 2. 1. Vysvětlení základních pojmů.....	131
6. 3. 2. 2. Historický vývoj soukromé a subsidiární žaloby na našem území.....	133
6. 3. 2. 3. Právní úprava soukromé a subsidiární příp. vedlejší žaloby u našich zahraničních sousedů	136
6. 3. 2. 3. 1. Soukromá a vedlejší žaloba v Německu	137
6. 3. 2. 3. 2. Soukromá a subsidiární žaloba v Rakousku.....	138
6. 3. 2. 3. 3. Soukromá a subsidiární žaloba v Polsku.....	140
6. 3. 2. 4. Pohled na smysl a přínos soukromé a subsidiární žaloby	142
6. 3. 3. Dekriminalizace protiprávního jednání spočívajícího v zanedbání povinné výživy.....	145
6. 3. 3. 1. Trestný čin zanedbání povinné výživy	145
6. 3. 3. 2. Statistické údaje k trestnému činu zanedbání povinné výživy	147
6. 3. 3. 3. Pohled na dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy de lege ferenda	149
6. 3. 4. Vzájemná komparace výše uvedené kauce v trestním řízení, soukromé a subsidiární žaloby a navržené dekriminalizace z pohledu možného přínosu jednotlivých návrhů v otázce odbřemenění policejního orgánu příp. státního zástupce v oblasti trestního řízení a z pohledu jejich šancí na integraci do našeho trestního procesu.....	153
7. ZÁVĚR	156
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	160
RESUMÉ V ČESKÉM JAZYCE.....	165
RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE (SUMMARY).....	167
ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE	169
ABSTRAKT V ANGLICKÉM JAZYCE.....	170

ÚVOD

Když jsem v roce 1995 začal studovat svoji první vysokou školu, konkrétně Pedagogickou fakultu Západočeské univerzity v Plzni, obor sociální práce, nebyl jsem si úplně jistý, zda je tato škola se svou výukou a specializací tou institucí, která mně přinese i něco více, než pouze získání vysokoškolského diplomu, který byl už v této době požadovaným předpokladem ke kariéernímu postupu v mé policejní profesi.

Po úspěšném absolvování této fakulty jsem si mohl říci, že určitý posun v oblasti mých znalostí, zkušeností a osobních kontaktů byl naplněn. Toto naplnění však bylo jen částečné, protože jak jsem zjistil již na začátku studia, obor sociální práce není zcela určitě tím, čím bych se chtěl v mém profesním životě zabývat. Dost často jsem se při cestě z této školy domů zadíval na budovu Právnické fakulty v Plzni a říkal jsem si, že právní věda by byla podle mého tehdejšího vnímání právě ta, která by mě naplňovala, bavila mě a obohacovala. K tomuto poznání jsem dospěl již při studiu pedagogické fakulty, kde mě bavily nejvíce předměty související s právem. Těšil jsem se na přednášky profesorů z právnické fakulty, kteří nám zde vyučovali právo v tom širším smyslu, okrajově, abychom získali jako sociální pracovníci alespoň minimální právní základy. Nejenom tato setkání s právem ve mně vzbudila chuť studovat právní vědu hlouběji, ale byly to i každodenní životní situace, kdy až v tomto dospělém věku jsem si začal naplno uvědomovat, že se právo vlastně dotýká celého našeho života. Appetit k právu byl umocněn i mou profesí policisty, kde je znalost práva elementárním stavebním kamenem pro úspěšný výkon tohoto povolání.

Tato má touha po hlubším poznání právnické disciplíny však byla přebíjena pochybnostmi, zda jsem schopen vystudovat právnickou fakultu ve věku, který již není právě tím pravým pro prezenční studia. Byl jsem v této době zaměstnán na plný úvazek, byl jsem již otcem dvou dětí a navíc jsem vyrůstal a studoval základní a střední školu v 80. a na začátku 90. let. To byla doba, kdy přihlášku na vysokou školu poslali jen ti, co byli skutečnými premianty třídy. Nikdy jsem nebyl premiant, spíše lepší průměr. V období mého dospívání jsem jedince, kteří studovali právnickou fakultu, považoval za vzácný druh a za jakýsi intelektuální výběr.

Tato má pokora měla za následek, že jsem ve 29 letech nepodal přihlášku na právnickou fakultu, ale na Policejní akademii ČR v Praze. Tuto mou druhou vysokou školu jsem taktéž úspěšně absolvoval a to v oboru bezpečnostně právním. Díky zaměření této školy a vědomostem zde získaným jsem se utvrdil v mém názoru, že právo je skutečně tím oborem, který mě naplňuje a ve kterém se chci i nadále rozvíjet. Když mi vzápětí dorazilo rozhodnutí o přijetí jak na navazující magisterské studium na Policejní akademii ČR, tak i na Právnickou fakultu v Plzni, stál jsem před rozhodnutím, zda zvolit k dosažení magisterského titulu snazší dvouletou cestu na Policejní akademii, nebo se vydat na trnitou a o poznání delší cestu pro získání úplného právnického vzdělání.

Zvítězila má touha splnit si sen a získat právnické vzdělání. V roce 2010 jsem složil poslední státní zkoušky na právnické fakultě a byl jsem skutečně šťastný, že jsem to zvládl a nevzdal, i když to při práci na plný úvazek a výchově dvou dospívajících dětí bylo opravdu náročné. Na žádné z předešlých vysokých škol jsem nezaznamenal takový odborný a lidský posun, jako tomu bylo při studiu právnické fakulty. Po absolvování této školy nepochybuji, že má volba pro právnické vzdělání byla volbou správnou a až po těchto studiích mohu s jistotou konstatovat, že mi opravdu pomáhají v každodenním životě. Pomoc a aplikace teoretických znalostí v praktické činnosti by měly být primárním přínosem vysokoškolských studií. O to více si toho cením dnes, v době rozmachu soukromého vysokého školství, kdy je pro mnoho studentů hlavním motivem získání formálního vysokoškolského vzdělání bez ohledu na fakt, zda je studium na vybrané škole skutečně odborně a lidsky posune vpřed, což považuji za degradaci českého vysokého školství. Podle mého názoru je nejvyšší čas tento trend zvrátit a zanechat jen ty vysoké školy, které mohou kvalitou výuky zajistit naplnění materiálního smyslu vysokoškolského studia.

Mým posledním cílem stran vysokoškolských studií je úspěšné absolvování státní rigorózní zkoušky a to na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde jsem se k rigoróznímu řízení přihlásil. Tímto chci prokázat, že jsem schopen zpracovat rigorózní práci v takové kvalitě, která přesvědčí mého konzultanta a oponenta o tom, že je tato práce hodna obhájení a já mohu být následně připuštěn i k vykonání ústní zkoušky.

Při zvažování, z jakého tematického okruhu bych chtěl státní rigorózní zkoušku vykonat, byly mé myšlenky vedeny tak jako mnohokrát v minulosti, tedy snahou nejen

získat oprávnění k používání titulu “JUDr.“, ale dosáhnout v tomto rigorózním řízení osobního uvědomění, že zkušenosti, znalosti a vědomosti získané v této souvislosti mě posunuly v poznání a odbornosti na vyšší úroveň.

Výběr tematického okruhu byl primárně ovlivněn mým dlouholetým povoláním. Jak už jsem se zmínil, pracuji 22 let jako policista Policie České republiky. Začínal jsem jako dopravní policista, dále jsem pracoval více jak 10 let na základním útvaru pořádkové policie, kde jsem si poprvé uvědomil skutečnou potřebu znalosti práva u policisty. Intenzivně jsem tuto potřebu zaznamenal v době, kdy jsem začal pracovat jako vyšetřovatel služby kriminální policie a vyšetřování, kde jsem strávil 6 let služebního života. Poslední 4 roky pracuji jako zástupce ředitele okresní policie v Kladně a jako služební funkcionář mám v gesci mimo jiné kontrolu nad trestním řízením ve fázi přípravného řízení v rámci celého soudního okresu Kladno. Policejními útvary, které vedou trestní řízení v rámci tohoto okresu, je ročně zpracováno cca 4 tisíce trestních spisů, což v podmínkách Středočeského kraje představuje nejvyšší nápad trestné činnosti v tomto kraji. Z hlediska republikového srovnání patří i zde okres Kladno mezi okresy nejzatíženější.

Z výše uvedených důvodů bylo pro mě logickým vyústěním, abych si vybral odvětví trestního práva, které podle základního rozlišení dělíme na trestní právo hmotné (materiální) a trestní právo procesní (formální). Zde jsem se přiklonil k trestnímu právu procesnímu. Název rigorózní práce zní: “Úloha policejního orgánu v přípravném řízení“.

Cílem této práce je představení přípravného řízení jako úvodní fáze trestního řízení. Mimo rozbor a seznámení čtenáře s přípravným řízením z hlediska de lege lata bude dále mojí snahou blíže se zabývat některými problematickými místy právní úpravy přípravného řízení a to z mého osobního pohledu jako policisty. Jako autor mám ambici, aby tato rigorózní práce vycházela co možná nejvíce z poznatků praktické policejní činnosti na úseku trestního řízení.

Pokud dojdou k závěru, že považuji určitou právní úpravu přípravného řízení za nekvalitní, tak nezůstanu jen u tohoto konstatování, ale předložím konkrétní argumenty, které tyto mé pochybnosti o kvalitě resp. nekvalitě právní úpravy podpoří. Pouhé konstatování o nekvalitní právní úpravě, byť podpořené dostatečnou argumentací, nepovažuji pro potřeby této kvalifikační práce za dostatečné. Proto u většiny takových

případů, kde poukážu na slabá místa přípravného řízení, rozpracuji problematiku od kritické analýzy až po můj konstruktivní návrh na vhodnější právní úpravu z hlediska de lege ferenda. Tam, kde to bude vhodné, doplním argumentaci o související statistické údaje, které budu prezentovat v přehledných grafech.

Nyní už nezbývá, než se pustit do díla s přáním, že zpracování rigorózní práce nebude promarněným časem, ale naopak obdobím, na které budu v dobrém vzpomínat a po skončení rigorózního řízení budu moci konstatovat, že to byla výborná životní zkušenost.

2. PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ JAKO ÚVODNÍ STADIUM TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

2. 1. Krátká úvaha autora nad smyslem přípravného řízení

Každý vyspělý stát má zájem na tom, aby míra trestné činnosti byla v jeho společnosti co nejnižší a měla co nejmenší následky. Protože však ani v těch kulturně a ekonomicky nejvyspělejších zemích světa nikdy nedojde ke stavu, že by se podařilo kriminalitu ze společnosti zcela vymýtit. Je zapotřebí, aby existovaly nástroje, které budou působit již svou pouhou existencí jako generální prevence před trestnou činností a zároveň i jako efektivní opatření proti těm, kteří se svým jednáním trestné činnosti dopustí.

Stát pro tyto případy disponuje trestním právem, které je ve srovnání s dalšími právními odvětvími nejkrajnějším prostředkem (*ultima ratio*¹) v rukou orgánů činných v trestním řízení. Tyto orgány byly právním řádem zmocněny lidem a to prostřednictvím svých zvolených zástupců k tomu, aby odhalovaly pachatele trestné činnosti, procesně tuto trestnou činnost objasňovaly, a nejsou-li pochybnosti o vině pachatele, tak aby tyto trestaly a to vše v souladu s principy spravedlivého procesu. Úroveň společnosti se totiž pozná velice dobře nejen tím, že stát disponuje institucemi, které jsou schopné držet míru trestné činnosti v přijatelných mezích a odhalovat v co nejvyšší míře její pachatele, ale co je neméně důležité a pro mě osobně ještě důležitějším znakem kulturního národa, že dokáže těmto pachatelům zajistit spravedlivý trestní proces.

I přes mnohé nedostatky našeho trestního procesu, na které zcela určitě narazím v průběhu psaní této práce, jsem přesvědčen, že žijeme ve státě, který patří s ohledem na výše nastíněné parametry mezi ta lepší místa na zeměkouli a kde jsou, až na výjimky, garantována práva na spravedlivý proces.

¹ Miříčka, A. Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všehrad, 1934, zvl. s. 12. Citace: „základní myšlenka trestního práva spočívá v tom, že trestní právo je krajní, resp. poslední prostředek (poslední lék) určený k ochraně objektů před útoky pachatelů. To vždy za situace, že mírnější mimotrestněprávní či mimotrestní prostředky nepostačují.“

2. 2. Obecné vymezení přípravného řízení

Přípravné řízení je úvodní částí trestního řízení. Účelem trestního řízení je podle § 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen trestní řád) upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti. Abychom mohli provést podrobnější analýzu institutu přípravného řízení, neobjedeme se bez jeho časového ohraničení. Jak říkal jeden můj velice schopný kolega, potřebuješ-li právní definici, není nic lepšího a jednoduššího, než ji načerpat z příslušného zákona, protože něco trefnějšího těžko vymyslíš. Podle ustanovení § 12 odst. 10 trestního řádu se přípravným řízením rozumí úsek řízení podle trestního řádu od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin.

Účelem přípravného řízení je zadokumentovat v souladu s trestním řádem jednání, které vykazuje znaky trestného činu, a učinit vše proto, aby byly zjištěny skutečnosti, na základě nichž bude možno vyvodit odůvodněný závěr, že se trestného činu v míře vyšší pravděpodobnosti dopustila konkrétní osoba. Přípravné řízení z hlediska chronologického dělíme na dva základní úseky. Prvním je postup před zahájením trestního stíhání nebo také prověřování. Druhým je vyšetřování. Tyto dva úseky tedy dohromady tvoří přípravné řízení, které je možné dále rozčlenit na rozšířené a standardní přípravné řízení. Rozšířené přípravné řízení se použije u prověřování, respektive vyšetřování trestných činů, které věcně přísluší do gesce krajského soudu jako soudu nalézacího. Standardní přípravné řízení se koná u všech zbývajících trestných činů. Toto rozlišení přinesla mimo jiné tzv. "velká novela trestního řádu", jež byla přijata zákonem č. 265/2001 Sb. a nabyla

účinnosti 1. 1. 2002. Tato novela zavedla také zcela novou formu přípravného řízení a to zkrácené přípravné řízení, jehož účelem je u méně závažných a skutkově jednoduchých trestných činů postavit pachatele v době co nejkratší před soud, aniž by bylo nutné provádět složité dokazování v této předsoudní fázi trestního řízení.

„Přípravné řízení plní tyto základní funkce:

a) zjišťovací, která spočívá v tom, že se v jeho rámci zjišťují podklady potřebné pro projednání věci, v řízení před soudem,

b) zajišťovací, jež spočívá v opatření a shromáždění důkazů, které budou provedeny v řízení před soudem, a dále k provedení v procesní podobě těch důkazů, u kterých hrozí jejich znehodnocení nebo poškození a které by z tohoto důvodu již nebylo možno provést v hlavním líčení, čímž je předcházeno omezení či ztrátě jejich důkazní hodnoty,

c) filtrační, která zajišťuje, aby před soud byly postaveny jen osoby, u nichž je dáno dostatečně odůvodněné podezření, že spáchaly žalovaný trestný čin, čímž zároveň dochází k ochraně nevinných osob, popř. osob, u nichž podezření ze spáchání trestného činu dostatečně odůvodněno není (srov. § 2 odst. 2 trestního řádu o zásadě presumpce nevinny), před difamujícími účinky soudního řízení, neboť hlavní líčení i veřejné zasedání se na rozdíl od přípravného řízení koná zásadně veřejně,

d) odklonná, která je zejména v posledních desetiletích projevem nových tendencí v trestní politice směřujících zejména v případech méně závažné trestné činnosti (tzv. bagatelní kriminality) k tzv. alternativnímu projednání některých trestních věcí mimo tradiční průběh trestního řízení. K tomu jsou využívány jednodušší a včasnější procedury - tzv. odklon (diversion). Cílem je dosáhnout jednak zjednodušení a zrychlení procesu (zásada procesní ekonomie) a jednak dalších pozitivních cílů či žádoucích efektů spočívajících v urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí trestného činu, včetně náhrady škody nejen bezprostředně poškozenému, ale i dalším osobám, byť i jen nepřímo spáchaným trestným činem zasažených, dále usnadněním sociální neintegrace pachatele v rámci příslušné komunity a tím v konečném důsledku k dosažení obnovení sociálního smíru ve společnosti na základě konceptu restorativní (obnovující) justice.² Primárním cílem restorativní justice není potrestání pachatele, ale náprava poměrů, odstranění

² Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1168 - 1169.

konfliktu mezi pachatelem a obětí trestného činu, což vyžaduje jak aktivní zapojení pachatele, tak i oběti trestného činu do tohoto procesu.

2. 3. Policejní orgán ve smyslu trestního řádu s důrazem na útvary Policie České republiky

Policejní orgán je jeden ze tří orgánů činných v trestním řízení. Podle § 12 odst. 2 trestního řádu se policejními orgány rozumějí útvary Policie České republiky, Generální inspekce bezpečnostních sborů, pověřené orgány Vězeňské služby České republiky, pověřené celní orgány, pověřené orgány Vojenské policie, pověřené orgány Bezpečnostní informační služby, pověřené orgány Úřadu pro zahraniční styky a informace, pověřené orgány Vojenského zpravodajství, pověřené orgány Generální inspekce bezpečnostních sborů. Vzhledem k mé profesní kariéře policisty Policie České republiky budu logicky tuto kvalifikační práci zpracovávat z pohledu policisty útvaru Policie České republiky. K tomuto je nutné poznamenat, že právě tyto útvary Policie České republiky mají z hlediska významu a množství zpracovávaných trestních kauz, ve srovnání s dalšími shora vyjmenovanými policejními orgány, postavení hlavní a zásadní. Tyto policejní útvary plní funkci policejního orgánu jsou součástí Policie České republiky jako jednotného ozbrojeného bezpečnostního sboru. Policie České republiky plní úkoly stanovené zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, když jedním z nich jsou úkoly na úseku naplňování účelu trestního řádu. Ne každý policista plní úkoly policejního orgánu, jelikož jsou policejní útvary, které v rámci své služební činnosti neplní úkoly na úseku trestního řízení, a proto ani policisté zde zařazení nemají postavení policejního orgánu ve smyslu trestního řádu. Tuto příslušnost ke statutu policejního orgánu uvnitř Policie České republiky stanoví interní předpis, konkrétně Pokyn policejního prezidenta č. 103 z roku 2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení.

„Plnění úkolů podle trestního řádu zahrnuje odhalování trestné činnosti včetně případných opatření k předcházení trestné činnosti dle § 158 odst. 1 TrŘ (viz též § 69 PolČR), prověřování (§ 158 odst. 3 TrŘ) a stíhání, resp. vyšetřování (§ 160 a násl. TrŘ) trestný činů. Zahrnuje tak úkoly podle předchozí úpravy § 2 odst. 1 PolČR

1991: boj s terorismem, odhalování trestné činnosti a jejích pachatelů, vedení vyšetřování o trestných činech, částečně též pronásledování osob uprchlých z vazby, vězení a ochranné výchovy (trestný čin maření úředního rozhodnutí). V této oblasti policie působí na základě trestního řádu v postavení tzv. policejního orgánu (§ 12 TrŘ), kterým jsou útvary policie.“³

2. 4. Šetření a opatření policejního orgánu vyplývající z ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu

Ještě než se začnu věnovat jednotlivým úsekům přípravného řízení, považuji z hlediska úplnosti výkladu pojmů za nutné, abych se zastavil u termínu šetření a opatření policejního orgánu ve smyslu ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu, ze kterého plyne pro policejní orgán povinnost na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestního činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele.

V policejní praxi se pojmy jako šetření, prověřování a vyšetřování používají často a nezdá se u některých kolegů tyto pojmy směřují, překrývají, nebo i zaměňují. Jako vedoucí policejní pracovník trvám na tom, aby se institut šetření využíval minimálně a skutečně jen tam, kde míra podezření o spáchání trestného činu je velmi nízká. Tuto praxi minimálního využívání jsem požadoval již v době, kdy tento postup byl celkem hojně využíván u policejních útvarů a to dokonce i u útvarů s celostátní působností, kde se řeší ta nejzávažnější trestná činnost, což mě osobně dost překvapilo. Využívání institutu šetření u elitního Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality bylo kritizováno^{4,5} samotnou Vrchní státní zástupkyní v Praze JUDr. Lenkou Bradáčovou, která spatřovala největší riziko v tom, že jsou mnohdy závažná trestní podezření šetřena bez dozoru

³ Vangeli, B. Zákon o Policii České republiky. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 68.

⁴ Viktora, A.: Rozhovor s Lenkou Bradáčovou: Policie tajila před státními zástupci desítky případů, tvrdí Bradáčová. MF DNES, iDnes/Zprávy, 2. 5. 2013.

⁵ Viktora, A.: Rozhovor s Lenkou Bradáčovou: Týmy vyšetřovatelů byly u protikorupční policie jen na papíře. MF DNES, iDnes/Zprávy, 4. 5. 2013.

státního zástupce. I zmíněná kritika Vrchní státní zástupkyně vyvolala uvnitř policie diskuzi ke stanovení správného využívání tohoto zákonem dovoleného postupu.

Na druhou stranu je však potřeba říci, že je dobře, že institut šetření existuje a policejní orgán má možnost nezahájit úkony trestního řízení vždy, když získá informaci o možné trestné činnosti. Jedná se o případy, kdy získané informace obsahující skutečnosti o nějakém protiprávním jednání jsou značně neúplné, nejasné, neodůvodněné, prozatím nijak nepodložené nebo trpí jinými vážnými vadami, které u policejního orgánu vyvolávají pochybnosti o odůvodněnosti postupu spočívajícího v zahájení úkonů trestního řízení. Jak jsem již uvedl, osobně se kloním v otázce využívání institutu šetření spíše k restriktivnímu výkladu, který má v praxi své místo, pokud je ovšem používán v rozumné míře tam, kde úroveň kvality získané informace o trestné činnosti zatím není taková, aby byly zahájeny úkony trestního řízení. Hlavní přínos tohoto filtračního postupu spatřuji v nezatěžování státního zástupce informacemi, které ve velké míře policejní orgán nakonec vyhodnotí tak, že se v daném případě o žádný trestný čin nejedná.

Na institut šetření je poukázáno v trestním řádu, a tak by se mohlo zdát, že se jedná o stadium trestního řízení. Tak tomu však není. Tento postup se provádí na základě oprávnění uvedených v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, např. podle ustanovení § 2, § 61, § 69, § 72. Policista může požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení trestného činu a jeho pachatele.

V této souvislosti má pozitivní význam pro policejní praxi výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně č. 5 z roku 2003, které jednoznačně stanoví, že úřední záznam o podaném vysvětlení opatřený postupem podle zákona o Policii České republiky je zásadně použitelný v trestním řízení obdobným způsobem jako úřední záznam sepsaný o podaném vysvětlení podle § 158 odst. 6 trestního řádu, protože i ony slouží státnímu zástupci a obviněnému ke zvážení návrhu, aby osoba, která takové vysvětlení podala, byla vyslechnuta jako svědek, a soudu k úvaze, zda takový důkaz provede. Toto výkladové stanovisko je racionální v tom, že nenutí policejní orgán, aby znovu vyzýval osobu k podání vysvětlení ve věci, k níž se již vyjádřila, což by bylo zatěžující jak pro policisty, tak i osobu podávající vysvětlení.

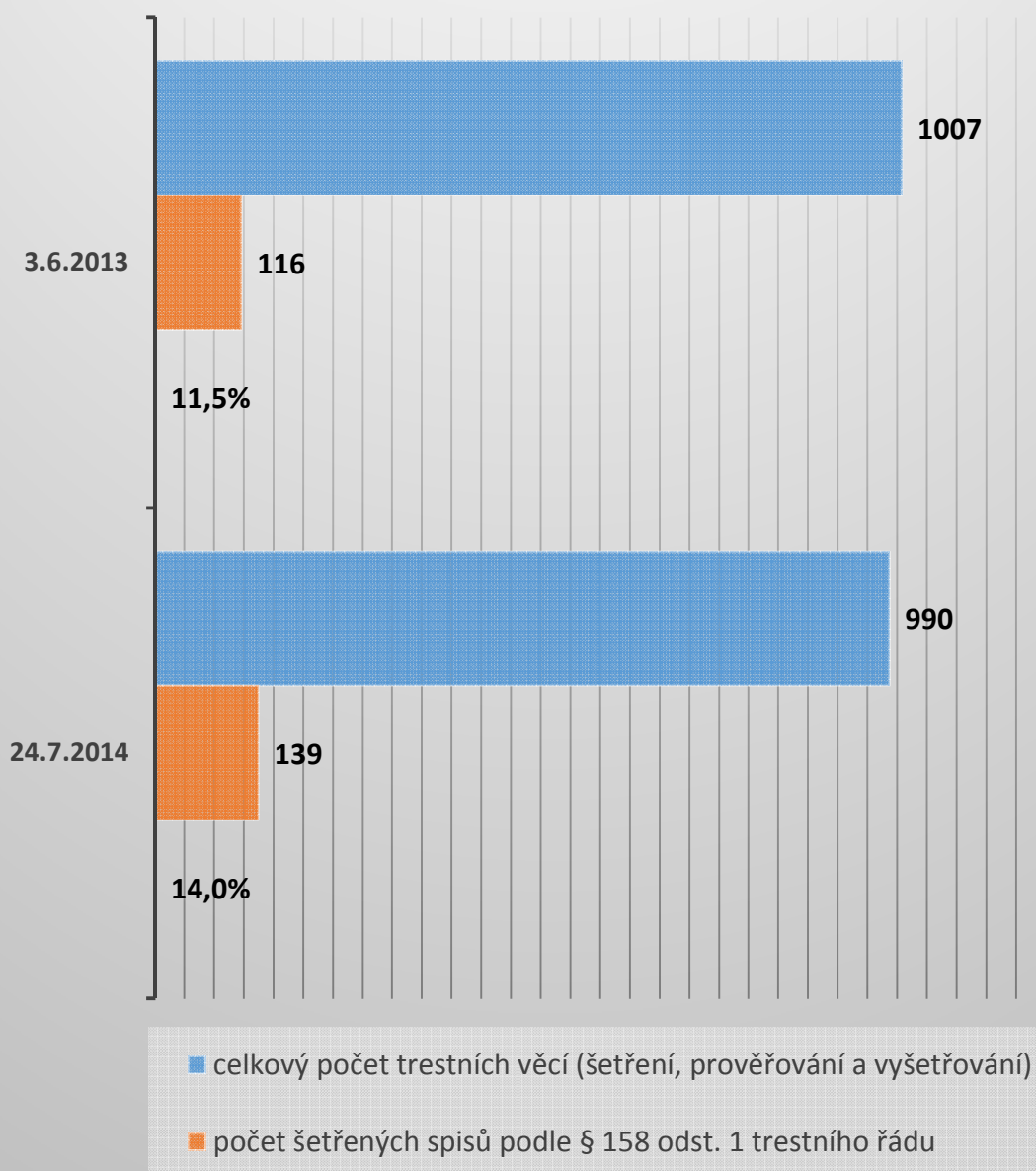
Závěr o rovnocenném využití podaného vysvětlení v režimu trestního řádu a zákona o Policii České republiky však nebude platit tam, kde budou tyto úřední záznamy přečteny v hlavním líčení ve zjednodušeném řízení před samosoudcem jako důkaz se souhlasem státního zástupce a obviněného, což je jediný případ procesní využitelnosti úředního záznamu o podaném vysvětlení jako důkazu v řízení před soudem. Jelikož se v § 314d odst. 2 trestního řádu přímo odkazuje na formu úředního záznamu o vysvětlení osob podle § 158 odst. 6 trestního řádu, tak považuji v této procesní situaci použití úředních záznamů opatřených postupem podle zákona o Policii České republiky za nepřípustné a je tedy výjimkou ze shora uvedeného výkladového stanoviska Nejvyšší státní zástupkyně. Dále policista z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu jiné osoby anebo orgánu za účelem získání poznatku o trestné činnosti vyhledává, odhaluje, a je-li to třeba, i dokumentuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin a k tomuto využívá podpůrné operativně pátrací prostředky.

„Uvedená činnost je charakterizována jako výlučně neprocesní, to na rozdíl od stadia přípravného řízení (§ 12 odst. 10, § 158 odst. 3 - § 179h), kde se jedná, rovněž v rámci postupu označeného jako „postup před zahájením trestního stíhání“, o úkony trestního řízení, které mají procesní význam i pro jeho další postup, včetně dokazování (srov. § 158 odst. 5, § 158a, § 158b odst. 3 a důvodovou zprávu k novele trestního řádu č. 265/2001 Sb.).“⁶

K množství takto šetřených trestních věcí překládám následující graf:

⁶ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 520.

**Podíl šetřených případů podle § 158 odst. 1 trestního
řádu k celkovému počtu zpracovávaných trestních věcí v
rámcí policejního okresu Kladno k danému dni**

Graf 1 - zdroj: policejní statistiky

3.

POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

3. 1. Postup před zahájením trestního stíhání jako úvodní fáze přípravného řízení

„Postup před zahájením trestního stíhání, který je v trestním řádu upraven v hlavě deváté trestního řádu, je integrální součástí trestního řízení a v něm jeho předsoudního stadia. Postup před zahájením trestního stíhání je podle § 12 odst. 10 součástí přípravného řízení.

K integraci postupu před zahájením trestního stíhání do přípravného řízení došlo zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mj. novelizoval § 12 odst. 10 TrŘ. Posunutí počátku přípravného řízení k sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení (nebo předcházejícímu provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů) a výslovné zahrnutí objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (hlava devátá nazvaná „Postup před zahájením trestního stíhání“), spolu s nově zavedeným zkráceným přípravným řízením (hlava desátá, oddíl sedmý), začleňuje postup před zahájením trestního stíhání do přípravného řízení. Tato integrace má z hlediska celého trestního řízení značný význam. Z dřívějšího předprocesního stadia se fakticky stalo stadium procesní. Spolu se sjednocením policejního orgánu (zrušením dřívějšího institutu vyšetřovatele) a odstraněním diferenciací řízení by tato nová úprava měla přinést větší efektivitu a zrychlení řízení zejména tím, že by měla omezit duplicitu úkonů prováděných v předsoudním stadiu. Zvýšení úlohy a dosahu dozoru státního zástupce posiluje jednak garance ochrany práv a svobod osob, jednak lepší prosazování veřejného zájmu, větší možností uplatnění zásady legality od samého počátku trestního řízení. Efektivnější přípravné řízení by též mělo posílit význam řízení před soudem oproti přípravnému řízení.

Od doby spáchání trestného činu do doby reakce státu činností soudu při rozhodování o vině by měla uplynout co nejkratší doba. Úkolem přípravného řízení by mělo být vyhledání důkazů a výsledky této činnosti by měly být předmětem provádění a hodnocení v řízení před soudem. Tímto směrem a v tomto duchu by mělo být zaměřeno také využití

dominantního postavení státního zástupce v celém předsoudním stadiu a jeho tlak na policejní orgány při jejich řízení a úkolování.“⁷

Na závěr této pasáže si dovolím uvést, že se mezi orgány činnými v trestním řízení, ale i v dalších odborných kruzích vžil pro úsek postupu před zahájením trestního stíhání termín prověřování.

3. 2. Zahájení přípravného řízení

Přípravné řízení se zahajuje třemi způsoby. První způsob spočívá v sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Druhý způsob je založen na provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu a až poté je dodatečně sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení. Třetí, v praxi se téměř nevyskytující způsob, je ten, kdy přípravné řízení započne zahájením trestního stíhání, aniž by byly provedeny výše uvedené úkony prvního nebo druhého způsobu.

Tyto způsoby zahájení přípravného řízení jsou shodné jak pro standardní přípravné řízení, tak i pro rozšířené přípravné řízení. Stejně to platí i u třetího typu přípravného řízení a to u zkráceného přípravného řízení, pouze s tím rozdílem, že pokud již v okamžiku sepsání záznamu o zahájení přípravného řízení je zřejmé, že jsou splněny podmínky pro konání tohoto typu řízení, tak policejní orgán tuto skutečnost uvede do tohoto záznamu. V praxi je tomu tak, že se záznam označí jako záznam o zahájení úkonů zkráceného přípravného řízení nebo se skutečnost o vedení zkráceného přípravného řízení uvede do textu samotného záznamu jako poznámka k obligatorním náležitostem uvedeného záznamu, co jsou skutkové okolnosti, pro které se řízení zahajuje a způsob, jak se o nich policejní orgán dověděl.

Osobně spatřuji nejzásadnější význam zahájeného přípravného řízení v tom, že je vně deklarován stav, že tady existuje řízení o trestném činu, přičemž bude postupováno podle trestního řádu. Toto řízení se dostává pod kontrolu státního zástupce (*dominus litis*)

⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 555 - 556.

a za zákonem stanovených postupů je tedy možné vyhledávat, ale i provádět důkazy, jež jsou relevantní pro dané trestní řízení.

3. 2. 1. Zahájení přípravného řízení sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení

Policejní orgán podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu o zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, sepíše neprodleně záznam, ve kterém uvede skutkové okolnosti, pro které řízení zahajuje, a způsob, jakým se o nich dozvěděl.

„Pochybnosti stran kvality (míry) podezření odůvodňujícího zahájení trestního řízení po celou dobu účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. vzbuzuje formulace zákona „k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin“. Úvahy a o tom, jak moc (v jakém stupni, nakolik až) musí být podezření z trestného činu odůvodněné, však nepramení ze zákonné dikce, ale z nesprávného výkladu zákona (z nepochopení povahy tohoto institutu).

Použití slov „důvodně nasvědčujících“ může být zavádějící, zejména pokud se nesprávně interpretuje ustanovení § 158 odst. 1 tr. ř. jako jakási specifická forma „předprocesní“ činnosti prováděné podle trestního řádu, jako institucionalizovaná forma procesu a stadium oddělující činnost policie podle jiných zákonů, od dalších postupů podle trestního řádu. Protože právní úprava striktně odděluje trestně procesní postupy podle trestního řádu od jiné „vyšetřovací“ činnosti policie, musí platit, že vždy tam, kdy bude dáno reálné podezření (ve smyslu objektivně daného podezření, nejedná se o novou kategorii dodatečně vkládanou do ustanovení § 158 odst. 3 věty první tr. ř., jež by měnila dosah této úpravy) ze spáchání trestného činu, vzniká důvod pro to, aby policejní orgán začal toto podezření prověřovat postupy podle trestního řádu, tedy, aby zahájil trestní řízení postupem podle § 158 odst. 3 tr. ř. Uvedené slovní spojení je proto nutno vykládat především ve smyslu reálné existence (danosti) tohoto podezření, nikoli z hlediska posuzování jeho stupně (ten hraje zásadní roli zejména až u institutu zahájení trestního stíhání).

Toto podezření je, vzhledem ke zjištěným poznatkům, buď dáno, anebo dáno není. Dáno je - zjednodušeně a v obecné rovině řečeno - vždy tehdy, pokud zjištěné skutečnosti umožňují závěr, založený na logickém soudu neodporujícím objektivně existujícímu stavu, že by - za předpokladu prokázání rozhodných skutečností - mohly být naplněny znaky některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku.

Obecně nelze přesně takovou situaci definovat - takový závěr je založen na uvážení orgánu činného v trestním řízení, které vychází z vyhodnocení dosud zjištěných skutečností (srov. zásady uvedené v § 2 odst. 5 a 6 tr. ř., které se uplatní i zde), rozhodně však nutnou podmínkou pro takový závěr není existence důkazu (ve formálně-procesním pojetí), postačí k tomu i jen zákonnými postupy zjištěná jakákoli informace, jejíž věrohodnost (ať už sama o sobě nebo v kontextu dalších zjištění) k takovému závěru vede. Závěr o tom, že o takové informace jde, nemůže být jistě opřen výlučně jen o informace rázu ryze subjektivního (nepodložené domněnky, neodůvodněná tvrzení a záměrná a smyšlená nařčení nebo zjevně zkreslené informace evidentně odporující existujícímu objektivnímu stavu atd.), nicméně konkrétní váhu (vážnost, či věcný, obsahový význam) každé jednotlivé informace je nutno z hlediska tohoto závěru hodnotit v souladu s principy, které jsou pro tento případ trestním řádem předepsány (viz zejm. cit. § 2 odst. 5 a 6, ale i další tr. ř.), a to i ve spojení s tím, o jaké stadium, resp. fázi trestního řízení se zde jedná.

Podstatný pro rozhodnutí o zahájení trestního řízení je tedy nikoli zásadně stupeň tohoto podezření, ale reálná existence skutečností, které umožňují na principu logického uvažování vystavěný soud, že uvedené skutečnosti, byly-li by prokázány postupy podle trestního řádu, mohou naplnit znaky některé ze skutkových podstat trestných činů uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku.

Právě nesprávný výklad role ustanovení § 158 odst. 1 tr. ř. a jeho vztahu k odstavci třetímu tohoto ustanovení vede posléze k názoru, že „formou šetření postupem podle § 158 odst. 1. ř.“ se nejprve objasňuje stupeň tohoto podezření, a když se orgán, jehož názor je pro posouzení těchto podmínek rozhodující (ať je to policejní orgán nebo státní zástupce), rozhodne uznat tento stupeň „za dostatečně odůvodněný“, lze přistoupit k vykonávání úkonů trestního řízení. Míru subjektivismu v tomto hodnocení je však, v souladu s platnou právní úpravou, nutno minimalizovat - prostor pro toto uvážení je

minimální a je v zásadě vytvářen jen excesivními variantami na obou stranách – v případě, že úkony trestního řízení jsou zahájeny a záznam je vydán evidentně bezdůvodně ve věci, kde žádné reálně existující důvodné podezření ze spáchání trestného činu není (tj. není podloženo dosud zjištěnými informacemi), a na druhé straně tam, kde není trestní řízení zahájeno (a tedy záznam ani sepsán), ačkoli toto podezření zjevně existuje a záznam o úkonech sepsán tudíž být měl, resp. opět přesněji řečeno, měly být zahájeny úkony trestního řízení a záznamem o úkonech výkon této zákonné působnosti (povinnosti plynoucí ze zásad legality a oficiality) deklarován.⁸

Záznam o zahájení úkonů trestního řízení musí pro svou bezvadnost obsahovat dvě obligatorní náležitosti a to skutkové okolnosti, pro které se řízení zahajuje a způsob, jakým se o nich policejní orgán dozvěděl. Není neobvyklé, že již v době sepisování záznamu jsou známy skutečnosti o podezřelé osobě a jsou tedy v záznamu uvedeny. Skutková okolnost o podezřelé osobě uvedená v záznamu však nemá vůbec žádné právní účinky. Jelikož je záznam sepisován často v době, kdy informace o trestném činu jsou kusé, neúplné a neproověřené, tak se ani nepředpokládá, že bude skutek vymezen tak, jak to vyžaduje usnesení o zahájení trestního stíhání, obžaloba a v konečné podobě i rozsudek.

Jestliže skutek uvedený v usnesení o zahájení trestního stíhání musí být totožný s tím, který je uveden v konečném rozhodnutí soudu, tak popis skutku v záznamu o zahájení úkonů trestního řízení podmínku o totožnosti skutku splňovat nemusí a většinou ani nesplňuje. Policejní orgán zašle opis záznamu do 48 hodin od zahájení trestního řízení státnímu zástupci.

Občas na poradách se státními zástupci řeším jejich výtky k dodržování této lhůty a některým z nich musím vysvětlovat rozdíl mezi pojmem zaslat a doručit. Protože se u této povinnosti policejního orgánu předpokládá zaslání, tak není v plnění této povinnosti ze strany policejních orgánů žádných potíží. Zaslat totiž znamená předat tento záznam k odeslání a nikoliv jej doručit do rukou státního zástupce.

⁸ Výkladové stanovisko NSZ ČR ze dne 2. 2. 2012, č. 1/2012, k důvodnosti vydání a náležitostem záznamu o zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (k § 158 odst. 1 a 3 trestního řádu), kapitola "K odůvodnění podezření ze spáchání trestného činu".

3. 2. 2. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů

Tento způsob zahájení přípravného řízení je dosti častý, využívá se u majetkové, násilné, mravnostní, ale i další trestné činnosti. Například u majetkové, násilné a mravnostní trestné činnosti není často možné po přijetí prvotních informací ihned sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení. Policista ve velké míře přijímá oznámení mimo budovy útvaru tzv. v terénu a jeho primárním úkolem je zadržet pachatele. Pokud to již není možné, tak zajistit místo činu k provedení jeho ohledání, což je zrovna úkon neodkladný, protože odkládat ohledání místa činu na dobu pozdější by mohlo znamenat zničení nebo poškození důkazů.

Bezprostředně po provedení těchto neodkladných nebo neopakovatelných úkonů sepíše policejní orgán záznam o zahájení úkonů trestního řízení a zašle jej státnímu zástupci.

3. 2. 3. Zahájení přípravného řízení současně se začátkem trestního stíhání

Zde je možné si položit otázku, zda pro zahájení přípravného řízení postačí vydání usnesení o zahájení trestního stíhání tj., že bylo v písemné formě vyhotoveno a bylo rozesláno podezřelému, ze kterého se v okamžiku doručení tohoto usnesení stane obviněný, příp. dalším osobám včetně státního zástupce, nebo je přípravné řízení zahájeno až v okamžiku, kdy je usnesení o zahájení trestního stíhání doručeno do vlastních rukou obviněnému.

Podle mého názoru musí přípravné řízení začít již v okamžiku, kdy je usnesení o zahájení trestního stíhání vydáno. Pokud by platilo, že se tak stane až okamžikem doručení usnesení obviněnému, což může trvat někdy i několik týdnů, tak by státní zástupce, kterému musí policejní orgán doručit tento opis usnesení do 48 hodin, vlastně ani nemohl vykonávat dozor nad přípravným řízením, protože by podle tohoto výkladu žádné neexistovalo. Policejní orgán by nemohl provádět žádné úkony trestního řízení a to ani ty, při kterých pouze opatřuje a vyhledává důkazy, např. zjišťování informací od svědků události formou podaného vysvětlení podle trestního řádu. Navíc by bylo

nevyvážené, že k zahájení přípravného řízení postačí sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, kde je pouze obecná informace o trestném činu, a naproti tomu by nepostačovalo vydání a rozeslání usnesení o zahájení trestního stíhání s již jasně definovaným skutkem, jednoznačně uvedenou podezřelou osobou a to vše s odůvodněním, i když prozatím bez doručení osobě obviněné.

Tento můj názor podporuje i následující doktrinální názor: „Odlišné jsou účinky usnesení o zahájení trestního stíhání: a) z hlediska počátku vyšetřování a b) z hlediska vztahu k obviněnému. Tyto účinky nelze ztotožňovat.

a) Usnesení o zahájení trestního stíhání je účinné již od jeho vydání. Od tohoto okamžiku počíná vyšetřování jako druhá fáze přípravného řízení. Všechny úkony, které policejní orgán (nebo státní zástupce) činí od vydání tohoto usnesení, jsou činěny ve vyšetřování. V době od vydání usnesení o zahájení trestního stíhání do jeho doručení obviněnému je vyloučeno provádění těch úkonů trestního řízení, kterých se má zúčastnit obviněný nebo kterých by se mohl zúčastnit obviněný nebo jeho obhájce, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165).

b) Usnesení o zahájení trestního stíhání je účinné vůči podezřelému (osobě, proti níž se řízení vede) až doručením usnesení obviněnému do vlastních rukou bez možnosti uložení doručované zásilky. V tomto okamžiku je obviněný upozorněn na to, že již proti němu bylo zahájeno trestní stíhání. U pokračujících deliktů je ukončen skutek, a pokračuje-li obviněný v takovém jednání, jde o nový skutek.“⁹

Na závěr je nutné říci, že tento způsob zahájení přípravného řízení, kdy by před vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání nebyl sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení a nebyl proveden ani jeden neodkladný nebo neopakovatelný je naprosto marginální situací a já jsem se s ní od roku 2002 nesešel ve své policejní praxi ani jednou.

⁹ Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 151 - 152.

3. 3. Účel postupu před zahájením trestního stíhání

Tato úvodní fáze trestního řízení má velmi často zásadní význam pro spravedlivé konečné rozhodnutí ve věci a to jak z hlediska osoby, proti níž se řízení vede, tak i s ohledem na realizaci práv poškozených a obětí v trestním řízení. Nezajištěné důkazy nebo nesprávně zajištěné důkazy v počátku řízení mohou mít negativní vliv na průběh celého řízení a v konečném důsledku mohou tyto vady v řízení zcela zmařit náležité objasnění trestného činu.

„Všeobecným a hlavním účelem postupu před zahájením trestního stíhání je rozhodnout, zda na základě podnětu bude či nebude zahájeno trestní stíhání. Postupem před zahájením trestního stíhání se mají nashromáždit podklady nutné pro rozhodnutí o konání trestního stíhání (§ 160 odst. 1). Řeší se zde zásadní problém, zda o skutku, který je předmětem podnětu k trestnímu stíhání, bude konáno trestní stíhání, tedy řízení, ve kterém se bude rozhodovat o základních otázkách trestního řízení, kterými jsou rozhodnutí o vině a trestu, nebo bude s podnětem naloženo jiným způsobem. K náležitému splnění tohoto účelu musí příslušné orgány získat určité poznatky, aby podezření obsažené v podnětu mohlo být řádně a zákonným postupem ověřeno.“¹⁰

V posledních třech až čtyřech letech se začal klást důraz i na další účel trestního řádu a to je oblast týkající se poškozených a obětí v trestním řízení ve smyslu efektivního uplatňování jejich práv v otázce kompenzace škod a zajištění práva na satisfakci. Je potřeba přiznat, že orgány činné v trestním řízení dlouhá léta tento účel trestního řízení upozaďovaly a nevěnovaly mu takovou pozornost, kterou si bezpochyby zaslouží. Když se člověk zamyslí nad smyslem trestního řízení, tak skutečně nemůže vidět jen to, že je potřeba trestný čin zjistit, skutkově ho objasnit a pokud se podaří odhalit jeho pachatele, tak ho postavit před soud, kde dojde k jeho odsouzení, případně neodsouzení. Tento restriktivní výklad účelu trestního řízení je zajisté nesprávný, i když v reálném životě trestního procesu bohužel dost častý.

Jak jsem již však naznačil, hlavně v posledních několika letech se začíná v této otázce blýskat na lepší časy. Začíná se klást důraz na zajišťování výnosů z trestné činnosti, ze

¹⁰ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 556.

kterých jsou mimo jiné hrazeny škody způsobné poškozeným. Významným přelomem je i přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, který vešel v platnost v únoru 2013 a jehož jednotlivá ustanovení se do posledního stala účinná postupně během roku 2013.

S plány na rekonstrukci trestního práva procesního bych se přimlouval za to, aby v novém trestním řádu byl tento popisovaný účel chránící práva poškozených a obětí zakotven v úvodním ustanovení tohoto nového procesního předpisu, což by zcela jednoznačně deklarovalo, že stát považuje naplňování této oblasti za svou prioritu. V této souvislosti bych se nebál v novém trestním řádu zakotvit tento smysl v základních zásadách trestního řádu a to jako zásadu důsledné ochrany práv poškozených v souvislosti s trestným činem. Tuto zásadu bych zákonodárcům předložil v tomto znění: „Orgány činné v trestním řízení v celém průběhu trestního řízení aktivně a důsledně chrání zájmy těch, jimž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma a to včetně jejich právních nástupců.“

Ano, je důležité, aby se pachateli dostalo práva na spravedlivý proces, ale minimálně stejné možnosti a postavení musí mít i druhá strana trestní procesu. O to více to musí platit proto, že osoba poškozená, oběť trestného činu se do svého postavení dostala nedobrovolně bez svého zavinění. Kdo jiný by měl plnit ochrannou roli pro tyto osoby, nežli stát se svými kvalitními zákony a zdatnými orgány veřejné moci, jež dokážou svou činností naplňovat smysl této legislativy.

3. 4. Funkce postupu před zahájením trestního stíhání

„Postup před zahájením trestního stíhání má tyto hlavní funkce:

A. Iniciační funkce má tyto projevy:

a) Povinnost (policejního orgánu a státního zástupce) přijímat a zabývat se podněty k trestnímu stíhání (§ 158 odst. 1 a 2).

b) Formálně zahájit trestní řízení buď

- sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedením potřebných neodkladných nebo neopakovatelných úkonů s bezprostředně následujícím sepsáním záznamu o zahájení úkonů přípravného řízení (§ 12 odst. 10, § 158 odst. 3), nebo

- rozhodnutím o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1).

B. Verifikační funkce má za úkol na základě konkrétně zjištěných skutečností objasnit a prověřit, zda podezření z trestného činu založené na podnětu k trestnímu stíhání lze charakterizovat jako vyšší stupeň pravděpodobnosti, že byl spáchán trestný čin určitou osobou (§ 160 odst. 1).

C. Vyhledávací funkce je dána tím, že ke splnění úkolů postupu před zahájením trestního stíhání je třeba vyhledat a shromáždit poznatky, o které by se mohly orgány činné v trestním řízení opřít. Tyto podklady slouží k postupu a rozhodování v této fázi přípravného řízení, ale v některých případech, zejména v případě neodkladných a neopakovatelných úkonů (§ 160 odst. 4, § 158 odst. 3, § 158a), i v dalších fázích a stádiích trestního řízení.

D. Fixační funkce se týká především těch v této fázi vyhledaných důkazů, které byly získány na základě neodkladných a neopakovatelných úkonů. Tímto způsobem se procesně účinným způsobem zachycují pro potřeby budoucího použití důkazy, které často v průběhu doby podléhají zkáze a ztrácejí na kvalitě, a tím i na procesní účinnosti.

E. Funkce legality je jednou z nejvýznamnějších funkcí postupu před zahájením trestního stíhání. Tímto postupem se na jedné straně přijímáním podnětů a objasňováním a prověřováním z nich plynoucích podezření ze spáchání trestného činu zajišťuje, aby všechny takové skutky byly ve veřejném zájmu trestně stíhány, ale také na druhé straně, aby trestně stíhány byly jen ty skutky, u nichž se takové podezření potvrdí v takovém stupni, že lze s vyšší pravděpodobností očekávat odsouzení určité osoby.

F. Garanční funkce má zajistit, aby do ústavně a mezinárodními konvencemi garantovaných práv osob bylo zasahováno v co nejmenší možné a nutné míře, konkrétně, aby se trestní stíhání, které je s takovými zásahy spojeno, konalo - bylo zahajováno - jen v těch případech, kde jsou pro to splněny zákonné předpoklady. Tedy, aby byly stíhány

všechny skutky, které jsou trestnými činy a naopak nebyly stíhány skutky, které jimi nejsou.“¹¹

K těmto výše uvedených funkcím, které se ve shodné či mírně obměněné podobě objevují ve všech současných odborných publikacích o trestním řízení, připojím ještě dvě funkce, které jsou podle mého názoru pro fázi prověřování také typické a důležité.

G. Filtrační funkce, která doplňuje verifikační funkci a jako taková zajišťuje prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že mohl být spáchán trestný čin a to v souladu s oprávněními uvedenými v hlavě čtvrté a hlavě deváté trestního řádu. Policejní orgán kvalifikovaně na základě provedeného prověřování posoudí zjištěné skutečnosti, a pokud dojde k závěru, že skutek nelze subsumovat pod žádnou skutkovou podstatu trestného činu, tak věc odloží ve smyslu ustanovení § 159a odst. 1 trestního řádu s tím, že prověřovaný skutek není trestným činem a není na místě vyřídit věc jinak. Pokud však zjistí, že by se mohlo jednat o přestupek, jiný správní delikt nebo disciplinární delikt, tak věc odevzdá příslušnému správnímu orgánu.

Tento filtr slouží k tomu, aby se případy, které byly prověřovány jako možné podezření z trestného činu, nedostaly k soudu, pokud se v postupu před zahájením trestního stíhání po provedeném prověření konkrétní kauzy zjistí, že skutek není vůbec protiprávním jednáním nebo je pouze protiprávním jednáním, jež naplňuje skutkovou podstatu správního deliktu. Je třeba konstatovat, že institut odložení věci s tím, že nejde ve věci o podezření z trestného činu, je v nemalé míře při ukončování trestního řízení v této fázi využíván, což vypovídá o tom, že je často trestní právo ze strany některých subjektů zneužíváno na právní situace a spory, pro jejichž řešení by měly být primárně uplatňovány instituty a odpovědnost plynoucí z netrestních právních předpisů.

Policejní orgán však dostává často taková podání, u kterých nemůže bez dalšího konstatovat, že se v dané věci nejedná o podezření z trestného činu a věci se dále nezabývat. Mimo to jsou jeho oprávnění daná mu zákonem o policii natolik omezená a tudíž nedostatečná k řádnému prošetření věci, že mu nezbývá, než zahájit úkony trestního řízení, aby mohl ve věci bez pochybností rozhodnout, i když je v mnoha případech již při

¹¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 556 - 557.

přijetí trestního oznámení zřejmé, že by k jejich řešení mohly být využity prostředky mírnějších právních odvětví, tak jak to ostatně zakotvuje v trestním zákoníku zásada subsidiarity trestní represe.

Nejvyšší procento těchto prověřovaných případů, kdy je konstatováno, že se ve věci nejedná o podezření z trestného činu a není na místě věc jinak (odevzdat podezření ze správního deliktu příslušnému správnímu orgánu) se objevuje v soudním okrese Kladno u služby kriminální policie a vyšetřování, oddělení hospodářské kriminality. Blíže se otázkou nadužívání trestního práva budu zabývat v kapitole “Úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda”.

Filtrační funkce postupu před zahájením trestního stíhání spočívá dále v rozhodnutí, kdy policejní orgán nebo státní zástupce odloží věc (§ 159a odst. 2 trestního řádu), je-li trestní stíhání nepřijatelné s odkazem na důvody uvedené v ustanovení § 11 trestního řádu, nebo odloží věc s odůvodněním, že je trestní stíhání neúčelné s odkazem na ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) nebo b) trestního řádu. Posledním způsobem, jak rozhodnout již v této fázi trestního řízení, aniž by došlo k zahájení trestního stíhání a následně k podání obžaloby k soudu, je výlučná pravomoc státního zástupce odložit věc s odkazem na existující okolnosti uvedené v ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, kdy mluvíme o tzv. procesněprávním korektivu, který se uplatní tam, kde státní zástupce dojde k závěru, že již v této fázi řízení bylo dosaženo účelu trestního řízení. Všechny tyto uvedené způsoby jsou důležité proto, aby se trestní stíhání resp. projednávání trestní věci před soudem vedlo jen u případů, jejichž závažnost a charakter si to žádá.

H. Funkce zajišťovací a to ve smyslu zajišťování výnosů z trestné činnosti se dostává do popředí zájmu orgánů činných v trestním řízení, stejně jako zvýšená pozornost o práva poškozených, až v několika málo posledních letech.

Právě v této fázi řízení bývá zpravidla nejvhodnější doba k zajištění výnosů z trestné činnosti popř. náhradní hodnoty jako ekvivalentu těchto výnosů. Nezbytnou podmínkou k možnosti zajistit výnos z trestné činnosti je fakt, že věc byla určena ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání užita, nebo je výnosem z trestné činnosti. Tyto úkony stran zajišťování majetku probíhají často těsně před tím, než je konkrétní osobě sděleno obvinění a tím zahájeno trestní stíhání. Pokud by se s těmito neodkladnými zajišťovacími úkony čekalo na dobu vyšetřování, nebo dokonce až na dobu řízení před soudem, byla by

efektivita v jejich zajišťování výrazně nižší, nežli je tomu v této rané fázi přípravného řízení.

Policejní orgán zajišťuje výnosy z trestné činnosti v tomto stadiu řízení podle oprávnění, která jsou zakotvena v hlavě čtvrté, oddílu čtvrtého trestního řádu. Tyto výnosy následně slouží k uspokojení nároků poškozených nebo jsou předmětem pro ukládání trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. V krajním případě, u pachatelů, kteří byli odsouzeni k výjimečnému trestu nebo byli odsouzeni za zvlášť závažný zločin s majetkovým prospěchem, může soud uložit trest propadnutí majetku.

3. 5. Průběh postupu před zahájením trestního stíhání

V této fázi postupu před zahájením trestního stíhání můžeme činnost policejního orgánu z časového hlediska rozdělit na provádění úkonů před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a provádění úkonů po jeho sepsání. Z hlediska systematického zařazení jednotlivých úkonů bych je rozdělil do 3 skupin.

V první skupině jsou to úkony provedené způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu. V celé fázi prověřování však musí být tyto úkony prováděny jen jako neodkladné nebo neopakovatelné úkony, což už zpravidla neplatí pro fázi od zahájení trestního stíhání de facto do skončení trestního řízení, kde již musí být plně zaručena obviněnému, respektive jeho obhájci možnost aktivní účasti při provádění důkazů mimo hlavní líčení. Tyto úkony mohou být prováděny jak před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a v tomto případě se jejich provedením, přesněji řečeno provedením prvního takového úkonu zahajuje přípravné řízení, což vyplývá z ustanovení § 12 odst. 10 trestního řádu a ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu. Po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení jsou již tyto neodkladné nebo neopakovatelné úkony prováděny na základě explicitně vyjádřeného oprávnění policejního orgánu (srov. § 158 odst. 3 písm. i) trestního řádu).

Ve druhé skupině jsou to úkony prováděné podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu, když jejich výčet začíná slovem “zejména“, z čehož by mělo plynout, že se jedná o výčet neúplný, demonstrativní. Ústavní soud však k podobě tohoto výčtu prováděných úkonů opakovaně judikoval, že orgány činné v trestním řízení musí

k možnosti doplňování tohoto výčtu přistupovat velice restriktivně, z čehož usuzuji, že ač se tento výčet tváří jako demonstrativní, tak fakticky se jedná o výčet téměř taxativní.

„U některých úkonů, vyjmenovaných příkladmo v § 158 odst. 3, není podmínka neodkladnosti anebo neopakovatelnosti výslovně zmíněna; z jejich povahy však vyplývá, že i ony jsou často neodkladné či neopakovatelné, a proto zákonodárce připouští jejich pravidelné provedení již před zahájením trestního stíhání; tak je tomu např. u ohledání věci a místa činu.“¹²

Tento citovaný odstavec by ve mně na začátku psaní této rigorózní práce nevzbudil žádnou zvláštní pozornost, protože jsem žil v domněnku, že úprava výčtu oprávnění policejního orgánu, tak jak je uvedeno v ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu, je srozumitelná a nejsou s ní v praxi významnější potíže. Postupně však zjišťuji, že je v této oblasti současná právní úprava dost nešťastně koncipována a tím je zdrojem procesních vad v konkrétních trestních kauzách. Blíže se k této otázce vrátím v následující podkapitole a komplexně poté v kapitole “Úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“.

Do třetí skupiny řadím neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka nebo rekognici, který se provede na návrh státního zástupce za účasti soudce (§ 158a trestního řádu). Tyto dva úkony jsou zpravidla prováděny po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, ale není vyloučeno, aby byly prováděny jako první úkon trestního řízení ještě před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. V takovém případě provedení výslechu svědka nebo rekognice znamená zahájení přípravného řízení. Do této poslední skupiny bych taktéž zařadil provedení operativně pátracích prostředků, mezi které patří předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta (§ 158b až 158e trestního řádu). Valná většina operativně pátracích prostředků je prováděna po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. U předstíraného převodu a u sledování osob a věcí si však lze představit situaci, že věc nesnese odkladu a bude nutné tyto prostředky použít před sepsáním uvedeného záznamu jako neodkladný úkon. Pokud bude tento prvním z neodkladných nebo neopakovatelných úkonů, tak se jeho provedením, jak již bylo uvedeno výše, zahajuje přípravné řízení.

¹² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 579.

3. 5. 1. Provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu

Legální definici najdeme v ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu. Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést. V protokolu o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu je třeba vždy uvést, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován.

„Pojem neodkladných a neopakovatelných úkonů ve smyslu tohoto ustanovení je zde definován obecně pro celé trestní řízení, zejména ovšem pro přípravné řízení trestní, které slouží zejména k vyhledávání a opatřování důkazních prostředků, jimiž pak bude ve stadiu řízení před soudy prováděno vlastní dokazování, což však nevylučuje v určitých případech provádět procesně důkazy již v přípravném řízení.

Vzhledem k novelizované úpravě fáze prověřování v ustanovení § 158, která dovoluje v poměrně široké míře provádět úkony dokazování zejména takové povahy, ohledně nichž nemá účast obviněného zásadní význam (např. opatřování listinných důkazů, znaleckých posudků, věcných důkazů a některých dalších postupů ve smyslu hlavy páté), ztratily neodkladné a neopakovatelné úkony ve vztahu k zahájení trestního stíhání poněkud na svém významu oproti úpravě před novelou č. 265/2001 Sb. Přesto si však zachovaly svou důležitost zejména ve vztahu k výslechům svědků a provádění rekognice podle § 158, provádění úkonů podle hlavy čtvrté (srov. § 158 odst. 3 písm. i).“¹³

Výčet neodkladných a neopakovatelných úkonů způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu:

- zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu (§ 76 až 77 trestního řádu),
- vydání a odnětí věci důležité pro trestní řízení (§ 78 až 79 trestního řádu),

¹³ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1296.

- zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, které jsou určeny ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byly užity, nebo jsou výnosem z trestné činnosti (§ 79a až 79b trestního řádu),
- zajištění zaknihovaných cenných papírů (§ 79c, přiměřeně se užije § 79a trestního řádu),
- zajištění nemovitosti, která je určena ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byla užita, nebo je výnosem z trestné činnosti (§ 79d trestního řádu),
- zajištění jiné majetkové hodnoty, než které jsou uvedeny výše a je určena ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byla užita, nebo je výnosem z trestné činnosti (§ 79e trestního řádu),
- zajištění náhradní hodnoty, pokud nebylo možné zajistit výše uvedené hodnoty a jejíž hodnota odpovídá, byť jen zčásti, hodnotám určeným ke spáchání trestného činu, užitým ke spáchání trestného činu nebo jako výnosům z trestné činnosti (§ 79f trestního řádu),
- domovní prohlídka, je-li důvodné podezření, že se v prostorách k bydlení vyskytuje věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení (hlava čtvrtá, celý oddíl pátý trestního řádu),
- prohlídka jiných prostor nesloužících k bydlení a pozemků z důvodů obdobných jako u domovní prohlídky (hlava čtvrtá, celý oddíl pátý trestního řádu),
- osobní prohlídka, je-li důvodné podezření, že osoba má u sebe věc důležitou pro trestní řízení (hlava čtvrtá, celý oddíl pátý trestního řádu),
- zadržení a případné otevření zásilky, je-li k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení v konkrétní věci nutno zajistit obsah nedoručených poštovních zásilek, jiných zásilek nebo telegramů,
- záměna a sledování zásilky, je-li zájem na zajištění osob podléjících se na nakládání se zásilkou obsahující omamné látky, psychotropní látky, prekursorů, jedy, radioaktivní materiál, padělané peníze a padělané cenné papíry, střelné nebo hromadně účinné zbraně, střelivo a výbušniny nebo jinou věc, k jejímuž držení je třeba zvláštního povolení, věci určené ke spáchání trestného činu, anebo věci z trestného činu pocházející, mohou se takové věci zaměnit za jiný obsah a dále předat k další přepravě a pokud je to nutné, tak tuto zásilku s uvedenými věcmi i sledovat,

- odposlech a záznam telekomunikačního provozu, je-li vedeno trestní řízení pro trestné činy uvedené v ustanovení § 88 odst. 1 trestního řádu, může být vydán příkaz k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, pokud lze důvodně předpokládat, že jím budou získány významné skutečnosti pro trestní řízení a nelze-li sledovaného účelu dosáhnout jinak nebo bylo-li by jinak jeho dosažení podstatně ztíženo,

- zjištění údajů o telekomunikačním provozu, je-li třeba pro účely trestního řízení zjistit údaje, které jsou předmětem telekomunikačního tajemství anebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovacích dat a nelze-li sledovaného účelu dosáhnout jinak nebo bylo-li by jinak jeho dosažení podstatně ztíženo, vydá tyto údaje provozovatel telekomunikační sítě za zákonem stanovených podmínek policejnímu orgánu.

Jak jsem již uvedl shora, v úvodu práce jsem neočekával, že narazím při zpracování institutu neodkladných a neopakovatelných úkonů k výrazným nejasnostem. Avšak ve světle několika nálezů Ústavního soudu ČR, který se problematikou jejich používání v reálných trestních věcech zabýval a dospěl opakovaně k obecně závaznému závěru¹⁴, že byla jejich nesprávným používáním, jejich nedostatečným zdůvodněním porušena ústavně zaručená práva stěžovatelů (trestně stíhaných osob), jsem dospěl k názoru, že je to skutečně vhodné téma pro důkladnější analýzu. Víím, že v policejní praxi dochází i přes existenci těchto ústavních nálezů k procesním chybám při provádění neodkladných nebo neopakovatelných úkonů a to především v oblasti nedostatečného zdůvodnění. To znamená, že nejsou vždy v protokolu o provedeném úkonu dostatečně uvedeny skutečnosti, které svědčí o tom, že se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo ještě hůře, že takové zdůvodnění zde zcela chybí. Tato procesní vada totiž činí úkon, tak jak judikoval opakovaně Ústavní soud ČR, v konečném důsledku jako důkazně nepoužitelný, což při důkazní nouzi může mít pro konečný výsledek trestního řízení fatální následky. Zajímavé je, že nejasnosti nemají jen policisté, ale jak je na nálezech Ústavního soudu ČR vidět, i samotní státní zástupci a soudci obecných soudů. K tomuto

¹⁴ náleží Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 355/02, doslovná citace právní věty: V souladu s četnou judikaturou Ústavního soudu (rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 184/96, sp. zn. III. ÚS 200/2000, sp. zn. I. ÚS 77/97, sp. zn. II. ÚS 23/97, sp. zn. II. ÚS 156/95, sp. zn. I. ÚS 70/96, sp. zn. IV. ÚS 197/96 - Sbírká nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 7, náleží č. 32; svazek 20, náleží č. 151; svazek 12, náleží č. 142; svazek 9, náleží č. 109; svazek 5, náleží č. 9; svazek 7, náleží č. 29; svazek 8, náleží č. 77 - a další) je právní názor obsažený v odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu, resp. v jeho právní větě, má-li obecnou povahu, obecně závazný, závazný při řešení typově shodných případů.

tématu se podrobně vrátím v kapitole “úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“.

3. 5. 2. Provádění úkonů podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu

V této části trestního řádu jsou oprávnění, která jsou stavebním kamenem pro postup policejního orgánu ve fázi přípravného řízení a to jak v postupu před zahájením trestního stíhání, tak také ve fázi vyšetřování. Až na výjimky jsou zde zakotveny nejčastěji využívané procesní postupy přípravného řízení.

- vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů,
- vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky,
- obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály,
- provádět ohledání věci a místa činu,
- vyžadovat za podmínek uvedených v § 114 trestního řádu provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu,
- pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, za podmínek stanovených v § 114 trestního řádu snímat daktyloskopické otisky, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osoby nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu,
- za podmínek stanovených v § 76 trestního řádu zadržet podezřelou osobu,
- za podmínek stanovených v § 78 až 81 trestního řádu činit rozhodnutí a opatření v těchto ustanoveních naznačená,
- způsobem uvedeným v hlavě čtvrté provádět neodkladné nebo neopakovatelné úkony, pokud podle tohoto zákona jejich provedení nepatří do výlučné pravomoci jiného orgánu činného v trestním řízení.

Z těchto oprávnění jsem si vybral jedno k důkladnějšímu rozboru. Jedná se o oblast zpracování znaleckých posudků a s tímto související vybrané nejasnosti a nedostatky

současné procesní úpravy. Odkazuji tímto na kapitolu “úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“, kam jsem tuto právní analýzu zařadil.

3. 5. 3. Výslech svědka a provedení rekognice za účasti soudce jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon a operativně pátrací prostředky

- je-li při prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a zjišťování jeho pachatele třeba provést neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka nebo v rekognici, provede se na návrh státního zástupce takový úkon za účasti soudce; soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu a k tomu cíli může do průběhu úkonu zasahovat. Soudci však nepřísluší přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je podle zákona neodkladný nebo neopakovatelný,

- není-li dále stanoveno jinak, je policejní orgán, pokud k tomu byl pověřen příslušným ministrem, jde-li o útvar Policie České republiky, policejním prezidentem, jde-li o Generální inspekci bezpečnostních sborů, jejím ředitelem, jde-li o útvar Vojenského zpravodajství, jeho ředitelem, a jde-li o útvar Bezpečnostní informační služby, jejím ředitelem, a jde-li o útvar Úřadu pro zahraniční styky a informace, jeho ředitelem, oprávněn v řízení o úmyslném trestném činu používat operativně pátrací prostředky, kterými se rozumí: předstíraný převod, sledování osob a věcí, použití agenta.

Krátce se zastavím u zmíněného výslechu svědka, který se provádí jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon za účasti soudce v době před zahájením trestního stíhání za podmínek stanovených v § 158a trestního řádu. Význam této možnosti spočívá v tom, že je někdy potřeba provést výslech svědka, jehož výpověď nelze z různých důvodů odkládat nebo opakovat, poněvadž by tímto došlo ke zmaření či ztrátě důkazní hodnoty této svědecké výpovědi. Proto trestní řád umožňuje provedení často i klíčové výpovědi v době před zahájením trestního stíhání, což znamená, že se výslech provádí bez přítomnosti osoby, která se trestného činu dopustila, a logicky i bez přítomnosti případného budoucího obhájce.

Z tohoto důvodu je zde však povinná účast soudce, který tu plní roli dozorce a z této pozice odpovídá za zákonnost provedení takového úkonu. Takto pořízený výslech

svědka se stává použitelným důkazem pro řízení před soudem, aniž by na jeho legálnost trestní řád v dalším řízení kladl nějaké další podmínky (srov. § 164 odst. 2 a § 211 odst. 2 písm. b) trestního řádu). To samé platí pro rekognici.

„Soudce odpovídá a zároveň svou přítomností garantuje zákonnost provedení úkonu, a proto může do průběhu úkonu zasahovat. Svými zásahy ale nesmí nahrazovat činnost policejního orgánu nebo státního zástupce, kteří uvedený úkon provádějí, tj. nesmí tento úkon např. provést sám, a proto by jeho zásahy měly být pouze formálně procesního charakteru, a nikoliv charakteru věcného.“¹⁵

3. 6. Způsoby ukončení prověřování

Úvodní fáze přípravného řízení má zákonem stanovené časové limity, ve kterých by měl policejní orgán rozhodnout, zda zahájí trestní stíhání nebo věc odloží z důvodů uvedených v trestním řádu. Byť se jedná jen o lhůty pořádkové, stanoví zákon policejnímu orgánu povinnost, vypracovat písemné zdůvodnění dozorovému státnímu zástupci, kde musí být uvedeny důvody, které neumožnily skončit prověřování v zákonné lhůtě, společně s výčtem úkonů, které je potřeba ještě provést, včetně odhadované doby, po kterou bude ještě nutné prověřování konat. Dozorový státní zástupce na základě tohoto písemného zdůvodnění přezkoumává relevantnost důvodů k prodloužení prověřovací lhůty, může pokynem změnit výčet navrhovaných úkonů, přičemž může stanovit prověřovací lhůtu podle svého uvážení a to bez ohledu na návrh policejního orgánu.

Zákon diferencuje tři lhůty a to v délce dvou, tří a šesti měsíců, když určujícím faktorem je věcná příslušnost soudního orgánu v prvním stupni. Do dvou měsíců by měl policejní orgán ukončit prověřování tam, kde se vede trestní řízení pro trestný čin, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let a zároveň jde o věc patřící do příslušnosti samosoudce. Tříměsíční lhůtu k prověření stanoví zákon u trestních věcí, k jejichž rozhodování je v prvním stupni věcně příslušný okresní soud. To jsou všechny trestné činy, které nespádají do příslušnosti samosoudce okresního soudu a příslušnosti krajského soudu. Nejdelší lhůtu k prověření věci má

¹⁵ Fryšták, M. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů. Trestněprávní revue, 2013, č. 5, s. 109.

policejní orgán u těch trestních věcí, kde objasňuje skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, k jehož rozhodování je v prvním stupni věcně příslušný krajský soud. Podle ustanovení § 17 trestního řádu koná krajský soud řízení o trestných činech, pokud na ně zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest. Krajský soud dále koná v prvním stupni řízení o trestných činech vyjmenovaných v § 17 odst. 1 písm. a až d) trestního řádu a to bez ohledu na trestní sazbu uvedenou u těchto trestných činů ve zvláštní části trestního zákoníku. Takto nastavené lhůty jsou nepochybně prospěšné, jelikož nutí orgány činné v trestním řízení k ofenzivnímu přístupu při objasňování trestných činů.

Policejní orgán podle výsledků prověřování trestní věc ukončí odevzdáním nebo odložením anebo přistoupí k zahájení trestního stíhání, pokud zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a je současně dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba a neexistuje v dané věci překážka nepřipustnosti příp. neúčelnosti trestního stíhání.

3. 6. 1. Odevzdání věci správnímu orgánu

Jestliže policejní orgán dojde objasňováním věci k závěru, že prověřovaný skutek není trestným činem, ale existuje podezření, že by mohl naplňovat znaky správního deliktu, tak věc odevzdá příslušnému správnímu orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu (srov. § 159 odst. 1 písm. a, b) trestního řádu). „V systému správních deliktů lze tedy rozlišovat: 1. přestupky, 2. správní disciplinární delikty, 3. tzv. správní pořádkové delikty, 4. jiné správní delikty, zejména - jiné správní delikty fyzických osob, - správní delikty právnických osob, - správní delikty právnických osob a tzv. fyzických podnikajících osob (označované někdy též jako správní delikty „podnikatelů“).“¹⁶

Nejčastěji se samozřejmě odevzdávají přestupky. Pokud mám z praxe uvést pro ilustraci konkrétní případy, tak jsou to často majetkové trestné činy, kde se odborným vyjádřením zjistí, že způsobená škoda nedosahuje výše, aby bylo možné skutek posoudit jako trestný čin. Často se odevzdávají dopravní delikty v souvislosti s dopravními

¹⁶ Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2009, s. 454.

nehodami, kdy je ve věci zahájeno trestní řízení pro podezření z trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti a následně se znaleckým posudkem nebo odborným vyjádřením zjistí, že ublížení na zdraví není natolik závažné, aby se mohlo jednat o trestný čin.

V průběhu roku 2014 jsme řešili se státními zástupci Okresního státního zastupitelství v Kladně otázku, jak správně postupovat v případě, kdy je konáno prověřování ve smyslu § 158 odst. 3 trestního řádu a policejní orgán dojde k závěru, že skutek není trestným činem, ale mohlo by se jednat o přestupek, avšak podle doposud nashromážděných důkazů se nepodařilo zjistit skutečnosti vedoucí ke zjištění pachatele tohoto přestupku. Bylo dohodnuto, že se věc formou úředního záznamu překvalifikuje na přestupek a následně se odloží podle ustanovení § 58 odst. 3 písm. b) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, s odůvodněním, že do jednoho měsíce od oznámení policejní orgán nezjistil skutečnosti odůvodňující podezření, že přestupek spáchala určitá osoba. Jelikož jsem si vědom, že tento postup není zcela komfortní a i někteří státní zástupci s ním nejsou v souladu především proto, že trestní řád pojem překvalifikování trestného činu na přestupek nezná, tak jsem zjišťoval praxi v této otázce u kolegů z jiných okresů.

Shodou okolností se touto problematikou zabýval Okresní státní zástupce pro Prahu -západ JUDr. Ondřej Šmelhaus, který k tomuto vydal pracovní pomůcku ze dne 24. 7. 2014. Vyšel ze stanoviska ředitele analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství sp. zn. 1 SL 727/2012 ze dne 6. 7. 2012. Zde uvádím hlavní pasáže uvedeného stanoviska:

„V případě, že v rámci trestního řízení bylo zjištěno, že skutek, pro který se trestní řízení vede, není trestným činem, ale mohl by být posouzen jako přestupek, pak policejní orgán nebo státní zástupce podle § 159a odst. 1 písm. a) trestního řádu opatřením odevzdá věc příslušnému orgánu k projednání přestupku. V tomto případě pak není rozhodné, zda byl zjištěn nebo nebyl zjištěn pachatel takového jednání, postup musí být vždy týž: odevzdání věci je tak právě v těchto případech ono trestním řádem předvídané vyřízení věci jinak.

Takto je postup v § 159a odst. 1 trestního řádu stanoven a je třeba tuto zákonnou úpravu respektovat. Policejní orgán dále při rozhodování podle § 159a odst. 1 trestního řádu není oprávněn hodnotit následný postup příslušného

správního orgánu v tom smyslu, zda jeho další šetření bude či nebude hospodárné ve vztahu k tomu, že dosud policejním orgánem nebyl zjištěn pachatel, a v případě, že by shledal nehospodárnost dalšího postupu v přestupkovém řízení, rozhodl o odložení věci.

Úvahy o tom, kdo je a kdo není pachatelem přestupku (nebo osobou podezřelou z takového jednání) náleží v rámci přestupkového řízení výlučně příslušnému správnímu orgánu rozhodujícímu o přestupku, stejně jako dostatečnost či nedostatečnost rozsahu či potřeba dalšího šetření směřujícího v rámci přestupkového řízení k odhalení pachatele přestupku.

S tímto závěrem není v rozporu, že v praxi dochází k odložení věci podle § 159a odst. 1 trestního řádu v případech, že se jedná o podezření z přestupku či jiného deliktního jednání, které je obvykle postižitelné, ale s ohledem na zvláštní právní úpravu by příslušným orgánem v konkrétní věci již nemohlo být projednáno (§ 20 a § 68 odst. 2 přestupkového zákona).¹⁷

S tímto postupem se ztotožňuji a na nejbližší mezíresortní poradě se státními zástupci navrhu, abychom jej i v rámci soudního okresu Kladno začali používat.

3. 6. 2. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 1 až 5 trestního řádu

Tento typ rozhodnutí se uplatní v případě, kdy výsledek prověřování nezakládá důvod k zahájení trestního stíhání nebo odevzdání věci. Zákon dává 5 možností k odložení věci ve fázi prověřování. V naprosté většině o odložení věci rozhoduje policejní orgán, ale není vyloučeno, aby tak učinil státní zástupce, a pokud se jedná o odložení věci podle § 159a odst. 4 trestního řádu, tak toto rozhodnutí spadá do výlučné pravomoci státního zástupce.

Rozhoduje se usnesením, proti kterému může podat poškozený do tří dnů od doručení stížnost. Tato stížnost má odkladný účinek a rozhoduje o ní dozorový státní

¹⁷ Stanovisko ředitele analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství ČR ze dne 6. 7. 2012, sp. zn. 1 SL 727/2012, k problematice odevzdání věci podle ustanovení § 159a odst. 1 písm. a) trestního řádu.

zástupce, pokud usnesení vydal policejní orgán. Pokud bylo usnesení vydáno státním zástupcem, tak o stížnosti rozhoduje státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství. Usnesení může být bez ohledu na stížnost poškozeného zrušeno z rozhodnutí dozorového státního zástupce, který tak musí učinit do 30 dnů od doručení, jestliže je rozhodnutí policejního orgánu nezákonné nebo neodůvodněné (srov. § 174 odst. 2 písm. e) trestního řádu). Zajímavé je, že toto zrušení nemůže aplikovat nadřízený státní zástupce, pokud usnesení vydá v první instanci státní zástupce a nikoliv policejní orgán.

Za jednu z nejdůležitějších charakteristik tohoto typu rozhodnutí považují tu skutečnost, že žádné z takto vydaných usnesení nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté (zásada rei iudicatae), a to i přes to, že toto rozhodnutí nabývá právní moci, tedy pokud nebylo na základě stížnosti či z vlastní iniciativy státního zástupce zrušeno. Tato vlastnost má základ v absenci trestního stíhání proti konkrétní osobě v této fázi přípravného řízení.

„Usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 trestního řádu je i po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. rozhodnutím, které nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté (§ 11 odst. 1 písm. f) až h) trestního řádu). I kdyby takové usnesení vydané policejním orgánem státní zástupce nezrušil ve lhůtě 30 dnů od jeho doručení státnímu zástupci podle § 174 odst. 2 písm. e) trestního řádu a nezrušil je ani z podnětu stížnosti včas podané oprávněnou osobou, může vydat i po uplynutí této doby pokyn k pokračování prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (§ 157 odst. 2 věta první trestního řádu).

Odložení věci má vždy formu usnesení (se stížností po novele č. 265/2001 Sb. nově s odkladným účinkem - srov. § 159a odst. 6 tr. ř.). Usnesení může vydat státní zástupce (a to nově i v případech odložení věci podle odstavce 4) nebo policejní orgán (§ 12 odst. 2 tr. ř.). Uvedené rozhodnutí i po nabytí účinnosti novely č. 265/2001 Sb. vzhledem k novelizované úpravě v § 159a odst. 6 tr. ř. sice nabývá právní moci, přesto samo o sobě toto usnesení nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté ("rei iudicatae"), protože chybí ve výčtu rozhodnutí uvedených v § 11 odst. 1 písm. f), g) a h) tr. ř. (usnesení o odložení věci není uvedeno ani v ustanovení § 11 odst. 3 tr. ř., což znamená, že i kdyby byla věc odložena podle

§ 159 odst. 2 tr. ř. ve spojení s § 11 odst. 1 písm. a), b) nebo i) tr. ř., podezřelý, jehož se takové usnesení týká, není oprávněn prohlásit do tří dnů od doby, kdy mu bylo takové usnesení doručeno, že na projednání věci trvá.

Závěr o tom, že usnesení o odložení věci nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté, je možné učinit i přesto, že ustanovení § 174 odst. 2 písm. e) tr. ř., ve znění novely č. 265/2001 Sb., dovoluje státnímu zástupci zrušit (z vlastního podnětu, nikoli z podnětu včas a oprávněnou osobou podané stížnosti) usnesení o odložení věci vydané policejním orgánem do 30 dnů od doručení. Zrušení usnesení o odložení věci v této lhůtě je odůvodněno požadavky právní jistoty; v této lhůtě by mělo být přistoupeno ke zrušení usnesení o odložení věci vydaného policejním orgánem tehdy, shledá-li státní zástupce po jeho přezkoumání, že usnesení je nezákonné nebo neodůvodněné. Na závěru, že ani po novele č. 265/2001 Sb. nevytváří usnesení o odložení věci překážku věci pravomocně rozhodnuté, nic nemění ani skutečnost, že nově má stížnost proti usnesení o odložení věci odkladný účinek.

Jde-li o usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 3 tr. ř. (v případě usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 4 tr. ř., jak bude dále uvedeno, je jeho režim do určité míry rozdílný) - lze v prověřování pokračovat za následujících podmínek:

- pokud toto usnesení bude zrušeno z podnětu stížnosti podané oprávněnou osobou, ve stanovené lhůtě a stížnost byla podána za podmínek uvedených v § 143 odst. 1 tr. ř. (srov. i § 60 odst. 4 tr. ř.),
- z vlastního podnětu státním zástupcem podle § 174 odst. 2 písm. e) tr. ř.,
- i když nebylo usnesení o odložení věci zrušeno, po uplynutí lhůty 30 dnů od doručení usnesení policejního orgánu státnímu zástupci nebo po marném uplynutí lhůty k podání stížnosti oprávněným osobám, pokud je na místě pokračovat v prověřování.

Je možno jen doplnit, že vydal-li usnesení o odložení věci státní zástupce, státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství není oprávněn postupovat podle § 174 odst. 2 písm. e) tr. ř. (takové usnesení lze zrušit jedině v řízení o podané stížnosti).

Zrušení usnesení o odložení věci nepřichází v úvahu (v případech, kdy již uplynula jak lhůta 30 dnů od doručení usnesení státnímu zástupci, tak lhůta k podání stížnosti oprávněným osobám) v řízení o mimořádných opravných prostředcích (o stížnosti pro

porušení zákona nebo o obnově řízení, když mimořádné kasační oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a zde uplatnit rovněž nelze a v úvahu nepřichází pojmově ani dovolání). Rozhodující zde je to, že usnesení o odložení věci nezakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté; kdyby byl uplatněn právní názor, podle kterého lze usnesení o odložení věci zrušit jedině ve lhůtě 30 dnů nebo ve lhůtě, v níž mohou oprávněné osoby podat stížnost, znamenalo by to, že by ohledně těchto rozhodnutí platil ještě mnohem rigoróznější režim, pokud jde o možnost konat další prověřování. Pokud tedy uplyne jak lhůta 30 dnů, tak lhůta k podání stížnosti všem oprávněným osobám, a bude dán důvod, pro který je na místě pokračovat v prověřování, vydá státní zástupce pokyn policejnímu orgánu, aby v prověřování pokračoval (pokyn se vydává podle § 157 odst. 2 věty první tr. ř.). Původní usnesení o odložení věci se v těchto případech neruší; po skončení dalšího prověřování se vydá usnesení znovu, nebude-li uplatněn jiný postup (např. zahájení trestního stíhání, v úvahu přichází i odevzdání věci, atd.).

Jde-li o usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 4 tr. ř., tyto zásady sice platí, ale je třeba upozornit na větu druhou citovaného ustanovení. V ní se uvádí, že pominou-li důvody odložení, trestní stíhání se zahájí. Vzhledem k této úpravě se usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 4 tr. ř. rušit nemusí (vyjma případu, kdy je ho třeba zrušit z podnětu podané stížnosti), byť samozřejmě nelze vyloučit, že i v těchto případech (mimo rozhodování o stížnosti) státní zástupce bude postupovat podle § 174 odst. 2 písm. e) tr. ř. a usnesení zruší, zejména půjde-li o zřejmý případ nezákonnosti nebo neodůvodněnosti takového usnesení. Jakmile pominou důvody odložení, vydá se usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1 tr. ř.). Státní zástupce může v těchto případech zjistit (po přezkoumání věci) např. to, že ve věci nemělo být postupováno podle § 159a odst. 4 tr. ř., ale podle § 159a odst. 1, 2 nebo 3 tr. ř. (včetně případů, kdy mohla být věc odevzdána), nemusí tedy jít jen o to, že by ve věci přicházelo v úvahu zahájení trestního stíhání. Potom je na místě, aby státní zástupce v zájmu určitosti právních poměrů v dané věci zrušil původní usnesení o odložení věci a dále postupoval podle § 149 odst. 1 tr. ř. (podle příslušné eventuality stanovené v tomto ustanovení). Musí

tak učinit ovšem rovněž ve lhůtě 30 dnů od doručení (pokud toto usnesení ruší z vlastního podnětu a nikoli z podnětu podané stížnosti).“¹⁸

3. 6. 2. 1. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 1 trestního řádu

Tento postup se uplatní, pokud se provedeným prověřováním zjistí, že jednání, pro jehož objasnění byly zahájeny úkony trestního řízení, není trestným činem a zároveň není možné toto jednání subsumovat pod skutkovou podstatu správního deliktu. V souvislosti s tímto typem rozhodnutí a po mých negativních zkušenostech s nadužíváním trestního práva mi přišlo jako vhodné se důkladněji těmto otázkám věnovat v kapitole “úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“, kde tento jev rozeberu z pohledu praktické činnosti na útvaru hospodářské kriminality v Kladně, jelikož zde je podíl takto odložených případů v porovnání s celkovým počtem napadených trestních věcí nejmarkantnější.

3. 6. 2. 2. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 2 trestního řádu

„V tomto případě státní zástupce nebo policejní orgán zjistil, že ke spáchání trestného činu došlo, ale trestní stíhání je nepřípustné z důvodů uvedených v § 11 odst. 1; v těchto případech nelze trestní stíhání zahájit a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat. Podle ustanovení § 159a odst. 2 se postupuje, byla-li nepřípustnost trestního stíhání zjištěna ještě před jeho zahájením. Po jeho zahájení již přichází v úvahu pouze rozhodnutí o zastavení trestního stíhání [§ 172 odst. 1 písm. d)]. V zájmu co nejrychlejšího projednání věci by nemělo docházet ke zbytečnému zahajování trestního stíhání a je zcela na místě, aby na případnou existenci důvodů nepřípustnosti trestního stíhání bylo zaměřeno již prověřování.“¹⁹

¹⁸ Výkladové stanovisko NSZ ČR ze dne 3. 4. 2002, č. 10/2002, k otázce povahy usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 trestního řádu.

¹⁹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 587.

3. 6. 2. 3. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 3 trestního řádu

Tento typ odložení je charakteristický svou fakultativností. Je na úvaze státního zástupce nebo policejního orgánu, zda věc odloží, pokud dojde k závěru, že trest, k němuž může trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu, který mu byl v jiné trestní věci již uložen nebo reálně hrozí, že mu bude uložen, a nebo bylo-li o skutku osoby, proti níž se trestní řízení vede (podezřelý v materiálním smyslu), již rozhodnuto jiným orgánem, kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem a toto rozhodnutí lze považovat za postačující (srov. § 172 odst. 2 písm. a, b) trestního řádu). Je nepřipustné, aby byl tento nástroj vnímán ze strany orgánů činných v trestním řízení jako prostředek svévole, tzn. subjektivního výběru pachatelů, kde toto odložení aplikují a kde nikoliv. Odložení musí být založeno na důkladném zvážení přítomnosti všech objektivních zákonných podmínek, přičemž s tímto musí být nezbytně spojena úvaha nad hospodárností a efektivností trestního stíhání.

3. 6. 2. 4. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 4 trestního řádu

Skončit tímto způsobem prověřování je relativně nový procesní postup, který byl do trestního řádu zařazen zákonem č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku a to se shodnou účinností jako nový trestní zákoník tj. od 1. 1. 2010.

Tuto pravomoc představující prvky oportunity, která je v odborných publikacích nazývána jako procesněprávní korektiv, svěřil zákonodárce pouze do rukou státního zástupce. Na základě této diskreční pravomoci může státní zástupce odložit věc, jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování podezřelého po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo a není tudíž potřeba zahajovat trestní stíhání (srov. § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu).

„Legální definice trestného činu v § 13 odst. 1 tr. zák. je doplněna a omezena dvěma korektivy rozsahu trestního bezpráví, a to:

a) hmotněprávním korektivem, který představuje zásada subsidiarity trestní represe vyjádřená v § 12 odst. 2 tr. zák., ve které se říká, že „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu“.

b) procesněprávním korektivem, který představuje zásada oportunity vyjádřená možností státního zástupce zastavit trestní stíhání z důvodu neúčelnosti podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu (anebo z téhož důvodu možnost státního zástupce odložit věc před zahájením trestního stíhání podle § 159a odst. 4 tr. řádu).

Existenci dvou korektivů trestního bezpráví - hmotněprávního a procesněprávního - již dříve opakovaně kritizoval v literatuře Kratochvíl jako řešení nedůsledné, protože je zdvojené způsobem, který není ku prospěchu věci. Autor si v této spojitosti klade otázku, podle jakých hledisek bude ten který orgán činný v trestním řízení postupovat? Odpověď na ni nedává ani trestní zákoník, ani doprovodná novela trestního řádu. Autor uvádí, že v tomto ohledu zde bude proto nastolen stav naprosté nepředvídatelnosti vývoje věci příštích.

S autorovou kritikou je třeba souhlasit. Trestní zákoník ani trestní řád nedávají odpověď na otázku, podle jakých kritérií bude orgán činný v trestním řízení postupovat. Jen z obecných zásad, že hmotné právo předchází procesnímu, lze dovodit, že se nejprve uplatní hmotněprávní korektiv, a teprve poté korektiv procesní. Takové řešení jistě není kladem nové právní úpravy jak z hlediska teoretického, tak z pohledu praktických potřeb orgánů činných v trestním řízení, nehledě již k právní jistotě osoby, proti které se trestní řízení vede.²⁰

²⁰ Jelínek, J. Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 36.

3. 6. 2. 5. Odložení věci podle ustanovení § 159a odst. 5 trestního řádu

Poslední způsob odložení se uplatní tam, kde se prověřováním nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání ve smyslu ustanovení § 160 trestního řádu. Jedná se o takový stav objasnění věci, kdy zjištěné skutečnosti a nashromážděné důkazy nedovolují vyslovit odůvodněný závěr, že se trestného činu dopustila konkrétní osoba a to alespoň v míře vyššího stupně pravděpodobnosti. Jedná se o rozhodnutí prozatímní povahy, a pokud jsou zjištěny následně skutečnosti odůvodňující zahájení trestního stíhání, tak policejní orgán neprodleně k tomuto aktu přistoupí.

3. 6. 3. Dočasné odložení trestního stíhání podle ustanovení § 159b trestního řádu

Mimo výše uvedené způsoby ukončení prověřování dává trestní řád možnost dočasně odložit trestní stíhání a to především z taktických důvodů, pokud orgány činné v trestním řízení potřebují získat čas k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo zjištění jejich pachatelů.

Tento institut zavedený do trestního řádu zákonem č. 152/1995 Sb. slouží k tomu, aby mohla být trestná činnost objasněna co možná nejkompexněji, přičemž okamžité trestní stíhání některého z pachatelů by mohlo zmařit trestní stíhání dalších trestných činů nebo stíhání dalších účastníků společné nebo související trestné činnosti. Do konce roku 2001 bylo možné tento postup uplatnit pouze u trestných činů spáchaných ve prospěch zločinného spolčení (pozn. pojem zločinného spolčení byl novým trestním zákoníkem přejmenován na organizovanou zločineckou skupinu), u zvláště závažných úmyslných trestných činů a jiných úmyslných trestných činů, k jejichž stíhání zavazovala Českou republiku vyhlášená mezinárodní smlouva.

Velkou novelou trestního řádu byla od začátku roku 2002 tato možnost rozšířena na všechny úmyslné trestné činy. Toto odložení trestního stíhání je v rozporu se zásadou oficiality a legality a proto musí mít zákonnou oporu s přesně definovanými podmínkami.

O dočasném odložení trestního stíhání rozhoduje policejní orgán nebo státní zástupce. Policejní orgán potřebuje k takovému rozhodnutí předchozí souhlas státního zástupce. Pokud by takové rozhodnutí činil sám státní zástupce, tak souhlasu nadřízeného státního zástupce nepotřebuje. Rozhodnutí nemá formu usnesení, ale pouze opatření, policejní orgán vyhotovuje tzv. úřední záznam, ve kterém uvede zejména důvody, pro které je nutné dočasně odložit trestní stíhání, a opis tohoto záznamu zašle do 48 hodin státnímu zástupci. Takto se může odložit trestní stíhání na dobu nejdéle dvou měsíců. Pokud ale existují objektivní důvody naplňující smysl této zákonné úpravy, může policejní orgán, vždy se souhlasem státního zástupce, tuto lhůtu o další dva měsíce prodloužit a to i opakovaně. Odpadnou-li zmiňované důvody, má policejní orgán za povinnost neprodleně zahájit trestní stíhání.

4. VYŠETŘOVÁNÍ

Zákonnou definici vyšetřování nalezneme v ustanovení § 161 odst. 1 trestního řádu: Vyšetřováním se označuje úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby.

„V tomto pojetí tedy vyšetřování není formou přípravného řízení. Je to časový úsek standardního nebo rozšířeného přípravného řízení, následující po zahájení trestního stíhání sdělením obvinění a končící podáním obžaloby nebo některým ze způsobů meritorního rozhodnutí před podáním obžaloby.“²¹

4. 1. Zahájení trestního stíhání

Nasvědčují-li prověřováním podle § 158 trestního řádu zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k postupu podle § 159a odst. 2 a 3 nebo § 159b odst. 1 trestního řádu. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§ 120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání (§ 160 trestního řádu).

„Složitým problémem je určení toho, kdy je závěr ohledně podezření odůvodněn dostatečně. Ve škále různých stupňů podezření je třeba určit jistou hranici, která se

²¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 591.

v literatuře nazývá práh podezření, dostatečný k zahájení trestního stíhání. Nevyžaduje se, aby již v této fázi řízení bylo dosaženo jistoty, tj. aby závěr, že osoba je pachatelem, byl jednoznačný. Postačí určitý vyšší stupeň pravděpodobnosti, že podezřelá osoba je pachatelem trestného činu, vyvozený podle logických pravidel lidského usuzování z faktických podkladů. Přitom se musí hodnotit jak kvantita informací, tak jejich kvalita, která je dána jejich věrohodností a relevancí. Hodnota prahu podezření nesmí být stanovena příliš nízko - to by vedlo k velkému podílu stíhání nevinných osob a k častému zastavování trestního stíhání. Nesmí však být stanovena ani příliš vysoko - to by vedlo na jedné straně k tomu, že velký počet pachatelů by unikl trestní odpovědnosti, protože by nebylo možno v přípravném řízení shromáždit dostatek usvědčujících důkazů, na druhé straně pak k tomu, že policie by bez sdělení obvinění shromažďovala důkazy „za zády“ podezřelého, který by nemohl využít práv náležejících obviněnému.“²²

Zahájení trestního stíhání je významným momentem trestního řízení. Poprvé se zde uplatní zásada totožnosti skutku, která ve zkratce znamená, že státní zástupce může podat obžalobu jen pro skutek uvedený v usnesení o zahájení trestního stíhání a v návaznosti nato může soud rozhodovat jen o skutku uvedeném v obžalobě. Navenek se oznamuje skutečnost, že se proti konkrétní osobě zahajuje trestní stíhání, která se převzetím usnesení o zahájení trestního stíhání stává osobou obviněnou.

Rozhodnutí o zahájení trestního stíhání má formu usnesení. Jeho písemné vyhotovení se musí doručit obviněnému nejpozději na počátku prvního výslechu (výpověď obviněného § 90 až 95 trestního řádu) a do 48 hodin státnímu zástupci a obhájci. Opis usnesení o zahájení trestního stíhání musí být doručen též poškozenému, jestliže o to výslovně požádá a je znám jeho pobyt nebo sídlo. Usnesení musí obsahovat označení orgánu, který ho vydal, den a místo rozhodnutí, výrok usnesení, kde je obligatorní náležitostí popis skutku, ze kterého je stíhaná osoba obviněna, zákonné označení trestného činu, tj. subsumpce jednání pachatele pod příslušnou právní normu zvláštní části trestního zákoníku. Obviněný musí být v usnesení označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalované v rozsudku (jméno, příjmení, den a místo narození, jeho zaměstnání a bydliště, popřípadě jinými údaji potřebnými k tomu, aby

²² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 598 - 599.

nemohl být zaměněn s jinou osobou). Další částí usnesení je odůvodnění, kde je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona (srov. § 134 a § 160 trestního řádu). Usnesení také obsahuje poučení o možnosti podat proti usnesení stížnost jako opravný prostředek, když této stížnosti zákon nepřiznává odkladný účinek.

4. 2. Blíže k počátku vyšetřování

„Zásadní změna podoby (formy) zahájení trestního stíhání, jehož obsahem je sdělení (vznesení) obvinění (srov. dikci „zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného“), má velmi důležité důsledky pro samotného obviněného. V této souvislosti je třeba uvést, že je třeba rozlišovat

a) účinky usnesení o zahájení trestního stíhání z hlediska vymezení počátku vyšetřování (a rovněž vnitřní vázanosti policejního orgánu, který ho vydal, tímto rozhodnutím) a

b) účinky ve vztahu k obviněnému, který se jím stává až doručením usnesení o zahájení trestního stíhání do vlastních rukou obviněného bez možnosti uložení doručované zásilky [srov. § 64 odst. 1 písm. b), odst. 4 písm. a)].

Ad a) Usnesení o zahájení trestního stíhání má účinky již od jeho vydání, resp. přesněji řečeno - od okamžiku, kdy bylo vydáno a vyhotovené usnesení následně rozesláno všem oprávněným osobám, neboť zákon proti němu sice připouští stížnost, avšak nepřiznává takové stížnosti odkladný účinek (§ 160 odst. 7 ve spojení s § 141 odst. 4), a proto je usnesení předběžně vykonatelné (srov. § 140 odst. 2). Podle § 161 odst. 1 se vyšetřováním označuje úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby. Vyšetřování jako druhá fáze přípravného řízení (§ 12 odst. 10) počíná z hlediska zákonného vymezení (arg. a contrario konci trestního stíhání vymezeného „...do právní moci rozsudku,

případně jiného rozhodnutí...ve věci samé...“) a také z pohledu vnitřní vázanosti policejního (či jiného) orgánu vydaným usnesením, okamžikem vyhotovení tohoto usnesení a posléze momentem, kdy bylo rozesláno všem oprávněným osobám. Všechny úkony, které jsou činěny po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, jsou činěny po takto vymezeném počátku této fáze přípravného řízení, což má význam i pro jejich posuzování, včetně postupu policejního orgánu a státního zástupce ve vyšetřování (srov. § 161, 164, 174, 175).

V této fázi je pojmově vyloučeno provádění těch úkonů trestního řízení, kterých se má zúčastnit obviněný nebo kterých by se mohl zúčastnit obviněný nebo jeho obhájce, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (srov. 165), a to vzhledem k ustanovením § 32 a 33, která chrání práva obviněného [srov. výklad ad b) níže].

Ad b) Naproti tomu účinky usnesení o zahájení trestního stíhání vůči podezřelému (osobě, proti níž se trestní řízení vede) nastávají až doručením usnesení obviněnému (včetně oznámení, které bylo provedeno jiným způsobem, tzn. vyhlášením), což vyplývá nejen ze způsobu doručení usnesení o zahájení trestního stíhání do vlastních rukou obviněného bez možnosti uložení doručované zásilky [srov. § 64 odst. 1 písm. b), odst. 4 písm. a)], ale zejména z porovnání dikce ustanovení § 160 odst. 1 a ustanovení § 32. Zatímco v ustanovení § 160 odst. 1 se hovoří o tom, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pak v ustanovení § 32 se zdůrazňuje, že toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání. Zákon zde tedy nehovoří jen o rozhodnutí (usnesení) o zahájení trestního stíhání (tedy slovy zákona, že bylo rozhodnuto o zahájení trestního stíhání podezřelého jako obviněného), ale zdůrazňuje, že trestní stíhání muselo být zahájeno proti němu, tedy jinak řečeno, že mu bylo usnesení způsobem předpokládaným v § 64 odst. 1 písm. b), odst. 4 písm. a) doručeno.²³

²³ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1279 - 1280.

4. 3. Vyšetřovací orgány, druhy a funkce vyšetřování

Vyšetřování může být konáno několika tzv. vyšetřovacími orgány. Převážná část trestních stíhání je vedena útvary Policie České republiky. Jejich postavení z hlediska objemu zpracovaných trestních věcí ve vyšetřování je primární ve srovnání s ostatními vyšetřovacími orgány.

Pokyn policejního prezidenta Policie České republiky č. 103 ze dne 28. 5. 2013 stanoví, že vyšetřování konají podle zde stanovené místní, věcné a funkční příslušnosti tyto policejní útvary:

- Oddělení obecné kriminality a oddělení hospodářské kriminality, zařazené v rámci územních odborů krajských ředitelství a obvodních a městských ředitelství Policie České republiky (trestné činy v působnosti okresního soudu).
- Odbory obecné kriminality a odbory hospodářské kriminality, zařazené v rámci krajských ředitelství Policie České republiky (trestné činy v působnosti krajského soudu).
- Národní protidrogová centrála služby kriminální policie a vyšetřování jako útvar s celostátní působností.
- Útvar odhalování korupce a finanční kriminality služby kriminální policie a vyšetřování jako útvar s celostátní působností.
- Útvar pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování jako útvar s celostátní působností.
- Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování jako útvar s celostátní působností.

Mimo útvary Policie České republiky konají vyšetřování i tyto orgány:

- Generální inspekce bezpečnostních sborů koná vyšetřování o trestných činech spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Vězeňské služby České republiky, celníky anebo zaměstnanci České republiky zařazenými k výkonu práce v Policii České republiky a o trestných činech spáchaných zaměstnanci České republiky zařazenými k výkonu práce ve Vězeňské službě České republiky anebo v Celní správě České republiky v souvislosti s plněním jejich pracovních úkolů.

- státní zástupce koná vyšetřování o trestných činech spáchaných příslušníky Generální inspekce bezpečnostních sborů, příslušníky Bezpečnostní informační služby, příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace, příslušníky Vojenského zpravodajství anebo příslušníky Vojenské policie a o trestných činech zaměstnanců České republiky, zařazených k výkonu práce v Generální inspekci bezpečnostních sborů.

- kapitán lodi při dálkových plavbách o trestných činech spáchaných na této lodi.

- pověřený orgán Vojenské policie o trestných činech příslušníků ozbrojených sil spáchaných při plnění úkolů v zahraničí.

Existují dva typy (druhy) vyšetřování, jejichž aplikace je odvislá od závažnosti a tím pádem i důkazní složitosti vyšetřovaného trestného činu. Standardní vyšetřování (§ 161 až 167 trestního řádu) se koná u těch trestných činů, k jejichž rozhodování v prvním stupni je věcně příslušný okresní soud. Rozšířené vyšetřování (§ 168 až 170 trestního řádu) je konáno u trestných činů, k jejichž rozhodování v prvním stupni je věcně příslušný krajský soud (srov. § 16 a § 17 trestního řádu).

„Konkrétně se rozdílnost rozšířeného vyšetřování oproti vyšetřování standardnímu projeví ve dvou aspektech:

- výslech svědků v rozšířeném vyšetřování není omezen podmínkami stanovenými v § 164 odst. 1; zásadně je tedy možno vyslechnout svědka i v případě, že nejde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo o jiný případ tam uváděného svědka. I při rozšířeném vyšetřování je však třeba respektovat základní smysl přípravného řízení a zásadu, že dokazování se má zásadně provádět v hlavním líčení. Restriktivní přístup k provádění výslechu svědků ostatně předepisuje i první věta § 169 odst. 1, kde se stanoví, že i v rozšířeném vyšetřování se důkazy provádějí pouze v rozsahu, který je nezbytný pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce;

- pro skončení rozšířeného vyšetřování je stanovena delší lhůta, která činí šest měsíců (§ 170 odst. 1), zatímco u standardního vyšetřování činí dva, resp. tři měsíce (§ 167 odst. 1).“²⁴

²⁴ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 592 - 593.

„O funkcích vyšetřování platí totéž, co o funkcích přípravného řízení obecně. Protože v tomto časovém úseku se již řízení vede proti konkrétní obviněné osobě, je třeba hlavní smysl vyšetřování spatřovat v opatření dostatečného množství podkladů pro rozhodnutí státního zástupce, zda podá obžalobu nebo zda přijme jiné meritorní rozhodnutí (řízení zastaví, věc postoupí k projednání přestupku apod.).“²⁵

4. 4. Postupy ve vyšetřování

Základním ustanovením upravujícím postup policejního orgánu ve fázi vyšetřování je § 164 trestního řádu. K tomuto přistupují mnohé další, ať již v tomto ustanovení explicitně vyjádřené či nikoliv. Policejní orgán postupuje při vyšetřování z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu. Zde se jak vidno promítá zásada oficiality, zásada rychlosti, zásada materiální pravdy. Mimo tyto zásady se v této fázi řízení uplatní samozřejmě i další zásady trestního řízení. Např. zásada presumpce neviny, zásada řádného zákonného procesu, zásada přiměřenosti, zásada zajištění práva na obhajobu, zásada vyhledávací atd.

Policejní orgán postupuje stejně jako v prověřování podle ustanovení § 158 odst. 3 a 5 trestního řádu a na základě toho je oprávněn:

- vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů,
- vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky,
- obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály,
- provádět ohledání věci a místa činu,
- vyžadovat za podmínek uvedených v § 114 trestního řádu provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu,

²⁵ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 593.

- pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, za podmínek stanovených v § 114 trestního řádu snímat daktyloskopické otisky, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osoby nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu,
- za podmínek stanovených v § 78 až 81 trestního řádu činit rozhodnutí a opatření v těchto ustanoveních naznačená.

Provádí i další úkony podle hlavy čtvrté trestního řádu s výjimkou těch, které je oprávněn provést pouze státní zástupce nebo soudce. Na rozdíl od prověřování se již ve vyšetřování nevyžaduje, aby to byl neodkladný nebo neopakovatelný úkon.

Dále policejní orgán postupuje tak, aby byly v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu (§ 89 odst. 1 trestního řádu). Na základě toho je policejní orgán mimo shora uvedené ještě oprávněn provést:

- výslech obviněného (ten musí být proveden),
- výslech svědka, výslech znalce,
- rekonstrukci, vyšetřovací pokus, rekonstrukci, prověrku na místě a konfrontaci, kterou lze ve vyšetřování provést jen výjimečně,
- vyšetření duševního stavu.

Ve standardním vyšetřování je možnost provedení výslechu svědka podmíněna níže uvedenými skutečnostmi:

- jestliže se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon („Definice neodkladného úkonu v § 160 odst. 4 věta první, která je vztahována k zahájení trestního stíhání, se zde použije jen přiměřeně, neboť výslech takové osoby jako svědka je ve vyšetřování prováděn vždy až po zahájení trestního stíhání, a proto je nutno neodkladnost vztahovat podobně jako v definici neopakovatelného úkonu k výslechu svědka v řízení před soudem, kdy není možno výslech svědka odložit na dobu provádění hlavního líčení vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, popř. zničení nebo ztráty důkazy. Přitom je třeba

vyjít ze smyslu tohoto ustanovení, kterým je potřeba provést výslech takového svědka neodkladně²⁶),

- jde-li o výslech osoby mladší patnácti let,
- jde-li o svědka, o jehož schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na jeho psychický stav pochybnosti,
- nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak,
- jinak poškozeného a další svědky vyslechně jen tehdy, jestliže hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, zejména je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování.

Bez těchto podmínek je však možno, jestliže je toho třeba, vyslechnout znalce (srov. § 164 odst. 1 trestního řádu).

Jak již bylo řečeno, u rozšířeného vyšetřování se mohou provádět výslechy svědků i bez přítomnosti uvedených podmínek.

4. 5. Závěr vyšetřování

„Postup ve vyšetřování má být co nejrychlejší (§ 164 odst. 1). Protože v minulosti docházelo poměrně často k průtahům, stanovila novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. v § 167 a 170 lhůty ke skončení vyšetřování, které činí:

- 2 měsíce, jde-li o věc patřící do příslušnosti samosoudce,
- 3 měsíce, jde-li o jinou věc patřící do příslušnosti okresního soudu,
- 6 měsíců, jde-li o věc patřící do příslušnosti krajského soudu (§ 17); v tomto případě jde o zvláštní ustanovení, týkající se rozšířeného vyšetřování (§ 170).

²⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1333 - 1334.

Tyto lhůty se počítají od zahájení trestního stíhání do předložení spisu státnímu zástupci. Jde o pořádkové lhůty; jejich uplynutí nevyvolává automaticky žádné právní následky.

Není-li vyšetřování v těchto lhůtách skončeno, vyžaduje zákon v § 167 odst. 2, 3 zvláštní kontrolní proceduru: Policejní orgán musí státnímu zástupci písemně zdůvodnit, proč došlo k průtahům, státní zástupce může vydat pokyn k provedení konkrétních úkonů a musí v rámci dozoru provést nejméně jednou za měsíc prověrku. Maximální lhůta, kterou státní zástupce při prodlužování určí, není v zákoně stanovena, takto postupovat lze i opakovaně.²⁷

4. 5. 1. Postup policejního orgánu při skončení vyšetřování

Policejní orgán po zahájení trestního stíhání nemá již žádnou možnost rozhodovat v otázce trestního stíhání. Rozhodování v této otázce bylo velkou novelou trestního řádu (zákonem č. 265/2001 Sb.) svěřeno do výlučné pravomoci státního zástupce. Policejní orgán pouze navrhuje státnímu zástupci podle výsledku vyšetřování další postup ve věci, když státní zástupce není těmito návrhy nijak vázán. Státní zástupce hodnotí důkazy a výsledky vyšetřování podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.

Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, umožní obviněnému, jeho obhájci a poškozenému²⁸, který podal návrh podle § 43 odst. 3, pokud jsou pobyt nebo sídlo tohoto poškozeného známé, v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Na tuto možnost upozorní obviněného, jeho obhájce a poškozeného nejméně tři dny předem. Je-li počet poškozených velmi vysoký, platí obdobně § 44 odst. 2. Uvedenou lhůtu lze se souhlasem obviněného, obhájce a poškozeného zkrátit. Nepovažuje-li policejní orgán navrhané doplnění za nutné, odmítne jej. O těchto úkonech učiní policejní orgán záznam ve spise a

²⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 614 - 615.

²⁸ Pro poškozeného vzniklo právo prostudovat spisy v relativně nedávné době a to v souvislosti s přijetím zákona č. 45/2013, o obětech trestných činů, s účinností této konkrétní novely od 1. 8. 2013.

o odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování vyrozumí obviněného, jeho obhájce nebo poškozeného (srov. § 166 odst. 1 trestního řádu).

Obviněný, jeho obhájce nebo poškozený nemají povinnost prostudovat trestní spis. Jedná se o jejich právo a je pouze na jejich zvážení, zda ho využijí či nikoliv. Policejní orgán v takovém případě sepíše záznam, ve kterém uvede, že byly oprávněné osoby na možnost prostudovat spisy řádně upozorněny, ale svého práva nevyužily. Dále policejní orgán postupuje, jako by k prostudování spisů došlo.

Policejní orgán po zhodnocení výsledků vyšetřování může podat státnímu zástupci tyto návrhy pro další postup v trestním řízení:

- návrh na podání obžaloby se seznamem důkazů. Pokud nevyhověl některým návrhům na provedení dalších důkazů, tak státnímu zástupci podá zdůvodnění, proč tak učinil,
- návrh na postoupení jinému orgánu (srov. § 171 trestního řádu),
- návrh na zastavení trestního stíhání (srov. § 172 trestního řádu),
- návrh na přerušení trestního stíhání (srov. § 173 trestního řádu),
- návrh na podmíněné zastavení trestního stíhání (srov. § 307 trestního řádu),
- návrh na schválení narovnání (srov. § 309 trestního řádu),
- návrh k odstoupení od trestního stíhání mladistvého pachatele (srov. § 70 zákona č. 218/2003 Sb.).

4. 5. 2. Rozhodnutí státního zástupce po skončení vyšetřování

Nejvýznamnější rozhodnutí státního zástupce v přípravném řízení jsou rozhodnutí ve věci samé, tzv. meritorní rozhodnutí. Tato vytvářejí po nabytí právní moci překážku věci pravomocně rozhodnuté (překážka rei iudicatae). Jedná se o tato rozhodnutí:

1. Postoupení věci jinému orgánu, jestliže výsledky přípravného řízení ukazují, že nejde o trestný čin, že však jde o skutek, který by mohl být jiným správním orgánem posouzen jako přestupek, jiný správní delikt nebo kárné provinění (srov. § 171 trestního řádu).

2. Obligatorní zastavení trestního stíhání (srov. § 172 odst. 1 trestního řádu), jestliže:

- a) je nepochybné, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede,
- b) skutek není trestným činem a zároveň není důvod k postoupení věci jako správního deliktu,
- c) se nepodařilo prokázat, že skutek spáchal obviněný,
- d) existují důvody nepřipustnosti trestního stíhání uvedené v ustanovení § 11 trestního řádu,
- e) obviněný nebyl v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný,
- f) zanikla trestnost činu.

3. Fakultativní zastavení trestního stíhání (srov. § 172 odst. 2), jestliže:

- a) je trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne,
- b) bylo o skutku obviněného již rozhodnuto jiným orgánem, kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem anebo mezinárodním trestním soudem, mezinárodním trestním tribunálem, popřípadě obdobným mezinárodním soudním orgánem s působností v trestních věcech, i když nespĺňují některou z podmínek uvedených v § 145 odst. 1 písm. a) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, a toto rozhodnutí lze považovat za postačující,
- c) vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.

4. Podmíněné zastavení trestního stíhání je fakultativní způsob rozhodnutí o přečinu, kdy státní zástupce může k tomuto rozhodnutí přistoupit pouze se souhlasem obviněného. Přitom musí být naplněny podmínky stanovené § 307 trestního řádu.

5. Schválení narovnání a následné zastavení trestního stíhání je fakultativní způsob rozhodnutí o přečinu, kdy státní zástupce může k tomuto rozhodnutí přistoupit pouze se

souhlasem obviněného a poškozeného. Přitom musí být naplněny podmínky stanovené § 309 trestního řádu.

6. Odstoupení od trestního stíhání je fakultativní způsob rozhodnutí o provinění mladistvého, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Státní zástupce může tímto rozhodnutím, v přípravném řízení z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého, odstoupit od trestního stíhání mladistvého, jestliže trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání dalších provinění (srov. § 70 zákona č. 218/2003 Sb.).

Státní zástupce nevydává v přípravném řízení jen meritorní rozhodnutí.

Mezi takové patří prozatímní rozhodnutí, které spočívá v přerušení trestního stíhání (srov. § 173 trestního řádu), jestliže nelze pro nepřítomnost obviněného věc náležitě objasnit, jestliže nelze obviněného pro těžkou chorobu postavit před soud, pokud obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, není schopen chápat smysl trestního stíhání a nebo pokud byl obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn. Státní zástupce musí obligatorně vydat rozhodnutí o přerušení trestního stíhání, je-li splněna některá ze shora uvedených podmínek. Pomine-li důvod přerušení, státní zástupce rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje.

Posledním možným rozhodnutím státního zástupce v této fázi řízení je vypracování a podání obžaloby příslušnému soudu.

„V českém trestním řízení může podat obžalobu a zastupovat ji v řízení před soudem výlučně státní zástupce.

Rozhodnutí státního zástupce podat obžalobu musí spočívat na pevných skutkových základech. Podle § 176 státní zástupce podá obžalobu, jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud. Má tedy podat obžalobu jen tehdy, jestliže získal z výsledků vyšetřování přesvědčení o tom, že trestný čin byl spáchán a že jeho pachatelem je obviněný. Stupeň pravděpodobnosti spáchání trestného činu obviněným tedy musí být v okamžiku podání obžaloby velmi vysoký, nicméně nemusí se rovnat jistotě. Obžalobu má podat státní zástupce i v případě, jestliže si dvě skupiny důkazů odporují a rozpory nelze odstranit, protože další důkazy již neexistují nebo se již

dostupnými prostředky nedají opatřit. Za této situace nezbyvá, než aby soud po provedení všech dosažitelných důkazů v hlavním líčení sám podle svého vnitřního přesvědčení zhodnotil, co jimi má být zjištěno.

Je třeba zdůraznit, že obžaloba není žádný „předběžný rozsudek“ a že část obžalob se v průběhu řízení před soudem ukáže jako neodůvodněná a věc skončí zprošťujícím rozsudkem.

Podáním a zastupováním obžaloby u soudu plní státní zástupce funkci veřejného žalobce.

Podáním žaloby u soudu je jedním z projevů obžalovací zásady. Trestní stíhání před soudem se koná jen na podkladě obžaloby, kterou podává a před soudem zastupuje státní zástupce.

O podání obžaloby státní zástupce neprodleně vyrozumí obviněného, obhájce a poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé. Obžaloba je tzv. rozhodnutím svého druhu. Její náležitosti jsou uvedeny v § 177.

Obžalobu podává státní zástupce u příslušného soudu. Ustanovení § 176 odst. 2 říká, že obžaloba může být podána jen pro skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání.

Stane-li se, že po podání obžaloby vyjdou najevo např. nové skutkové okolnosti, které mají vliv na právní posouzení případu, umožňuje zákon v § 182 státnímu zástupci vzít obžalobu zpět; po zahájení hlavního líčení však jen tehdy, pokud obžalovaný netrvá na jeho pokračování. V těchto případech se věc vrací do stavu přípravného řízení. Může tedy státní zástupce sám nebo s pomocí policejního orgánu pokračovat ve vyšetřování, popřípadě trestní stíhání zastavit, přerušit a samozřejmě také podat novou obžalobu, a to buď věcně nezměněnou, nebo upravenou (rozšířenou, omezenou, doplněnou apod.).

Vedle obžaloby může státní zástupce uzavřít přípravné řízení návrhem na ochranné opatření (§ 178), jestliže jsou pro to splněny zákonné předpoklady.²⁹

²⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 379 - 380.

5.

ZKRÁCENÉ PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ JAKO ZVLÁŠTNÍ FORMA PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

„Zkrácené přípravné řízení (§ 179a až 179f) zavedla s účinností od 1. 1. 2002 jako novou formu přípravného řízení novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. Zavedení nové formy přípravného řízení vychází z názoru, že o méně závažných skutcích je vhodné provést rychlé policejní šetření a omezit procesní dokazování na minimum s tím, že nezbytné procesní důkazy mohou být provedeny až v řízení před soudem.“³⁰

Tuto kapitolu zpracuji ve dvou částech. V první části představím současnou zákonnou úpravu institutu zkráceného přípravného řízení. Druhá část bude zajímavější, protože se zde budu věnovat konkrétním dopadům jednotlivých novel tohoto institutu za dobu 13 let jeho existence a to z pohledu jejich vlivu na četnost využívání zkráceného přípravného řízení jako jedné z forem přípravného řízení.

5. 1. Současná zákonná úprava zkráceného přípravného řízení

5. 1. 1. Předpoklady, podmínky a překážky k možnosti konání zkráceného přípravného řízení

Zkrácené přípravné řízení se koná o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Tato podmínka je striktní a nebude v daném typu řízení nikdy absentovat.

K výše uvedenému předpokladu musí přistoupit alespoň jedna z níže vyjádřených alternativních podmínek:

- podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo
- v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že

³⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 386 – 387.

podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, postavit před soud. Tuto prekluzivní lhůtu může státní zástupce prodloužit nejvýše o deset dnů, v případě sjednání dohody o vině a trestu nejvýše o třicet dnů.

Překážky, jejichž existence zabraňuje policejnímu orgánu vést zkrácené přípravné řízení, jsou následující:

- je dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání zadrženého podezřelého do 48 hodin od jeho zadržení spolu s návrhem na potrestání soudu, nebo
- jsou dány důvody pro konání společného řízení o dvou nebo více trestných činech, a alespoň o jednom z nich je třeba konat vyšetřování.

Není-li zkrácené přípravné řízení skončeno ve výše uvedené lhůtě dvou týdnů resp. lhůtě 24 dnů (pokud jí státní zástupce prodlouží o deset dnů),

- nařídí státní zástupce s přihlédnutím k okolnostem případu policejnímu orgánu, který dosud vedl zkrácené přípravné řízení, aby zahájil trestní stíhání a dále postupoval podle ustanovení hlavy desáté, nebo
- mu uloží, aby věc předložil policejnímu orgánu uvedenému v § 161 odst. 2 k zahájení trestního stíhání. Státní zástupce tak postupuje vždy, je-li dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání zadrženého podezřelého spolu s návrhem na potrestání soudu, nebo jsou dány důvody pro konání společného řízení o dvou nebo více trestných činech a alespoň u jednoho z nich je nutno konat vyšetřování.

„Při zvažování podmínky pro konání zkráceného přípravného řízení je nutno brát do úvahy pouze „řádnou“ lhůtu pro jeho skončení, tj. dva týdny; nelze předem kalkulovat s výjimečnou možností prodloužení této lhůty o deset dnů podle § 179f odst. 2 písm. a).

Trestní řád jednoznačně nestanoví, zda při splnění všech podmínek a předpokladů a při nepřítomnosti překážek musí být zkrácené přípravné řízení konáno. Trestní řád v § 179a odst. 1 používá slova „se koná“. Tato zákonem použitá formulace spíše nasvědčuje obligatornímu konání.

Obecně by mělo platit, že zkrácené přípravné řízení by mělo být využíváno v mezích právní úpravy v maximální možné míře, zcela ve smyslu cíle této úpravy.³¹

5. 1. 2. Postup ve zkráceném přípravném řízení³²

5. 1. 2. 1. Zahájení zkráceného přípravného řízení

Jelikož v trestním řádu úpravu zahájení zkráceného přípravného řízení *expressis verbis* nenalezneme, je nutné se řídit obecnou úpravou pro přípravné řízení (právní zásada stanoví, že pokud není speciální úprava, je nutné se řídit úpravou obecnou). Konkrétně v ustanovení § 12 odst. 10 trestního řádu je začátek přípravného řízení, tedy podle výše naznačeného i počátek zkráceného přípravného řízení, vázán na skutečnosti, že byl buďto sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení ve smyslu ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu, nebo byly ještě předtím provedeny neodkladné či neopakovatelné úkony. Obě tyto skutečnosti jsou důvodem pro počátek přípravného řízení ve všech jeho třech formách. Jedinou odchylkou této speciální úpravy od standardního přípravného řízení by mělo být navíc sepsání zvláštního záznamu o zahájení úkonů zkráceného přípravného řízení a to vedle standardního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení.³³

Autoři této myšlenky považují takovýto postup za správný, i když to zákon výslovně nepožaduje. Já ovšem považuji vyhotovení dvou záznamů za nadbytečné, jelikož si myslím, že postačí, aby byl vyhotoven jeden tento záznam, který bude nést ve svém názvu navíc slovo “zkráceného“, anebo může být tato skutečnost uvedena v obsahu tohoto záznamu. Tato varianta o jediném záznamu se podle mé zkušenosti v praxi také preferuje.

³¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 628 - 629.

³² V této podkapitole použiji část textu z mé diplomové práce z roku 2010, kterou jsem zpracoval v rámci magisterského studia Fakulty právnické v Plzni. Název této diplomové práce je: “Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před samosoudcem“. Dvě změny oproti původnímu textu vyznačím tučně a kurzívou. Z této diplomové práce využiji pro mou rigorózní práci celkem 5 stran textu.

³³ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 629 - 630.

Jinak tomu samozřejmě bude v případě, že nebude od začátku řízení zřejmé, že může být konáno toto zkrácené řízení, ale podmínky k němu nastanou až po sepsání a odeslání standardního záznamu. V tomto případě se vypracování dvou záznamů jeví jako nutnost, i když i zde si dokážu představit sepsání méně formálního úředního záznamu, ve kterém bude uvedena skutečnost o zahájení zkráceného přípravného řízení, stručné důvody a datum, od kdy je toto řízení vedeno, když opis tohoto úředního záznamu bude nutné doručit dozorujícímu státnímu zástupci. Více řešení nám dovoluje fakt, že forma tohoto postupu není zákonem striktně dána.

5. 1. 2. 2. Následný postup ve zkráceném přípravném řízení

Policejní orgán, který zahájí zkrácené přípravné řízení, ať již sepsáním záznamu o zahájení zkráceného přípravného řízení či provedením neodkladného či neopakovatelného úkonu, koná následně úkony podle hlavy deváté trestního řádu a způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu provádí pouze neodkladné nebo neopakovatelné úkony (srov. § 179b odst. 1 trestního řádu), což koresponduje s postupem před zahájením trestního stíhání ve standardním a vlastně i rozšířeném přípravném řízení.

„Celé zkrácené přípravné řízení je tedy vlastně postupem před zahájením trestního řízení.“³⁴

Podle hlavy deváté může orgán činný ve zkráceném přípravném řízení vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů, vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení třeba, též znalecké posudky, obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály, provádět ohledání místa činu, vyžadovat za podmínek uvedených v § 114 provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu, pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, za podmínek stanovených v § 114 (prohlídka těla a jiné podobné úkony) snímat daktyloskopické otisky, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osob

³⁴ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 553.

nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu, za podmínek stanovených § 76 trestního řádu zadržet podezřelou osobu, za podmínek stanovených v § 78 až 87 činit rozhodnutí a opatření v těchto ustanoveních naznačené (např. vydání, odnětí a vrácení věci). V této hlavě je obsažena úprava tzv. operativně pátracích prostředků, které ale budou vzhledem k charakteru zkráceného přípravného řízení využívány jen zcela ojediněle, především pro nutnost skončit věc v relativně krátké době a taktéž proto, že institut zkráceného přípravného řízení se má aplikovat na případy, kterými jsou charakterizovány důkazní jednoduchostí. Operativně pátrací prostředek spočívající v použití agenta bude vyloučen vždy, jelikož je ho možné využít jen v řízení pro závažnější trestnou činnost.

Podle hlavy čtvrté může příslušný orgán provádět zajišťovací úkony osob, věcí a jiných majetkových hodnot, ovšem jen jako úkony neodkladné a neopakovatelné.

„Podstatou zkráceného přípravného řízení je rychlé a neformální objasnění skutku, ve kterém je spatřován trestný čin, zjištění osoby důvodně podezřelé z jeho spáchání a vyhledání (nikoliv provedení) důkazů. Policejní orgán by se proto v těchto případech měl zaměřit jen na vyhledání potenciálních důkazů, jejichž provedení byl měl státní zástupce navrhnout a provádět až řízení před soudem v tzv. zjednodušeném řízení.“³⁵

5. 1. 2. 3. Sdělení podezření, výslech podezřelého a jeho práva

V momentě, kdy zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že trestný čin s trestní sazbou nepřevyšující **5 let** u její horní hranice, náležející do příslušnosti okresního soudu, byl spáchán určitou osobu, a je zde předpoklad předání trestního spisu s návrhem na potrestání soudu do dvou týdnů ode dne sdělení podezření a nejsou zde ani jiné vylučující zákonné překážky, je příslušný orgán činný v trestním řízení povinen z úřední povinnosti zajistit osobu podezřelou k jejímu výslechu. Může tak učinit nejčastěji zadržením, předvedením či předvoláním osoby.

Nejpozději na počátku výslechu podezřelého je třeba mu sdělit ze spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. O tomto úkonu orgán

³⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 1447.

konající zkrácené přípravné řízení učiní záznam do protokolu. Sdělení podezření je možné sdělit (oznámit) dvěma způsoby a to vyhlášením, nebo doručením opisu záznamu o sdělení podezření podezřelému. Vyhlášením se rozumí přečtení obsahu záznamu o sdělení podezření policejním orgánem a to nahlas za přítomnosti podezřelého. I při zvolení této formy je však nutností ihned poté doručit opis tohoto záznamu podezřelému. V praxi se zpravidla ve všech případech aplikuje způsob spočívající v doručení bez vyhlášení. Opis tohoto záznamu doručí policejní orgán taktéž obhájci, je-li zvolen či ustanoven a do 48 hodin též státnímu zástupci.

„Jde vlastně o sdělení podezření ze spáchání trestného činu, které známe z doby před účinností novely č. 265/2001 Sb. ve všech věcech, kde bylo vedeno trestní stíhání.“³⁶

Ovšem s tím rozdílem, že se ve všech těchto věcech používal pojem sdělení obvinění. Po formální i obsahové stránce jsou však tyto dva typy záznamů vcelku shodné. Nejedná se o rozhodnutí, tak jak tomu je například u zahájení trestního stíhání formou usnesení dle § 160 odst. 1 trestního řádu, ale o pouhé opatření, proti němuž zákon nepřipouští podání opravného prostředku. V této fázi řízení je tedy pro podezřelého jedinou efektivní obranou možnost podání žádosti k rukám státního zástupce a jejím prostřednictvím se domáhat odstranění závad v postupu policejního orgánu ve smyslu ustanovení § 157a odst. 1 trestního řádu, a tak dosáhnout třeba i zrušení tohoto opatření spočívajícího ve sdělení podezření.

Ve zkráceném přípravném řízení má podezřelý stejná práva jako obviněný. Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn se zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení, ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit. O tom je třeba podezřelého před jeho výslechem poučit a poskytnout mu plnou možnost uplatnění jeho práv. Mezi další zásadní práva patří - právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich. Na druhou stranu však není povinen vypovídat. Může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit

³⁶ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 444.

návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Má samozřejmě právo zvolit si obhájce, i když není zadržen, a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Nemůže se s ním však radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení.

Toto je jen demonstrativní výčet významných práv podezřelého. Jejich úplný výčet nalezneme v trestním řádu, ale i v ústavních zákonech a mezinárodních smlouvách o lidských právech a svobodách, především pak v Listině základních práv a svobod, Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.

Stejně tak jako u práv podezřelého, tak i u jeho výsledku odkazuje zákon na přiměřené užití ustanovení týkajících se úpravy u obviněného. Výslech podezřelého se tedy řídí přiměřeně oddílem prvním v hlavě páté trestního řádu, v němž nalezneme kompletní úpravu a postup při výslechu obviněného ve fázi vyšetřování resp. výslechu podezřelého ve zkráceném přípravném řízení. Před prvním výsledkem je třeba zjistit totožnost podezřelého, dotázat se jej na jeho rodinné, majetkové a výdělkové poměry a předchozí tresty, objasnit mu podstatu sděleného podezření a poučit jej o jeho právech. Obsah poučení se poznamenává v protokolu. Nelze-li totožnost podezřelého ihned zjistit, je nutno k protokolu o jeho výslechu připojit takové důkazy, aby tato osoba nemohla být zaměněna s jinou (pozn. autora: fotografie, zvláštní znamení na těle, ale třeba i otisk palce u podpisu podezřelého).

Výslech podezřelého se koná tak, aby poskytl pokud možno úplný a jasný obraz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení. Podezřelý nesmí být žádným způsobem donucován k výpovědi nebo k doznání. Při výslechu je nutno šetřit jeho osobnost. Podezřelému musí být dána možnost se k podezření podrobně vyjádřit, zejména souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem podezření, uvést okolnosti, které podezření zeslabují nebo vyvracejí, a nabídnout o nich důkazy. Podezřelému mohou být kladeny otázky k doplnění výpovědi nebo k odstranění rozporů. Otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností, nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět (mluvíme o tzv. zákazu kapciózních a sugestivních otázek). Podezřelému může být dovoleno, aby dříve, než dá odpověď, nahlédl do

písemných poznámek, jež musí vyslychajícímu, požádá-li o to, předložit k nahlédnutí. Tato okolnost musí být v protokole poznamenána.

Výpověď podezřelého se do protokolu zapíše zpravidla podle diktátu vyslychajícího v přímé řeči a pokud možno doslova. Výslech musí být podezřelému po jeho skončení předložen k přečtení nebo, požádá-li o to, přečten. Podezřelý má právo žádat, aby byl protokol doplněn, nebo aby v něm byly provedeny opravy v souhlase s jeho výpovědí. Má-li vyslychaný proti obsahu protokolu námitky, je nutno je projednat v přítomnosti přítomné osoby a výsledek projednání pojmout do protokolu (§ 91 až § 95 trestního řádu).³⁷

5. 1. 2. 4. Závěrečná rozhodnutí a opatření policejního orgánu a státního zástupce ve zkráceném přípravném řízení

Policejní orgán, na základě výsledku zkráceného přípravného řízení, rozhoduje po jeho skončení těmito způsoby:

- odevzdá věc příslušnému správnímu orgánu k projednání přestupku, disciplinárního deliktu nebo jiného správního deliktu, jestliže prověřovaný skutek není trestným činem, ale mohl by být posouzen jako správní delikt.

„Trestní řád v ustanovení § 179c odst. 1 výslovně nezmiňuje možnost odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu nebo ke kázeňskému či kárnému projednání. Vzhledem k tomu, že toto ustanovení odkazuje na § 159a odst. 1 až 4, kde je odevzdání věci zmiňováno, domníváme se, že zákonodárce tuto možnost rovněž připouští. Postrádalo by logiku, kdyby policejní orgán mohl věc vyřídit odevzdáním věci v obecném postupu před zahájením trestního postupu a nemohl tak učinit ve zkráceném přípravném řízení, kde se prověřuje podezření ze spáchání typově méně závažných trestných činů.“³⁸

³⁷ Bauer, P. Diplomová práce. Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před samosoudcem. Plzeň, 2010, s. 14 – 19.

³⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 637.

- odloží věc usnesením, nejde-li o podezření z trestného činu a není na místě věc vyřídit jinak, takovým vyřízením může být zejména výše uvedené odevzdání věci,
- odloží věc usnesením, je-li trestní stíhání nepřipustné s ohledem na ustanovení § 11 trestního řádu,
- odloží věc usnesením, je-li trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedeným v § 172 odst. 2 písm. a) nebo b) trestního řádu,
- odloží věc usnesením, pokud se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání proti konkrétní osobě.

Nerozhodne-li policejní orgán výše uvedenými způsoby, pak zpracuje a předloží státnímu zástupci stručnou zprávu o výsledku zkráceného přípravného řízení, ve které uvede, jaký trestný čin je ve skutku spatřován, pro který je sděleno podezření, a jaké důkazy, jež lze provést před soudem, podezření odůvodňují. Pokud je podezřelý zadržen, tak uvede i tuto skutečnost. Ke zprávě policejní orgán připojí trestní spis se všemi písemnostmi a dalšími důležitými věcmi nashromážděnými v průběhu zkráceného přípravného řízení.

Státní zástupce, kterému byl doručen trestní spis se zprávou o výsledku zkráceného přípravného řízení, nebo který sám provedl zkrácené přípravné řízení, rozhodne podle svého uvážení jedním z níže uvedených způsobů:

- podá soudu návrh na schválení dohody o vině a trestu, přičemž použije obdobně ustanovení § 175b trestního řádu,
- věc odloží, nejde-li ve věci o podezření z trestného činu,
- odevzdá věc správnímu orgánu, který je příslušný k projednání toho kterého správního deliktu,
- věc odloží, pokud je trestní stíhání nepřipustné s ohledem na ustanovení § 11 trestního řádu,
- věc odloží, rozhodl-li o schválení narovnání, přičemž použije obdobně ustanovení § 309 a násl. trestního řádu,

- odloží podmíněně podání návrhu na potrestání ve smyslu ustanovení § 179b trestního řádu.

„Pravomocné rozhodnutí o schválení narovnání a odložení věci zakládá překážku věci rozhodnuté s důsledky ne bis in idem [§ 11a písm. a)] a brání jak zahájení, tak i pokračování případného trestního stíhání pro týž skutek a proti téže osobě, přestože bylo rozhodnuto před zahájením trestního stíhání. Podmíněné odložení návrhu na potrestání (§ 179g), o kterém je možno rozhodnout za podmínek § 307, je rozhodnutím sui generis pro svou jistou dočasnost; trestní stíhání v případě takového rozhodnutí není vůbec zahájeno. Nejde o rozhodnutí o vině, nýbrž o tzv. mezitímní rozhodnutí, a proto není v rozporu se zásadou presumpce nevinoty. Právní moc rozhodnutí o osvědčení (nebo fikce osvědčení) zakládá překážku věci rozhodnuté (princip ne bis in idem), trestní stíhání proti téže osobě a pro týž skutek nelze zahájit a v případě, že by i tak bylo zahájeno, nesmělo by pokračovat a muselo by být zastaveno [§ 11a písm. b)].“³⁹

- Věc může odložit též, jestliže je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedeným v § 172 odst. 2 trestního řádu,

- opatřením vrátí věc policejnímu orgánu s pokynem, aby v rámci zkráceného přípravného řízení provedl další úkon,

- podá soudu návrh na potrestání, shledá-li, že výsledky zkráceného přípravného řízení odůvodňují postavení podezřelého před soud (srov. k tomuto § 179c odst. 2 trestního řádu).

„Návrh na potrestání ve zkráceném přípravném řízení a na něj navazujícímu zjednodušenému řízení před soudem nahrazuje obžalobu, a proto se i u něj plně uplatní zásada obžalovací. Podáním návrhu na potrestání státním zástupcem končí zkrácené přípravné řízení, pokud nebyl uplatněn jiný postup, a současně počíná zjednodušené řízení před samosoudcem, přičemž jeho podání k soudu má současně účinky zahájení trestního stíhání. Návrh na potrestání je oprávněn podat pouze státní zástupce. Návrh na potrestání obsahuje stejné náležitosti jako obžaloba s výjimkou odůvodnění. Státní zástupce k němu připojí všechny písemnosti a další přílohy, které mají význam pro soudní

³⁹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 639 - 640.

řízení a rozhodnutí (§ 179d TrŘ).⁴⁰ Jedná se stejně jako u obžaloby o rozhodnutí svého druhu.

- Neučiní-li státní zástupce žádné z výše uvedených rozhodnutí či opatření, tak předá věc policejnímu orgánu příslušnému konat vyšetřování a to k zahájení trestního stíhání s poukazem na to, že skutek, pro který se vedlo zkrácené přípravné řízení, má být správně posouzen podle jiného ustanovení zákona, než podle jakého jej posuzoval policejní orgán, a vzhledem k odchylnému právnímu posouzení nelze zkrácené přípravné řízení konat.

5. 2. Vliv novelizací trestního řádu a stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR na četnost využívání zkráceného přípravného řízení v celé jeho historii

Jak jsem již uvedl, institut zkráceného přípravného řízení byl do našeho trestního procesu zaveden s počátkem roku 2002. Za tuto dobu se stal pevnou součástí trestního řízení. V této části se budu věnovat otázce využívání tohoto institutu z hlediska jednotlivých novelizačních změn, které velice výrazně ovlivňovaly četnost využívání zkráceného přípravného řízení. Tyto novelizace byly motivovány poptávkou po zrychlení přípravného řízení, a proto byly vedeny snahou tento typ řízení zpřístupnit pro co nejširší spektrum méně závažných trestných činů.

1. Od počátku roku 2002 do konce roku 2008 se zkrácené přípravné řízení využívalo omezeně a to především u případů, kdy byl pachatel přistižen při činu nebo bezprostředně poté. Dvoutýdenní lhůta pro zkrácené přípravné řízení se počítala ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání. Zákonem č. 274/2008 Sb. (účinnost od 1. 1. 2009) byla provedena novela trestní řádu a mimo jiné změnila okamžik počítání dvoutýdenní lhůty pro zkrácené přípravné řízení. Od této doby musí být zkrácené přípravné řízení skončeno do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. Touto novelizací došlo k výraznému nárůstu využívání tohoto typu řízení [graf 2 až graf 5].

⁴⁰ Hendrych, D. a kol. Právní slovník. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 432 – 433.

2. Méně významná byla novelizace trestního řádu provedená zákonem č. 459/2011 Sb. (účinnost od 1. 1. 2012), která rozšířila možnost konat zkrácené přípravné řízení na trestné činy, u kterých zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, když předtím to bylo možné pouze u trestných činů s trestní sazbou při horní hranici do tří let [graf 6 až graf 9].

3. Naposledy výrazně ovlivnilo používání zkráceného přípravného řízení a to opačným směrem, tedy k jeho méně častému využívání, stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjn 303/2014 ze dne 25. 9. 2014. Jako policista musím toto stanovisko respektovat, ale nepovažuji ho za kvalitní a to především z toho důvodu, že pro vymezení doby, kdy má být ještě vedeno zkrácené přípravné řízení, bylo Nejvyšším soudem použito termínu: „doba podstatně převyšující dva týdny“, což je termín velmi neurčitý a každé Okresní státní zastupitelství a každý Okresní soud ve Středočeském kraji ho podle mých profesních informací vykládají rozdílně. V rámci soudního okresu Kladno bylo Okresním státním zastupitelstvím a Okresním soudem vyloženo, že je možné zkrácené přípravné řízení konat jen tam, kde od zahájení úkonů trestního řízení do sdělení podezření neuplyne doba delší než čtyři týdny a to bez ohledu na možnou existenci objektivních překážek v jednotlivých trestních řízeních. I když toto stanovisko ovlivňuje praxi zhruba 4 měsíce, tak již dnes můžu na základě poznatků z praxe konstatovat, že se využívání zkráceného přípravného řízení v soudním okrese Kladno významně omezilo, což má mnoho negativních dopadů na fungování policejních útvarů, kde se koná trestní řízení [graf 10 až graf 13].

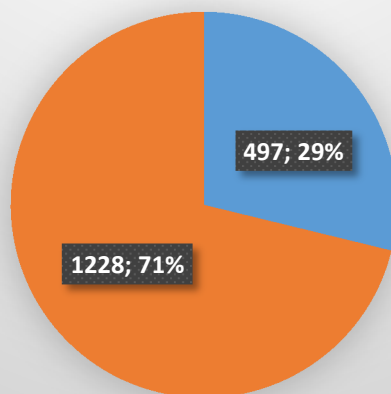
„Zkrácené přípravné řízení se koná ve skutkově, právně a důkazně jednoduchých věcech. Tomu by měla odpovídat i délka prověřování předcházejícího zkrácenému přípravnému řízení. Podmínky uvedené v ustanovení § 179a odst. 1 písm. b) tr. ř., tzn. prověřováním trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání zjištěné skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání, včetně samostatně posuzované doby prověřování a očekávání, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 tr. ř. postavit před soud, zpravidla nebudou splněny, uplynula-li od počátku prověřování do sdělení podezření podle § 179b odst. 3 tr. ř. *doba podstatně převyšující dva týdny*. V takovém případě samosoudce podle § 314c odst. 1 písm. c) tr. ř. návrh na

potrestání odmítne.“⁴¹ Nejlépe je vliv těchto popisovaných změn vidět na konkrétních počtech z praxe, a proto je demonstruji na následujících přehledných grafech:

⁴¹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. Tpjn 303/2014.

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno rok 2008

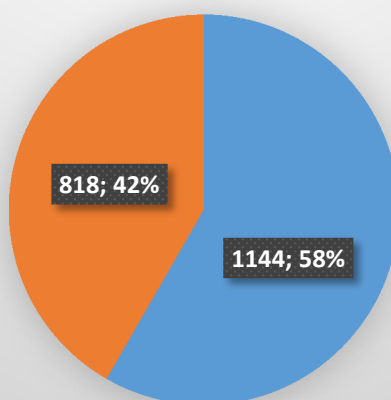

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 2 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno rok 2009

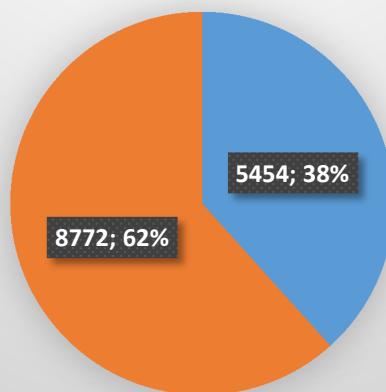

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 3 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský rok 2008

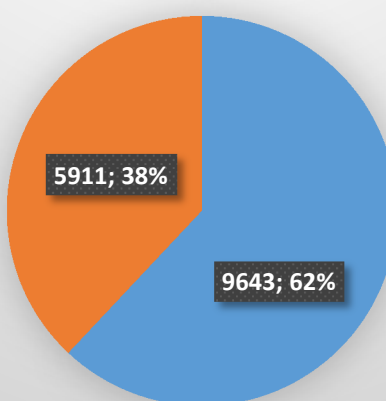

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 4 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský rok 2009

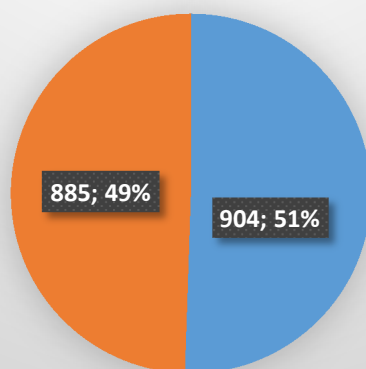

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 5 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno rok 2011

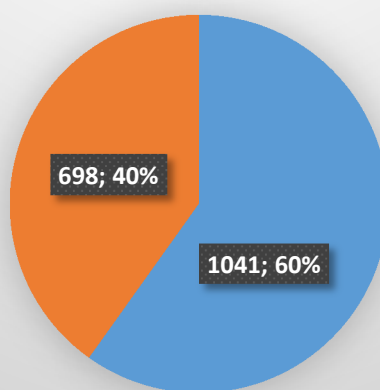

- zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
- vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 6 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno rok 2012

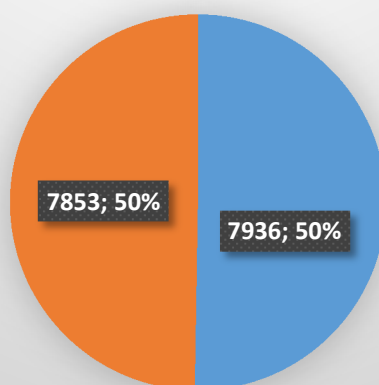

- zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
- vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 7 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský rok 2011

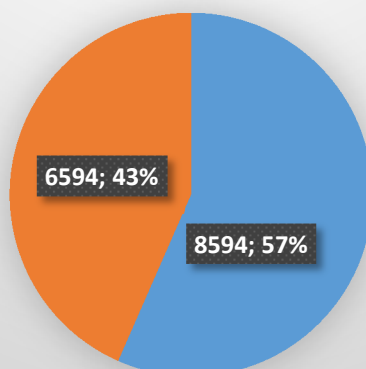

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 8 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský rok 2012

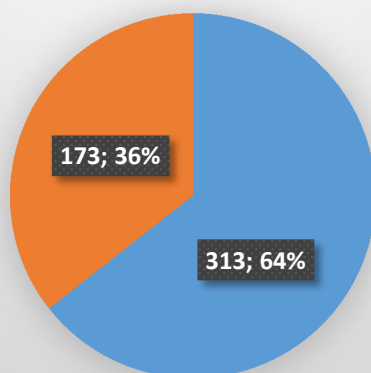

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 9 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno 1. čtvrtletí roku 2014

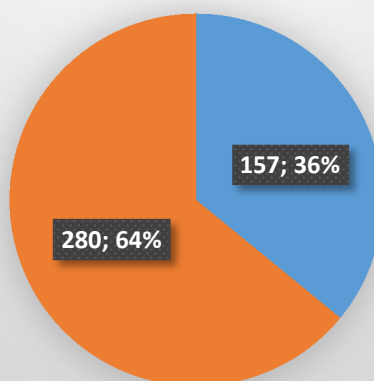

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 10 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

okres Kladno 1. čtvrtletí roku 2015

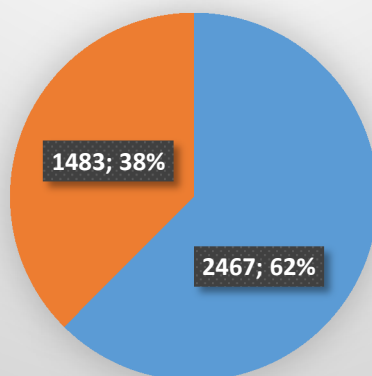

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 11 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský 1. čtvrtletí roku 2014

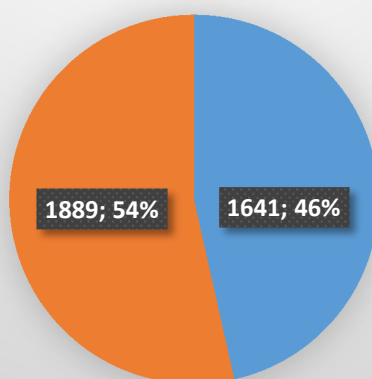

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 12 - zdroj: policejní statistiky

Vyjádření podílu ve využívání zkráceného přípravného řízení a vyšetřování z celkového počtu případů se známým pachatelem

kraj Středočeský 1. čtvrtletí roku 2015

■ zkrácené přípravné řízení [počet; procentuální vyjádření]
■ vyšetřování [počet; procentuální vyjádření]

Graf 13 - zdroj: policejní statistiky

Z grafů je zřejmé, že předmětné stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze září 2014 způsobilo rapidní pokles ve využívání institutu zkráceného přípravného řízení, což přineslo pro práci Policie České republiky negativní jev spočívající ve vysokém nárůstu trestních spisů řešených službou kriminální policie a vyšetřování, která je v současné době jako jediná věcně a funkčně příslušná podle pokynu policejního prezidenta⁴² ke konání vyšetřování o trestných činech.

Jako vedoucí policejní funkcionář, který má ke kontrole a organizaci svěřen úsek přípravného řízení v rámci kladenského okresu, jsem musel na přetíženost Služby kriminální policie a vyšetřování v Kladně reagovat a požádal jsem vedení Krajského ředitelství policie Středočeského kraje o možnost dílčí úpravy věcné příslušnosti pro soudní okres Kladno. Jsem rád za to, že náměstek krajského ředitele pro službu kriminální policie a vyšetřování vyslyšel mé argumenty o nutnosti zavést vcelku průlomovou změnu, která umožní konat vyšetřování u bagatelní trestné činnosti policejními orgány obvodních oddělení Policie České republiky (uniformovaná policie).

Do současné doby se podle mých informací v České republice zatím nikdo o tuto změnu nepokusil. Náměstek krajského ředitele chce navíc tuto změnu na základě mého konceptu zavést pro celý Středočeský kraj. Pokud s uvedenou změnou věcné příslušnosti vysloví souhlas Krajský státní zástupce Krajského státního zastupitelství pro Středočeský kraj a náměstek policejního prezidenta pro službu kriminální policie a vyšetřování, tak by měla být formálně zavedena v užívání do konce prvního pololetí roku 2015.

Níže předkládám můj zmiňovaný koncept pokynu a důvodovou zprávu k němu:

⁴² Pokyn policejního prezidenta Policie České republiky č. 103 ze dne 28. 5. 2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení

1.

POKYN

vedoucího Územního odboru Kladno, Krajského ředitelství policie Středočeského kraje

ze dne 1. 4. 2015,

kterým se dílčím způsobem upravuje věcná příslušnost policejních orgánů v rámci Územního odboru Kladno ve fázi vyšetřování trestných činů

V souladu s pokynem policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení, konkrétně na základě zmocnění uvedeného v čl. 4 odst. 2 tohoto pokynu *stanovím*:

Čl. 1

Předmět úpravy

Tímto pokynem se v působnosti Územního odboru Kladno (soudní okres Kladno) upravuje postup a věcná příslušnost policejních orgánů zařazených v rámci Územního odboru Kladno a to ve fázi vyšetřování trestných činů.

Čl. 2

Dílčí úprava věcné příslušnosti policejních orgánů v rámci Územního odboru Kladno v případě vyšetřování některých trestných činů

(1) Vyšetřování u trestných činů, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři roky a zároveň se jedná o trestný čin vyznačující se jednoduchostí skutkového děje, jednoduchostí důkazních postupů s nízkým stupněm formalizace, koná policejní orgán obvodního oddělení.

(2) Každý průběh vyšetřování uvedený v čl. 2 odst. 1 tohoto pokynu bude pečlivě a průběžně kontrolován vedoucím obvodního oddělení.

Čl. 3

Účinnost

Tento pokyn nabývá účinnosti dnem svého vydání.

Č.j. KRPS

Zpracovatel: zástupce vedoucího Územního odboru Kladno plk. Mgr. Petr Bauer

Vedoucí Územního odboru Kladno
plk. Ing. Bc. Václav Hatlman

Možnost poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb.: ANO

Důvodová zpráva

k vydání pokynu vedoucího Územního odboru Kladno, Krajského ředitelství policie Středočeského kraje č. 1 ze dne 1. 4. 2015

Dne 25. 9. 2014 bylo trestním kolegiem Nejvyššího soudu ČR vydáno stanovisko (sp. zn. Tpjn 303/2014) k postupu a využívání institutu zkráceného přípravného řízení orgány činnými v trestním řízení. Podstata tohoto stanoviska spočívá v určení doby od zahájení úkonů trestního řízení do sdělení podezření, kdy již není na místě, aby bylo konáno zkrácené přípravné řízení. Tato doba byla NS ČR stanovena termínem: “doba podstatně převyšující dva týdny“.

Na základě tohoto stanoviska Okresní soud v Kladně a Okresní státní zastupitelství v Kladně určily lhůtu čtyř týdnů od zahájení úkonů trestního řízení do sdělení podezření, která nesmí být policejním orgánem překročena, pokud chce věc zpracovat ve zkráceném přípravném řízení. Překročení této lhůty o několik málo dnů může být státním zástupcem po předchozí konzultaci akceptováno. Dále bylo Okresním soudem v Kladně stanoveno, že nebude akceptovat návrh na potrestání ve věci všech trestných činů zanedbání povinné výživy, tedy tato trestná činnosti musí být vždy zpracována ve standardním přípravném řízení (prověřování a na něj navazující vyšetřování).

K tomuto bylo vydáno oznámení ředitele Krajského ředitelství policie Středočeského kraje č. 1/2015, kterým se zveřejňuje postup při zpracování případů úmrtí a sebevražd, kdy tyto případy byly svěřeny k šetření a prověřování do výlučné pravomoci policejního orgánu SKPV.

Tyto popsané skutečnosti se ke dni 11. 3. 2015, tedy po necelých třech měsících v uvedení do praxe, projevují negativně v těchto ohledech:

- během ledna a února 2015 bylo na SKPV předáno 99 trestních spisů, které by před vydáním shora uvedeného stanoviska NS ČR byly zpracovány ve zkráceném přípravném řízení policejními orgány obvodních oddělení. K tomuto si vedeme podrobnou statistiku a potvrzuje to i údaj z KRP přehledů, kde je zřejmý pokles zpracovaných trestních spisů policejními orgány obvodních oddělení ve zkráceném přípravném řízení. Za období od 1. 1. 2015 do 11. 3. 2015 je to pokles o 97 trestních spisů. Jestliže jsme v roce 2014 zpracovávali v daném období v rámci ÚO Kladno 64,4 % trestních spisů ve zkráceném přípravném řízení, tak v roce 2015 je to již jen 34,7 % trestních spisů.

- policisté obvodních oddělení tímto ztrácí přístup ke kvalifikované trestně - procesní činnosti, která je nezbytná pro jejich profesní růst. Podle dosud nastaveného trendu je zřejmé, že by policisté obvodních oddělení přišli velmi zřídka do styku s procesní činností týkající se úkonů trestního řízení s pachatelem trestné činnosti, což by je v budoucnosti minimálně limitovalo v přesunu na odbornou službu kriminální policie.

- na druhou stranu jsou policisté SKPV přesyceni trestními spisy (vyšetřovatel má jako hlavní zpracovatel přiděleno i 24 trestních spisů), což může mít v budoucnosti vliv na kvalitu trestních spisů a již v současné době to ovlivňuje práci policistů na úseku operativní činnosti, jelikož není zbylí a jsou jim přidělovány spisy, které dříve zpracovávali výlučně policisté na úseku vyšetřování. Toto se může projevit negativně na objasňování trestné činnosti.

Shrnutí v otázce pozitivních dopadů vydaného pokynu:

1. Odbřemenění policejních orgánů SKPV, tak aby se tato služba mohla věnovat kvalifikované trestné činnosti a policisté na úseku operativní činnosti vyhledávání a objasňování trestné činnosti a to jak oznámené, tak i té latentní.
2. Udržení odpovídající úrovně trestních spisů předávaných státnímu zástupci, což je při počtu kolem 20 trestních spisů na vyšetřovatele velice obtížné.
3. Možnost vést vyšetřování u skutkově jednoduchých případů i na obvodních oddělení zcela jistě přispěje ke zvýšení odbornosti policistů, kteří se na této činnosti budou podílet a to včetně vedoucích služebních funkcionářů.

O této změně dílčí úpravy věcné příslušnosti bylo informováno Okresní státní zastupitelství v Kladně.

Zpracoval:

Plk. Mgr. Bc. Petr Bauer

6.

ÚVAHY NAD MOŽNÝMI ZMĚNAMI V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ DE LEGE FERENDA

Proces žádného z právních odvětví není ideální a nejinak je tomu i u českého trestního procesu, jehož hladký nebo naopak kostrbatý průběh je ovlivňován kvalitou právní úpravy.

Vzhledem k tomu, že náš trestní řád vešel v platnost v roce 1961, tedy ve zcela jiných společenských podmínkách, a byl od této doby, pokud dobře počítám, 88 krát novelizován, z toho 79 krát od roku 1990, tak těžko můžeme o této procesní normě říci, že je bez vážnějších chyb, že je stabilní a že je to norma nevyvolávající různé výklady.

Na druhou stranu si nemyslím, že by současný trestní řád byl natolik nekvalitní procesní předpis, že by nebylo možné v České republice efektivně naplňovat trestní politiku. Spíše to vnímám tak, že by si samozřejmě naše společnost zasloužila zcela nový, moderní trestní řád, ale jinak je chvályhodné, že legislativci dokázali ze zákona, jehož kostra vznikla před více jak 50 lety, vytvořit složitým novelizačním procesem normu, která je, byť někdy s obtížemi, schopna naplňovat úlohu trestního práva v naší republice.

Pro tuto stěžejní kapitolu mé rigorózní práce jsem si vybral k analýze několik sporných oblastí úpravy přípravného řízení, které rozeberu z hlediska de lege lata s tím, že každou tuto oblast podrobím úvaze z pohledu možných změn de lege ferenda. Dále se zde zamyslím nad možnostmi v otázkách odbřemenění orgánů činných v trestním řízení v oblasti trestního procesu.

6. 1. Problematika neodkladných a neopakovatelných úkonů

Jako první se budu zabývat problematikou institutu neodkladných a neopakovatelných úkonů a to z pohledu platného práva a rozhodovací praxe Ústavního soudu ČR. Nenaplnění zákonných podmínek ze strany orgánů činných v trestním řízení při jejich provádění může mít a jak vidno (viz níže nálezy Ústavního soudu ČR), také má za následek nesprávně provedené dokazování v trestním řízení z hlediska formálních vad. K analýze jsem si vybral nálezy Ústavního soudu ČR, které řeší dva typy procesních vad

ze strany orgánů činných v trestním řízení a kde si myslím, že mohou být ze strany policejních orgánů sklony k opakování těchto pochybení.

6. 1. 1. Výpověď spoluobviněného bez účasti druhého spoluobviněného nebo jeho obhájce

Prvním typem procesních vad je provedení důkazu výpovědí spoluobviněného a to v době, kdy u druhého pachatele nebylo ještě zahájeno trestní stíhání a tento tedy neměl sám nebo prostřednictvím svého obhájce možnost být účasten výpovědi spoluobviněného, když tato výpověď ho usvědčuje z trestné činnosti.

Tuto otázku vyložil ve svém rozhodnutí Ústavní soud ČR a to nálezem ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 175/06. Tento konstatoval, že není možné souhlasit s argumentací nalézacího soudu, který použil usvědčující výpověď spoluobviněného, aniž by vzal v úvahu, že tato usvědčující výpověď byla provedena před policejním orgánem v době, kdy druhý pachatel (autor ústavní stížnosti) nebyl v postavení obviněného, jelikož proti němu ještě nebylo zahájeno trestní stíhání a nemohl tudíž uplatňovat své právo na obhajobu, konkrétně být účasten výpovědi spoluobviněného a přitom mu klást otázky.

Nalézací soud argumentoval tím, že ve vztahu k dalším spolupachatelům, pokud proti nim ještě nebylo zahájeno trestní stíhání, je výpověď spoluobviněného nutno považovat za neodkladný úkon a pokud je tento spoluobviněný vyslechnut po sdělení obvinění dalších spolupachatelů a to nejpozději v hlavním líčení, tak aby tito spolupachatelé mohli uplatnit své právo na obhajobu ve vztahu k jeho výpovědi, tak je možné číst tuto výpověď z přípravného řízení jako usvědčující důkaz v hlavním líčení a opřít o ni výrok o vině později obviněných spolupachatelů.

Stěžovatel a spoluobviněný v jedné osobě brojil proti rozhodnutí nalézacího, odvolacího a dovolacího soudu v tom smyslu, že jediným důkazem je usvědčující výpověď spoluobviněného, která však byla provedena v době, kdy on ještě nebyl v postavení obviněného a nemohl realizovat právo na obhajobu. I když byl spoluobviněný opětovně vyslechnut i po jemu sděleném obvinění, kdy už mohl být přítomen jeho výpovědi, tak již tento odmítl vypovídat a v hlavním líčení dokonce uvedl, že se spoluobviněný (autor ústavní stížnosti) na trestné činnosti nepodílel a jeho první

usvědčující výpověď v přípravném řízení byla lživá. I přesto nalézací soud přečetl jeho usvědčující výpověď ve smyslu ustanovení § 207 odst. 2 trestní řádu s tím, že mezi výpovědí spoluobviněného v přípravném řízení a v hlavním líčení jsou podstatné rozpory a to s tím, že výslech byl proveden i po sdělení obvinění druhému spoluobviněnému a tedy je možné důkaz v podobě usvědčující výpovědi z přípravného řízení považovat za právně komfortní, což deklaroval tím, že o tuto výpověď opřel výrok o vině a trestu.

Ústavní soud argumentoval a rozhodl v této věci takto:

„Dle ustanovení § 89 odst. 1 a § 160 odst. 1, 2 a odst. 4 trestního řádu lze dokazování v trestním řízení provádět toliko po zahájení trestního stíhání. Smyslem a účelem zásady přípustnosti dokazování pouze po zahájení trestního stíhání je zejména garance práva obviněného na spravedlivý proces, jehož součástí je i právo na obhajobu. Jinými slovy, akceptuje-li trestní řád pro rozhodnutí ve věci samé provedení důkazu mimo hlavní líčení, musí takové provedení důkazu garantovat právo na obhajobu a zásadu kontradiktornosti řízení ve stejné míře, v jakém je garantováno v rámci hlavního líčení (srov. náleze ze dne 15. 11. 2001, sp. zn. III. ÚS 376/01, Sbírka nálezů a usnesení ÚS, sv. 24, č. 174). Součástí práva na spravedlivý proces je mimo jiné zachování rovnosti stran při provádění důkazu výslechem svědka nebo spoluobviněného. Tento požadavek vyžaduje, aby bylo obviněnému nebo jeho obhájci umožněno zúčastnit se tohoto výslechu a klást vyslýchaným osobám otázky.

Jinými slovy, výpověď spoluobviněného učiněnou v přípravném řízení je možné přečíst a použít jako podklad pro rozhodnutí o vině jen tehdy, byl-li tomuto procesnímu úkonu účasten obhájce spoluobviněného, který je touto výpovědí usvědčován, nebo samotný spoluobviněný, pokud obhájce neměl a ani ho mít nemusí. Výslechu obviněné Z. ovšem nebyl krom policejního komisaře nikdo přítomen. V takovém případě bylo možné protokol o její výpovědi u hlavního líčení pouze předečíst podle § 212 tr.ř. a nikoli přečíst k důkazu podle § 207 odst. 2 tr.ř., jak učinil nalézací soud.

V posuzované věci tedy nalézací soud tím, že akceptoval důkaz použitý v rozporu s trestním řádem, a odvolací soud tím, že uvedenou vadou trpící rozhodnutí nezrušil, porušily základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a základní právo na obhajobu v trestním řízení dle čl. 40 odst. 3 Listiny i čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Rovněž

dovolací soud se díky svému rigoróznímu a restriktivnímu výkladu § 265b odst. 1 písm. g) tr.ř., ocitl mimo rámec ochrany práv jednotlivce, čímž pokračoval v zásahu do práv stěžovatelky, který byl nastolen rozhodnutími soudů I. a II. stupně.⁴³

Při úvaze, jak řešit situace, kdy zjištěné skutečnosti v přípravném řízení nasvědčují tomu, že trestný čin byl spáchán za součinnosti více pachatelů a to buď ve formě spolupachatelství nebo účastenství a zároveň, aby bylo všem spoluobviněným zaručeno právo na spravedlivý proces ve smyslu možné účasti na výsleších druhých spoluobviněných, jsem dospěl k závěru, že pokud z nějakého důvodu dochází k zahájení trestního stíhání nikoliv v blízkém časovém úseku, nemá tato procesní situace jednoduché řešení.

Je běžné, že se na trestném činu podílí více pachatelů a stejně tak je běžné, že nedochází k zahájení trestního stíhání najednou. Co s tím, když spolupachatel usvědčí svou výpovědí druhého spolupachatele v době, kdy tento není policejnímu orgánu k dispozici, není mu tedy možné doručit usnesení o zahájení trestního stíhání a logicky tak nemá možnost být účasten této usvědčující výpovědi. Je tu možnost, aby byl výslech obviněného opakován poté, co bude zahájeno trestní stíhání i proti druhému spolupachateli. Zde však dojde k situaci, kdy již usvědčující výpověď tento spolupachatel nezopakuje a tím se dřívější usvědčení (bez přítomnosti spoluobviněného nebo jeho obhájce) stává pro hlavní líčení důkazně nepoužitelné. Tak jak tomu bylo v konkrétním případě, který jsem popsal ve shora uvedeném ústavním nálezu.

Určitě není přípustné, aby policejní orgán čekal s výslechem obviněného na dobu, nežli bude zahájeno trestní stíhání proti všem spolupachatelům. To by bylo v příkrém rozporu s ustanovením § 160 odst. 1 trestního řádu, kde se praví, že nasvědčují-li prověřováním zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného. S tímto ustanovením koresponduje zásada legality a oficiality.

Nelze ani uvažovat o tom, že by bylo pouze zahájeno trestní stíhání a první výslech obviněného by byl odložen do doby zahájení trestního stíhání proti všem

⁴³ náleží Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 175/06.

spoluobviněným. Tímto bychom byli opět v rozporu s právem obviněného na spravedlivý proces, protože každý obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich. Tím se zcela určitě ve světle dalších zásad trestního řádu nemyslí, že by bylo policejnímu orgánu dovoleno s touto jeho výpovědí otálet.

S odkazem na výše popsané a s vědomím toho, jak se k této věci vyslovil Ústavní soud České republiky, bych zákonodárcům navrhl, aby v této souvislosti přijali novelizaci trestního řádu. Touto novelizační změnou bych do hlavy desáté trestního řádu vložil nové ustanovení o možnosti provádět neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu obviněného, když tato výpověď může mít usvědčující charakter ve vztahu k dalším spoluobviněným, u nichž však ještě nebylo zahájeno trestní stíhání. Ustanovení bych podle systematického výkladu (argumentum a rubrica) označil jako “§ 160a“ s následujícím textem:

“Nasvědčují-li zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že by se na spáchání trestného činu mohlo podílet více osob a výslech některého z obviněných je prováděn v době, kdy ještě nebylo zahájeno trestní stíhání proti dalším podezřelým osobám, tak se tento výslech obviněného provede ve vztahu k této konkrétní podezřelé osobě jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon za účasti soudce. Soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu a k tomu cíli může do průběhu úkonu zasahovat. Soudci však nepřísluší přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je podle zákona neodkladný nebo neopakovatelný. Soudce navíc této podezřelé osobě ustanoví obhájce, aby se účastnil tohoto úkonu. Ustanovený obhájce je povinen se úkonu účastnit a poskytovat podezřelému potřebnou právní pomoc.“

Tímto by byla účinně naplněna tzv. formální obhajoba (obhajoba prostřednictvím obhájce) u osoby, u které prozatím nebylo zahájeno trestní stíhání, ale z doposud zjištěných skutečností je pravděpodobné, že proti ní bude trestní stíhání zahájeno.

„Obhájce je zástupcem osoby, proti které se vede trestní řízení, jako strany v trestním řízení. Dbá na to, aby mohla využít všechna práva, která jí zákon dává, a aby nebyla ve svých právech poškozena. Své úkoly může úspěšně vykonávat jen aktivní činností směřující v její prospěch. Činí tak především tím, že pomáhá zjišťovat všechny

skutečnosti a okolnosti, které svědčí o nevině obviněného a obžalovaného nebo alespoň o menším rozsahu jeho viny.“⁴⁴

S tím by musela být provedena úprava nutné obhajoby v ustanovení § 36 odst. 1 trestního řádu, kam bych vložil nově písmeno (e) s tímto textem: „je-li prováděn neodkladný nebo neopakovatelný úkon podle § 160a.“

Další úprava by byla nutná v ustanovení § 211 odst. 2 trestního řádu, kam bych nově vložil písmeno (c) s tímto textem: „šlo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon podle § 160a.“

Tento můj návrh je v mnohém podobný již existující možnosti provést policejním orgánem neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka nebo v rekognici před zahájením trestního stíhání a to za účasti soudce (srov. § 158a trestního řádu). S tím podstatným rozdílem, že by byl proveden výslech spoluobviněného navíc také za účasti ustanoveného obhájce, čímž by byl naplněn právní princip kontradiktornosti (srov. čl. 37 odst. 3, čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). K otázce přístupu orgánů činných v trestním řízení k provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů ve smyslu ustanovení § 158a trestního řádu se také vyjádřil Ústavní soud ČR:

„Ustanovení § 211 odst. 2 písm. b) trestního řádu umožňuje, aby byl v hlavním líčení místo výslechu svědka čten pouze protokol o jeho výslechu, pokud byl proveden způsobem odpovídajícím ustanovením trestního řádu a šlo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon provedený podle § 158a trestního řádu, tedy ještě před zahájením trestního stíhání. Jedná se však o výjimku ze zásady kontradiktornosti trestního řízení, v jejímž důsledku dochází k omezení práva obhajoby vůči takovému svědkovi, především možnosti zúčastnit se jeho výslechu a klást mu otázky, jež je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1, 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"). Obecně totiž platí, že aby byl výslech svědka v souladu s uvedenými ustanoveními, musí se uskutečnit ve veřejném soudním jednání, za přítomnosti obžalovaného, tedy před soudem, který rozhoduje o oprávněnosti obvinění a který musí mít možnost hodnotit věrohodnost svědka na základě jeho přímého

⁴⁴ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 177.

pozorování, chování a reakcí. Obžalovanému musí být dána adekvátní a náležitá příležitost, aby zpochybnil výpověď svědka proti sobě a kladl mu otázky, a to buď v okamžiku jeho výpovědi, nebo v pozdějším stadiu.

Uvedený postup není sám o sobě v rozporu s čl. 6 odst. 1, 3 písm. d) Úmluvy, lze ho však připustit pouze za předpokladu, že se jedná o opatření striktně nezbytné a nesnáze způsobené obhajobě omezením jejích práv budou dostatečně kompenzovány postupem orgánů činných v trestním řízení. Přečtená výpověď svědka, který nebyl nikdy vyslechnut kontradiktorně, nemůže být výlučným nebo rozhodujícím důkazem viny.

Za situace, kdy obecné soudy ve svém závěru o vině obžalovaného vycházely výlučně nebo v převážné míře z protokolů o výsleších svědků, jež byly provedeny před zahájením trestního stíhání a tedy z povahy věci bez účasti obhajoby obžalovaného, bylo jejich povinností vypořádat se ve svém odůvodnění dostatečným způsobem s otázkou, zda se v případě těchto výslechů jednalo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon. Rovněž se měly vypořádat s tím, zda s ohledem na význam dotčených výpovědí pro závěr o vině nebylo možné předmětné výslechy provést opakovaně po zahájení trestního stíhání, a to případně i na základě dožádání prostřednictvím orgánů jiného státu, pokud se v tomto státě tito svědci trvale zdržují.⁴⁵

Na závěr této části chci jen zdůraznit, že tato moje navržená úprava nemá ambici doplnit úpravu řízení proti uprchlému (srov. § 302 trestního řádu), protože můj návrh je zcela novým institutem, který dopadá pouze a jen na shora popsanou procesní situaci, kdy nemožnost doručit usnesení o zahájení trestního stíhání této podezřelé osobě není podložena zjištěním o její snaze se vyhnout trestnímu stíhání.

„Pachatel se vyhýbá trestnímu řízení pobytem v cizině zejména tehdy, opustil-li území České republiky, případně zdržuje-li se v cizině v tomto úmyslu. Samotný pobyt v cizině ale není důvodem pro řízení proti uprchlému. Musí být zjištěn motiv, tj. snaha uprchnout nebo vyhnout se trestnímu stíhání. Pro vyhýbání se v tomto smyslu není rozhodné, zda jde o státního občana republiky, cizince nebo osobu bez státní příslušnosti (srov. k tomu R 38/1995). Řízení proti uprchlému nelze vést, jestliže je zjištěno, že

⁴⁵ nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/11.

obviněný se v cizině nemůže svobodně rozhodovat o svém pobytu, např. proto, že se tam nachází ve vazbě či výkonu trestu (srov. R 2/2004).“⁴⁶

6. 1. 2. Procesní vady spočívající v nedostatečném zdůvodnění neodkladnosti nebo neopakovatelnosti v příkazu o domovní prohlídce a prohlídce jiných prostor a taktéž vady v spočívající v extenzivním výkladu v otázce procesních oprávnění policejního orgánu ve fázi prověřování

Zde bych rád vyložil některé nálezy Ústavního soudu ČR, který v nich zaujímá svá autoritativní stanoviska k procesním vadám orgánů činných v trestním řízení v oblasti provádění neodkladných nebo neopakovatelných úkonů ve smyslu nedostatečného zdůvodnění neodkladnosti či neopakovatelnosti u prováděných úkonů v tomto režimu.

Dále zde zmíním odmítavý postoj Ústavního soudu k argumentaci obecných soudů stran možného rozšiřování výčtu oprávnění policejního orgánu k provádění důkazních úkonů v postupu před zahájením trestního stíhání.

Ústavní soud svým nálezem ze dne 28. 4. 2009, sp. zn. I. ÚS 536/06 rozhodl o zrušení příkazu k domovní prohlídce, který byl vydán Obvodním soudem pro Prahu 1. Podstata procesních vad je zdůvodněna takto: „Uvedené aspekty proto vyžadují, aby rozhodující obecný soud před vydáním příslušného příkazu (čl. 12 Listiny základních práv a svobod) nejen bedlivě zkoumal, zda v té které věci jsou pro nařízení domovní prohlídky splněny všechny zákonné podmínky, ale aby také příkazu, jímž domovní prohlídku nařizuje, věnoval náležitou pozornost a aby své rozhodovací důvody v jeho odůvodnění dostatečně a zřetelně vyložil. Ústavnímu požadavku na odůvodnění písemného příkazu, jímž se domovní prohlídka nařizuje, však nelze rozumět tak, že postačí pouhý odkaz na příslušná zákonná ustanovení (příp. jejich citace), aniž by bylo současně dostatečně zřejmé, z jakých skutkových (a případně i jiných) okolností tento příkaz jako rozhodnutí orgánu veřejné moci vychází, případně čím - a v čem - pokládá zákonem stanovené podmínky za naplněny.

⁴⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 2303.

Se zřetelem na tyto požadavky nepovažuje Ústavní soud za ústavně konformní a akceptovatelné, jestliže obecný soud v této souzené věci odůvodnil příkaz k domovní prohlídce tak, že: „Soud přezkoumal návrh státního zástupce a předložený spisový materiál a dospěl k závěru, že tento je důvodný, když vzhledem k dosud shromážděným důkazům lze důvodně předpokládat, že v předmětném bytě a prostorách k němu náležejících se nachází věci důležité pro trestní řízení.“ Takové odůvodnění není v podstatě ničím jiným než jen pouhou parafrází § 82 odstavce 1 trestního řádu. Jakékoli skutkové (a případně i jiné okolnosti) napadený příkaz k domovní prohlídce postrádá.

Nadto nelze přehlédnout, že příkaz k domovní prohlídce byl vydán ve stadiu „prověřování podezřelého“, nikoli tedy ve stadiu trestního stíhání stěžovatele. Aby bylo tedy možno napadený příkaz – se zřetelem na to - považovat za ústavně konformní, musel by být vydán s odůvodněním i toho, proč jde o úkon neodkladný nebo neopakovatelný (§ 160 odst. 4 tr. řádu), což by mělo být z logiky věci obsaženo již v návrhu státního zástupce. Jestliže to není z jeho odůvodnění, byť alespoň v (minimálním) nezbytném rozsahu, jakkoli (ani interpretací) seznatelné, pak již jen proto trpí příkaz k domovní prohlídce závažnou vadou, která se nikoliv nevýrazným způsobem ústavně zaručených práv stěžovatele bezprostředně dotýká (srov. též Trestní řád, Komentář – díl I., Šámal a spol., C. H. Beck, 2005, str. 1224).⁴⁷

Z tohoto nálezu Ústavního soudu pro mě jako vedoucího policejního pracovníka vyplývá poznání, že musím vést podřízené policisty k tomu, že nemohou při bezvadnosti prováděného dokazování hledět pouze a jen na materiální stránku věci, tedy jestli jsou k provedení procesních úkonů splněny zákonné věcné důvody, ale je nezbytné, aby kladli důraz i na plnění formálních zákonných požadavků na ten který důkazní úkon. Jak je vidět, tyto formální nedostatky mohou akceptovat obecné soudy, ale Ústavní soud je často netoleruje.

Proto budu vést policisty k tomu, aby již tito v postavení policejního orgánu zpracovávali své žádosti státnímu zástupci s tímto řádným zdůvodněním neodkladnosti nebo neopakovatelnosti a to nejen u domovních a dalších prohlídek, ale všude tam, kde se úkon provádí se souhlasem nebo na základě příkazu státního zástupce nebo soudce.

⁴⁷ nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009, sp. zn. I. ÚS 536/06.

Je neakceptovatelné, aby zdůvodnění a to již v návrzích či podnětech, bylo citací zákonného ustanovení bez uvedení zjištěných skutkových okolností a pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, tak taktéž bez odůvodnění této skutečnosti.

Zde již se dostávám k postoji Ústavního soudu ČR v otázce možnosti rozšiřovat výčet oprávnění policejního orgánu podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu, kdy opakovaně tento soud ve svých nálezech rozhodnul, že extenzivní výklad, s odkazem na slovo zejména před výčtem oprávnění, je nepřípustný.

Konkrétně nálezem Ústavního soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. II. ÚS 298/2005 rozhodoval ve věci ústavní stížnosti, kterou se stěžovatelka domáhala ochrany před zásahy do ústavně zaručených práv. Tento zásah spatřovala mimo jiné v tom, že v jejích kancelářích policejní orgán provedl v rámci postupu před zahájením trestního stíhání ve smyslu ustanovení § 83a odst. 1 trestního řádu prohlídku jiných prostor a v této souvislosti zajistil některé věci jako důkazní materiál. Stěžovatelka označila postup policejního orgánu jako nezákonný, jelikož v příkazu k prohlídce jiných prostor nebyly uvedeny skutečnosti odůvodňující neodkladnost nebo neopakovatelnost úkonu, tak jak to vyžaduje ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu.

Tímto nezákonným postupem bylo podle ní zasaženo do jejích ústavně zaručených práv a to práva na nedotknutelnost soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého života a neoprávněným shromažďováním údajů o své osobě podle čl. 10 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod.

K této ústavní stížnosti se vyjádřilo Městské státní zastupitelství v Praze, které dne 4. 3. 2005 prostřednictvím svého státního zástupce vydalo k popisované prohlídce jiných prostor souhlas ve smyslu ustanovení § 83a odst. 1 trestního řádu.⁴⁸ Jako účastník řízení uvedl, že je podle jeho názoru ústavní stížnost nedůvodná, protože v daném případě

⁴⁸ Pozn. V roce 2005 byl v přípravném řízení k vydání souhlasu k provedení prohlídky jiných prostor a pozemků oprávněn státní zástupce. Nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 16. 6. 2010, sp. zn. PL ÚS 3/09 byl zrušen článek 83a trestního řádu a to v té části, která dovolovala provést v přípravném řízení prohlídku jiných prostor a pozemků pouze se souhlasem státního zástupce. Tento nález byl dne 8. 7. 2010 vyhlášen (tentýž den vešel v účinnost) zákonem č. 219/2010 Sb. ve sbírce zákonů. Na toto právní vakuum zareagovali zákonodárci přijetím zákona č. 459/2011 Sb., který vešel v účinnost 1. 1. 2012. Tato nová úprava klade na povolení prohlídky jiných prostor a pozemků stejné požadavky jako na povolení domovní prohlídky, tzn., že v přípravném řízení ji na návrh státního zástupce povoluje soudce.

nebyla prohlídka jiných prostor a pozemků prováděna jako neodkladný úkon a nebylo tedy na místě zdůvodňovat v protokolu neodkladnost úkonu. Argumentuje tím, že na počátku výčtu oprávnění policejního orgánu ve fázi prověřování je použité slovo „zejména“, což znamená, že výčet je pouze demonstrativní a nikoliv taxativní a je proto možné, aby policejní orgán prováděl i další úkony, které trestní řád upravuje na jiných místech (srov. ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu). Toto své tvrzení postavil na výkladu, že policejní orgán provádějící ve fázi prověřování svá oprávnění na základě ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu může tato rozšiřovat o další úkony, které trestní řád upravuje na jiných místech.

S tímto názorem se však neztotožnil Ústavní soud ČR, který nepřipustil extenzivní přístup obecných soudů v otázce rozšiřování oprávnění orgánů činných v trestním řízení tam, kde jimi dochází k zasahování do ústavně zaručených práv.

„Výraz „zejména“ použitý v zákonném ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu znamená, že výčet úkonů, k nimž je dle citovaného ustanovení policejní orgán oprávněn, je demonstrativní. S postupem, při němž Policie ČR do zmíněného demonstrativního výčtu zařadila i provedení prohlídky jiných prostor a ve fázi před vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání jej jako běžný úkon provedla, však souhlasit nelze. Na takový úkon totiž dopadá ustanovení § 158 odst. 1 písm. i) trestního řádu. Podle něj je policejní orgán oprávněn způsobem uvedeným v hlavě čtvrté trestního řádu provádět neodkladné nebo neopakovatelné úkony, pokud podle trestního řádu nepatří do výlučné pravomoci jiného orgánu činného v trestním řízení. Z uvedeného vyplývá, že provedení prohlídky jiných prostor, tedy úkon, jehož provedení je upraveno (v ustanovení § 83a trestního řádu) v rámci hlavy čtvrté trestního řádu (označené marginální rubrikou „Zajištění osob a věcí“, § 67 - § 88a trestního řádu), nelze v této časné fázi trestního řízení provést jinak než jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon (srov. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F. Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání, s. 1030). Podle ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu se za neodkladný považuje takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Za neopakovatelný pak takový úkon, který nebude možno před soudem provést. Orgán, který takový úkon provádí, je povinen se otázkou, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován, zabývat a přezkoumatelným způsobem svůj závěr vysvětlit.

Ústavní soud konstatuje, že postup Policie ČR, při němž ve fázi před zahájením trestního stíhání, kdy ještě není jasně vymezen skutek ani stanoven okruh osob podezřelých, provedla úkon upravený v hlavě čtvrté trestního řádu – prohlídku jiných prostor – jako běžný úkon způsobem výše popsáním, jimž došlo k dotčení ústavně zaručených práv třetí osoby – stěžovatelky (čl. 2 odst. 2, čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny), aniž by přezkoumatelným způsobem zdůvodnila, proč provedení úkonu nebylo možné odložit na pozdější stadium trestního řízení, vybočuje z mezí ústavnosti.⁴⁹

Tento svůj postoj Ústavní soud ČR potvrdil i dalším nálezem, kterým zároveň tento extenzivní výklad odmítl i u domovních prohlídek a to na základě argumentu a *minori ad maius*.⁵⁰

Z výše uvedeného plyne, že orgány činné v trestním řízení musí vždy důsledně při své činnosti pamatovat na zásadu enumerace veřejnoprávních pretenzí⁵¹.

6. 1. 3. Úvaha nad absencí zdůvodnění neodkladnosti nebo neopakovatelnosti úkonu u ohledání věci a místa činu a u prohlídky těla a jiných podobných úkonů, jestliže jsou tyto prováděny před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení

Je zajímavé, a o tom jsem se přesvědčil již mnohokrát, jak se člověk při důkladnějším zpracování určitého tématu dostane k otázkám, nad kterými při běžné pracovní činnosti ani nepřemýšlí, a má za to, že v těchto nejsou žádné nejasnosti a nehrozí v těchto procesních postupech žádné potíže. Taktéž s psaním této kvalifikační práce a nutností studovat judikáty vyšších soudů a nálezy Ústavního soudu ČR, docházím k tomu, že

⁴⁹ náleží Ústavního soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. II. ÚS 298/05.

⁵⁰ náleží Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1780/07.

⁵¹ „Základním principem právního státu je podrobení státní moci zákonu. Státní moc lze uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon (čl. 2 odst. 3 Úst, čl. 2 odst. 2 LPS). Nelze proto státní moc uplatňovat pouze na základě normativního právního aktu nižší právní síly než zákon. Aplikace zásady enumerace státních pretenzí je v případech tak závažných, jakými jsou zásahy do základních lidských práv a svobod, ještě více zúžena. Meze zaručených základních práv a svobod lze upravit zákonem jen v případech a za podmínek stanovených Listinou (čl. 4 odst. 2 LPS), přičemž při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (čl. 4 odst. 4 LPS).“ Bílková, V., Gřivna, T., Herczeg, J. Scénář Renegade, aneb sestřelení civilního letadla z pohledu práva. Trestněprávní revue, 2008, č. 11, s. 328.

v práci policejního orgánu existují zažitá postupy, které představují rizika z hlediska označení důkazu jako procesně nevyužitelného, a to jen z toho důvodu, že nebyl dodržen formální postup při jeho zajištění a zdokumentování.

V této krátké úvaze se zmíním o zcela běžných procesních úkonech, jako je ohledání místa činu, ohledání věci, prohlídka těla, ale třeba i odběr krve z důvodu následného toxikologického rozboru s cílem zjistit hladinu alkoholu či přítomnost jiných návykových látek v těle osoby, proti níž se trestní řízení vede. Tyto vyjmenované úkony jsou každodenně ve velkém množství policejními orgány prováděny a o to více je důležité, aby bylo v jejich provádění jasno. Uvedu zde obecně dva smyšlené případy a s pomocí nich nastíním možná rizika při zajišťování důkazů.

Policii je oznámen případ krádeže vloupáním do zlatnictví. Policejní orgán vyjíždí na místo činu, zde získává informace od zástupce poškozeného a zjišťuje, že došlo k odcizení zboží v hodnotě cca. 200 tis. Kč. Policejní orgán započne s ohledáním místa činu a při této činnosti zde zajistí daktyloskopickou stopu pachatele nebo ještě lépe biologickou stopu, jejíž expertízou zjistí DNA pachatele. Po provedení ohledání místa činu sepíše o tomto protokol, v němž uvede veškeré stopy, které na místě zajistil. Na základě takto zjištěných stop zahájí trestní stíhání proti obviněnému, který bude po celou dobu trestního řízení svou vinu popírat. I přesto bude na základě zajištěných stop v rámci ohledání místa činu na začátku trestního řízení pravomocně odsouzen.

Druhý případ, také velmi běžný a každodenně se vyskytující. Policisté v rámci dohledu nad silničním provozem zjistí, že řidič motorového vozidla jeví známky podnapilosti. Vyzvou ho k odběru krve na zjištění přítomnosti alkoholu v krvi a o takovém procesním úkonu sepíší protokol. Rozborem krve bude zjištěno, že měl řidič v době řízení v těle více jak 1 ‰ alkoholu a proto bude zahájeno jeho trestní stíhání pro trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky. Obviněný bude následně pravomocně odsouzen.

A nyní k meritu věci. Jak ohledání místa činu, tak i odběr krve byly prováděny v době před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Je to logické a v praxi zcela normální. Podle mého názoru jsou oba tyto zmíněné úkony prováděny jako neodkladné úkony ve smyslu ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu. S ohledáním místa činu není možné ze zřejmých důvodů vyčkávat na dobu zahájení trestního stíhání a to samé platí o

odběru krve u řidiče podezřelého z jízdy pod vlivem alkoholu. Podle všeho je tedy těmito popsánymi úkony zahájeno přípravné řízení (srov. § 12 odst. 10 a § 158 odst. 3 trestního řádu) s tím, že dodatečně bude toto zformalizováno sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení.

Po prostudování několika ústavních nálezů mám obavy, že praxe, která je v současné době u Policie ČR nastavena ohledně provádění úkonů v době, kdy není ještě sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení, je nesprávná a může vést ke zmaření vyšetřování mnoha trestních kauz.

Jedná se o to, že není vůbec pravidlem, aby se do protokolu o ohledání místa činu, protokolu o ohledání věci či protokolu o prohlídce těla a jiného podobného úkonu zdůvodňovalo, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný případně neopakovatelný považován. Přesněji řečeno ani se neuvádí, že se o neodkladný nebo neopakovatelný úkon jedná.

V prostředí policie se má za to, že se tyto úkony provádějí na základě ustanovení § 158 odst. 3 písm. d, e, f) trestního řádu a nemusí se tedy zdůvodňovat jejich neodkladnost, jelikož zákon k těmto úkonům příslušné orgány výslovně opravňuje a to bez dalších podmínek. Ještě nedávno jsem si ani já tento možný problém v nesprávném procesním postupu neuvědomoval.

V souvislosti se zpracováním této rigorózní práce a prostudování mnoha nálezů Ústavního soudu jsem došel k závěru, že zdůvodnění neodkladnosti příp. neopakovatelnosti není potřeba pouze u těch úkonů, které jsou prováděny po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, protože zde je zákonná úprava nevyvolávající pochyby⁵².

Naproti tomu, pokud jsou tyto neodkladné nebo neopakovatelné úkony uvedené v hlavě páté a samozřejmě i hlavě čtvrté trestního řádu prováděny před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, tak je nutné, aby v protokolu o jejich provedení bylo

⁵² „U některých úkonů, vyjmenovaných příkladmo v § 158 odst. 3, není podmínka neodkladnosti anebo neopakovatelnosti výslovně zmíněna; z jejich povahy však vyplývá, že i ony jsou často neodkladné či neopakovatelné, a proto zákonodárce připouští jejich pravidelné provedení již před zahájením trestního stíhání; tak je tomu např. u ohledání věci a místa činu.“ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 579.

uvedeno zdůvodnění, proč jsou považovány a tedy prováděny jako neodkladné nebo neopakovatelné úkony, protože se neprovádí, jak se mnoho mých kolegů domnívá, na základě ustanovení § 158 odst. 3 písm. d, e, f) trestního řádu, ale podle pravomoci, jež je vyjádřena v třetí větě⁵³ ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu.

Ještě jeden argument podporující můj závěr. Tvrzení, že tyto úkony jsou prováděny i před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení jako “běžné“ procesní úkony na základě zákonného oprávnění uvedeného v ustanovení § 158 odst. 3 písm. d, e, f) trestního řádu a není tedy potřeba zdůvodňovat jejich neodkladnost nebo neopakovatelnost, vlastně podporuje závěr, že se tyto úkony spočívající v ohledání místa činu, odběru krve apod. provádějí mimo přípravné řízení, protože v době jejich provádění vlastně ještě žádné přípravné řízení ve smyslu trestního řádu neprobíhalo, resp. nebylo zahájeno zákonem předepsaným způsobem, tj. provedením neodkladného nebo neopakovatelného úkonu nebo sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a to samo o sobě činí úkon imperfektní.

Na základě výše uvedeného rozboru musím konstatovat, že shora uvedené úkony (vyjmenované v ustanovení § 158 odst. 3 písm. d, e, f) trestního řádu), provedené způsobem uvedeným v hlavě páté a to v době před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, musí být podle mého názoru obligatorně prováděny v režimu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, což se ovšem v praxi děje velice zřídka a je jen otázkou času až se pro tuto vadu dostane opět nějaká trestní kauza k Ústavnímu soudu ČR.

Na závěr této úvahy a z pohledu de lege ferenda bych navrhl jako nejvhodnější řešení změnu spočívající v novelizaci současné právní úpravy. Pokud by k tomu nebyl shledán u zákonodárského sboru důvod, tak bych navrhnul se těmito otázkami určitě zabývat v legislativním procesu při přijímání nového trestního řádu, jehož přijetí je nevyhnutelné.

Zde si odpustím, a to nikoliv proto, že bych si netroufl či si nevěděl rady, navrhnout konkrétní znění právní úpravy, která by byla v probíraných otázkách srozumitelnější, ale

⁵³ „Hrozí-li nebezpečí z prodlení, policejní orgán záznam sepíše po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů.“

proto, že si tato oblast vyžaduje komplexní péči v kontextu celého trestního řádu a mé návrhy na změny by překročily očekávaný rozsah této kapitoly.

Jen bych vzkázal tvůrcům nového trestního řádu, že si přeji, aby oblast úpravy v otázkách neodkladných a neopakovatelných úkonů byla po rekodifikaci upravena tak, aby i právnicky nevzdělaný policista (to neznamená člověk bez dostatečného právního vědomí) byl schopen jednoznačně pochopit a vyložit smysl této právní úpravy a aby tato nepřipouštěla protichůdné výklady a pochybnosti v procesních postupech.

6. 1. 4. Pohled na poslední náleží Ústavního soudu ČR v otázce provádění neodkladných nebo neopakovatelných úkonů

Po sepsání předchozích pasáží o neodkladných či neopakovatelných úkonech jsem prostudoval poslední náleží Ústavního soudu ČR, který se této problematice věnuje a který je zajímavý tím, že není v otázce formálních náležitostí předmětných úkonů natolik rigorózní, což je určitě pro orgány činné v trestním řízení příznivé. Jeho význam navíc spočívá v plenárním rozhodování Ústavního soudu, což má samo o sobě sjednocující vliv na budoucí rozhodování. Předešlé rozhodování stran neodkladných a neopakovatelných úkonů probíhalo totiž v rámci jednotlivých senátů Ústavního soudu ČR. Podstatné části tohoto náleží pléna Ústavního soudu ČR uvádím zde:

„K námitkám spočívajícím v tom, že domovní prohlídky byly provedeny na základě příkazu k domovní prohlídce, v němž není nikde uvedeno, že jsou tyto povolovány jako neodkladný či neopakovatelný úkon, byť domovní prohlídky byly nařízeny před zahájením trestního stíhání, velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu uvedl, že došlo k formálnímu pochybení, pokud v protokole o provedení domovní prohlídky není zapsáno, že se jedná o neodkladný úkon, neboť na základě ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu je nutné jednoznačně trvat na řádném zdůvodnění neodkladnosti. Avšak podle ustálené judikatury, trpí-li protokol o provedení domovní prohlídky některými formálními nedostatky, neznamená to samo o sobě vždy nezákonnost domovní prohlídky a nepoužitelnost důkazů při ní opatřených, jestliže je z jiných důkazů patrné, že domovní prohlídka proběhla v souladu se zákonem. Z časových souvislostí posuzovaného případu a s přihlédnutím k tomu, že celou záležitost bylo nutno

náležitě připravit, aby byla zajištěna úspěšnost provedení domovní prohlídky, jednoznačně podle názoru velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu vyplývá splnění podmínky neodkladnosti ve smyslu § 160 odst. 4 trestního řádu, neboť šlo o úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnesl z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání.

Skupina stěžovatelů ve své ústavní stížnosti rovněž namítá použitelnost důkazů získaných při domovních prohlídkách. Z příkazu k domovní prohlídce ani z protokolu o provedení domovní prohlídky nevyplývá, že tato byla prováděna jako neodkladný úkon, což je v rozporu s § 160 odst. 4 trestního řádu. Trestně stíhaným osobám je garantováno, že budou stíhány pouze zákonným způsobem, přičemž domovní prohlídka před zahájením trestního stíhání, navíc v objektu, který patří třetí osobě, je zásadním zásahem do práv dotčených osob a o to více zde musí být dodrženy veškeré zákonné podmínky.

Vzhledem k tomu, že o dovolání stěžovatele i skupiny stěžovatelů rozhodoval velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu, je v souladu s usnesením pléna Ústavního soudu, publikovaného jako sdělení Ústavního soudu č. 364/2012 Sb., ve znění čl. 2 odst. 1 sdělení Ústavního soudu č. 52/2014 Sb., k projednání ústavní stížnosti proti tomuto rozhodnutí příslušné plénum Ústavního soudu.

V posuzované věci Ústavní soud zjišťuje, že domovní prohlídka byla provedena v rámci postupu orgánů činných v trestním řízení před zahájením trestního stíhání. V této rané fázi trestního řízení nebylo možno domovní prohlídku provést jinak, než jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon.

Ústavní soud se ve své dosavadní judikatuře opakovaně vyslovil k formálním i materiálním podmínkám provedení domovní prohlídky jako neodkladného a neopakovatelného úkonu.

Ve světle této rozhodovací praxe Ústavní soud i v případě napadeného rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu zkoumal, zda namítaná skutečnost, že v příkazu, ale ani v protokolu o domovní prohlídce není výslovně uvedeno, že je povolována jako neodkladný či neopakovatelný úkon, je pochybením dosahujícím ústavněprávní intenzity. Následujícími závěry Ústavní soud svou dosavadní rozhodovací praxi v této oblasti shrnuje, upřesňuje a doplňuje.

Důvod, pro který byl institut neodkladných a neopakovatelných úkonů zaveden do českého trestního řízení má tedy (nejméně) dvě stránky. První směřuje k potřebě zachytit předepsanou procesní formou ty úkony trestního řízení, jejichž provedení nelze odložit na pozdější dobu, kdy může být plně uplatněno právo na obhajobu, resp. kdy věc bude projednána ve veřejném, bezprostředním a ústním hlavním líčení. Druhá má, in favorem defensionis, kompenzovat oslabení zejména práva na obhajobu, zásadu kontradiktorní a potažmo právo na spravedlivý proces konkrétními zárukami.

K zásahu do práva na obhajobu v případě domovní prohlídky může docházet zejména tím, že subjekt trestního řízení - obviněný může uplatnit svá procesní práva, zejména právo na obhájce až od okamžiku obvinění (§ 33 odst. 1 věta třetí trestního řádu) a to lze realizovat teprve po provedení prohlídky. Obhájce se tedy prohlídky účastnit nemůže. Tento stav trestní řád částečně kompenzuje. V případech, kdy je prohlídka prováděna za přítomnosti osoby, u níž se úkon koná (§ 85 odst. 1 trestního řádu), je zpravidla požadován její předchozí výslech (§ 84 odst. 1). Tato osoba má při "výpovědi" nepochybně právo požadovat právní pomoc advokáta (§ 158 odst. 3 a 5 trestního řádu per analogiam). Další kompenzací je povinnost orgánu, který prohlídku provádí, uvést v protokolu o domovní prohlídce, na základě jakých skutečností byl úkon jako neodkladný nebo neopakovatelný proveden (§ 160 odst. 4 trestního řádu), což následně umožní soudu v hlavním líčení snáze přezkoumat a připustit či odmítnout takový důkaz.

Trestní řád výslovně nestanoví obdobnou podmínku i pro podnět/žádost policejního orgánu ve vztahu ke státnímu zástupci, pro návrh státního zástupce ve vztahu k soudci nebo pro rozhodnutí soudu o nařízení prohlídky. Z povahy domovní prohlídky, a to zejména ve vztahu k právu na seznámení s podstatou obvinění, resp. k právu na obhajobu jako součásti práva na spravedlivý proces /čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy/ je však vyloučeno, aby tyto tři úkony neobsahovaly důvody pro neodkladnost nebo neopakovatelnost prohlídky. S ohledem na absenci explicitní ústavní i podústavní úpravy je ovšem ponecháno na úvaze orgánu činného v trestním řízení, jakou formu k naplnění tohoto požadavku v konkrétním případě zvolí, ale musí být taková, aby umožňovala kontrolu neodkladnosti a neopakovatelnosti. Vodítkem pro účinnost takové kontroly je ochrana práva na nedotknutelnost obydlí, resp. v tomto případě především práva na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy) v hierarchické třístupňové podobě: policejní orgán-státní zástupce-soud / k tomu srov. např. Doporučení Rady Evropy - Evropský kodex

policejní etiky č. R (2001) 10, čl. I odst. 1, věta druhá, Doporučení Rady Evropy k úloze veřejné žaloby v trestním řízení č. R (96) 8, odst. 20 písm. b), resp. Doporučení Rady Evropy o nezávislosti, výkonnosti a úloze soudců č. R (94) 12, zásada V, odst. 1/. Ústavní soud provedl test ústavnosti z pohledu účinnosti této třístupňové kontroly.

Z vyžádaného spisového materiálu je tak zřejmé, že odůvodnění neodkladnosti, resp. neopakovatelnosti úkonu je explicitně provedeno toliko v návrhu policejního orgánu, nikoli však v návrhu státního zástupce a v rozhodnutí soudu, resp. v protokolu o prohlídce.

Ústavní soud při použití testu účinnosti trojí kontroly (policejní orgán-státní zástupce-soud) dospěl k závěru, že v posuzovaném případě policejní orgán podal řádně věcně i formálně odůvodněný návrh státnímu zástupci a ten pak soudci, přičemž všichni tyto posuzovali příkaz k domovní prohlídce jako úkon, jehož neodkladnost, resp. neopakovatelnost je zachycena a prokázána ve spisovém materiálu. Odůvodnění návrhu státního zástupce a rozhodnutí soudce ani protokol o prohlídce sice formálně neobsahují pasáž, která by se výslovně věnovala neodkladnosti či neopakovatelnosti dané prohlídky, nicméně tato neodkladnost či neopakovatelnost je ze spisového materiálu, z okolností případu a z procesní charakteristiky této fáze řízení, zřejmá. Soud v hlavním líčení, za přítomnosti stěžovatelů a jejich obhájců, neodkladnost a neopakovatelnost prohlídky nezpochybnil. Trojí kontrola neodkladnosti, resp. neopakovatelnosti prohlídky tedy byla provedena.

Vzhledem k tomu, že v posuzovaném případě Ústavní soud shledal, že neodkladnost resp. neopakovatelnost provedené domovní prohlídky je zřejmá ze spisového materiálu a z okolností případu a je tak v daném případě možné dovodit věcné důvody pro takový postup, není namítaná absence výslovného označení daného úkonu za neodkladný nebo neopakovatelný pochybením, dosahujícím ústavněprávní intenzity. Naopak, v případě, že by jinak formálně bezvadně vyjádřená neodkladnost a neopakovatelnost domovní prohlídky nebyla v konkrétním případě řádně věcně odůvodněna, znamenal by takový úkon porušení základního práva.

Ústavní soud i přes tento dílčí závěr apeluje na orgány činné v trestním řízení, aby při postupu před zahájením trestního stíhání, který má vést k provedení domovní prohlídky jako úkonu neodkladného nebo neopakovatelného, v odůvodnění návrhů na jeho vydání či přímo v příkazu k domovní prohlídce, a v protokolu o jejím provedení,

preferovaly před toliko věcnými důvody, též odpovídající formální vyjádření toho, že se jedná o úkon neodkladný nebo neopakovatelný včetně jeho zdůvodnění. Již z koncepce demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky) totiž vyplývá povinnost orgánu veřejné moci při výkonu svých pravomocí a kompetencí co nejvíce respektovat základní právo jednotlivce na nedotknutelnost obydlí podle čl. 12 Listiny. V případě, kdy je domovní prohlídka nařízena před zahájením trestního stíhání, musejí být naplněny silnější požadavky, tj. příkaz k domovní prohlídce předpokládá odůvodnění, že jde o úkon neodkladný nebo neopakovatelný. Pokud se neodkladností či neopakovatelností provedení domovní prohlídky budou orgány činné v trestním řízení zabývat výslovně ve všech příslušných úkonech trestního řízení, bude tím posílena garance respektu k základnímu právu jednotlivce na nedotknutelnost obydlí, neboť zde bude nejen pro orgány činné v trestním řízení, jimž je tento úkon určen, ale také pro obviněného a jeho obhájce transparentně deklarováno, že příkaz k domovní prohlídce byl odůvodněně vydán jako úkon neodkladný nebo neopakovatelný, resp. že soudce důkladně zvážil, zda má být tímto způsobem postupováno. Rovněž soud rozhodující o vině a trestu bude snadněji provedené úkony hodnotit.⁵⁴

6. 2. Sporné otázky v oblasti vyžádání znaleckých posudků

Tématem této podkapitoly bude právní analýza procesního postupu, kterým policejní orgán potřebuje objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení a protože si objasnění těchto skutečností vyžaduje zodpovězení složitých a charakterově specifických otázek, tak je z těchto důvodů v trestním řádu zakotveno oprávnění orgánů činných v trestním řízení k přibrání znalců, kteří tu jsou právě proto, aby uvedené otázky na základě své odbornosti vyjasnili prostřednictvím vypracovaného znaleckého posudku. Většinu času se zde budu věnovat nejasné úpravě ohledně možnosti vyšetřit duševní stav pachatele znalcem - psychiatrem v době před zahájením trestního stíhání. Na závěr se krátce dotknu otázky absence předvedení ke znalci, pokud osoba, jejíž účast je nezbytná pro zpracování znaleckého posudku, máří řízení tím, že se ke znalci dobrovolně nedostavuje.

⁵⁴ náleží Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. PL. ÚS 47/13.

6. 2. 1. Vyšetření duševního stavu pachatele a vyjasnění otázky jeho trestně právní přičetnosti v době před zahájením trestního stíhání

Zde bych se pozastavil u oprávnění, resp. neoprávnění policejního orgánu vyžadovat ve fázi před zahájením trestního stíhání znalecké posudky, konkrétně z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie ve smyslu ustanovení § 116 trestního řádu, je-li třeba vyšetřit duševní stav osoby, proti níž se trestní řízení vede.

V současné době připouští trestní řád tento typ znaleckého zkoumání až u obviněného, tedy ve fázi vyšetřování, což osobně považuji za velký nedostatek současné právní úpravy.

Občas jsem se setkal, a to i u státních zástupců, s názorem, že lze přibrat znalce - psychiatra ke znaleckému zkoumání duševního stavu už u osoby podezřelé a to podle analogie, která je podle nich v procesním právu přípustná. Pokud na základě znaleckého zkoumání dojde policejní orgán k závěru, že podezřelý byl v době spáchání trestného činu nepřičetný s odkazem na ustanovení § 26 trestního zákoníku, tak poté věc odloží postupem uvedeným v ustanovení § 159a odst. 1 trestního řádu s odůvodněním, že nejde o podezření z trestného činu, jelikož zde chybí obligatorní obecný znak trestného činu, tj. přičetnost pachatele.⁵⁵

„V procesním právu je použití analogie sice obecně přípustné, ale je limitováno závažností zásahů do zákonem chráněných práv. Vždy tedy musí být zvažováno, zda a do jaké míry se má s využitím analogie zasahovat do zájmů chráněných zákonem, a využití analogie se zpravidla v procesním právu striktně odmítá tam, kdy by její užití směřovalo evidentně v neprospěch dotčeného zájmu. K těmto otázkám - byť v jiné souvislosti, v souvislosti s možností použití analogie ve správním právu procesním (srov. nález uveřejněný pod č. 240/2005 Sb., jímž se částečně zrušuje ustanovení § 44 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči), se vyjadřoval i Ústavní soud, který použití analogie v této oblasti připouští, základní omezení ale spatřuje v komplexnosti procesní úpravy: "Maxima zákonného podkladu pro výkon státní moci, resp. psaného procesního práva nevyklučuje jeho dotváření judikaturou, příp. rozhodnutími správních

⁵⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 119.

orgánů, vylučuje ale ústavní akceptovatelnost absence explicitní zákonné procedurální úpravy v její úplnosti."

Vzápětí ale odkazuje na rozporná doktrinální stanoviska, od úplného odmítnutí analogie až po její připuštění, avšak s omezením, že ji lze užít, pokud je užita ve prospěch toho, kdo není vykonavatelem veřejné moci. Navazuje na to připomínkou nutné obezřetnosti při aplikaci analogie: "I z takto nastíněného přehledu názorů doktrinálních, ve vší jejich mnohoznačnosti, lze dovést závěr, dle něhož připouští-li vůbec doktrína použití analogie v oboru správního řízení, pak toliko za omezujících podmínek - pouze v omezeném rámci za účelem vyplňování mezer procesní úpravy a dále pouze ve prospěch ochrany práv účastníků správního řízení. Nelze z těchto stanovisek ale dovést závěr, dle něhož by bylo lze považovat za akceptovatelné použitím analogie vytvořit procesní úpravu v celé její úplnosti".⁵⁶

A ještě jeden pohled. „Konečně k argumentaci ministerstva spravedlnosti, že analogie v trestním právu procesním je in bonam partem přípustná, považuje trestní kolegium za potřebné znovu zdůraznit, že analogie v českém trestním právu procesním obecně vyloučena není. Naopak lze poukázat na fakt, že sám zákon s ní počítá, když se jí v některých ustanovení přímo dovolává (např. § 138, § 238 tr. ř.). Nicméně je vyloučena tam, kde zákon příslušnou materii upravuje výslovně taxativním výčtem, a to i in bonam partem, příp. i tam, kde by analogickým užitím zákona (při absenci zákonné úpravy) docházelo ke zhoršování postavení obviněného (zákaz analogie in malam partem), resp. i tam, kde by analogická aplikace trestního řádu prolomila ústavní limity ochrany základních lidských práv a svobod.“⁵⁷

Osobně nesouhlasím s tím, aby se znalecké zkoumání duševního stavu provádělo u osoby podezřelé (bez ohledu, zda je formálně v postavení podezřelého ve zkráceném

⁵⁶ Výkladové stanovisko NSZ ČR ze dne 5. 9. 2005, č. 5/2005, k otázce vyžadování vysvětlení od osob postupem podle § 158 odst. 3 písm. a) trestního řádu ve vztahu ke skutečnostem podléhajícím utajení. Pozn. autora: V poslední větě této citované části je zřejmá jazyková chyba ve slovosledu a tím tato věta nedává smysl. Tento nedostatek má původ již ve shora uvedeném nálezu Ústavního soudu ČR. Větu si dovoluji přeformulovat: „Nelze z těchto stanovisek ale dovést závěr, dle něhož by bylo možné považovat za akceptovatelné, aby se použitím analogie vytvořila procesní úprava v celé její úplnosti.“

⁵⁷ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 302/2012, publikovaný ve sbírce soudních stanovisek a rozhodnutí NS ČR č. 22/2013.

přípravném řízení, nebo je to jen osoba podezřelá ve standardním přípravném řízení) na základě zdůvodnění per analogiam.

Mám pro to dva argumenty. V některých případech by se mohlo stát, že bude pachatel spokojený s tím, že se věc odložila bez jeho soudního potrestání již v postupu před zahájením trestního stíhání, a mohlo by se zdát, že je to vlastně k jeho prospěchu. Pachatelé, kteří budou s tímto postupem spokojeni, jistě existují. Na druhou stranu existují osoby v postavení pachatele (podezřelého), které mají zájem uplatňovat svá práva na obhajobu po zahájení trestního stíhání, jelikož v této fázi jsou tato práva mnohem širší než u osoby, která je pouze osobou podezřelou a policejní orgán jí toto právo znemožní tím, že u ní nechá vyšetřit duševní stav ještě před zahájením trestního stíhání, přičemž dojde na základě znaleckého posudku k závěru, že byla v době trestného činu nepřičetná, a na základě této skutečnosti věc odloží.

Je pravdou, že pachatel nebude odsouzen, ale zůstane na něm stín, že se dopustil činu jinak trestného a třeba i závažného charakteru, aniž by měl možnost se sám plnohodnotně hájit popř. svoji obhajobu realizovat v součinnosti se svým obhájcem. Navíc mu ani nepřísluší podat proti takovému rozhodnutí (usnesení) opravný prostředek (stížnost), jelikož podle současného právního stavu se toto rozhodnutí zasílá pouze poškozenému, který má jako jediný právo podat proti tomuto usnesení stížnost.

Dalším argumentem proti této praxi je možnost nařídit vyšetření duševního stavu obviněného a to pozorováním ve zdravotnickém ústavu až na dobu dvou, resp. tří měsíců. Kdybychom připustili možnost vyšetření duševního stavu podle argumentu per analogiam již u osoby podezřelé, tak by se i na ni vztahovala možnost umístění do zdravotnického ústavu proti její vůli.

V kontextu těchto argumentů si dovoluji vyslovit závěr, že není možné za současné právní úpravy tuto právní situaci u osoby podezřelé řešit pomocí analogie. Pokud by oprávněná osoba v tomto smyslu podala ústavní stížnost, tak jsem přesvědčen, že by Ústavní soud ČR shledal zásah do ústavně zaručených práv takto psychiatricky zkoumané osoby.

Jak však postupovat, když je vysoce pravděpodobné a to už ve fázi před zahájením trestního stíhání, že osoba podezřelá je nepřičetná. Policejní orgán např. disponuje

znaleckým posudkem z nedávné doby, ovšem v jiné trestní věci, kde byla znalcem konstatována nepřičetnost⁵⁸ a nebo z chování pachatele či jinak zjištěných informací je nepřičetnost u této osoby patrná. V současné době je nevyhnutelné, aby se zahájilo trestní stíhání, i když je důkazně sebevíc prokázáno, že byl pachatel v době spáchání trestného činu nepřičetný, tedy pokud nepřistoupíme na výše uvedený argument využívající analogii.

„Zahájení trestního stíhání osoby, u které je s ohledem na způsob a okolnosti spáchání činu vysoce pravděpodobné zjištění nepřičetnosti ve smyslu § 12 TrZ, považují za postup v rozporu se zásadou přiměřenosti, resp. zdrženlivosti. Z této zásady, vyjádřené v ust. § 2 odst. 4 TrŘ, vyplývá jednak povinnost orgánů činných v trestním řízení projednávat trestní věci co nejrychleji a s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je ČR vázána, a jednak pravidlo vytyčující korektiv zásahů do takových práv při provádění úkonů trestního řízení, k nimž může docházet jen v odůvodněných případech na základě zákona a jen v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.

Důvodná a vážná pochybnost o přičetnosti pachatele by v souladu s výše uvedenými principy měla hrát důležitou roli při posouzení splnění podmínek stanovených v § 160 odst. 1 TrŘ k rozhodnutí o zahájení trestního stíhání.

Zahájení trestního stíhání pachatele, o jehož přičetnosti jsou již před zahájením trestního stíhání velmi vážné pochybnosti, nelze považovat za plně zákonu odpovídající postup.⁵⁹

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 1981, sp. zn. 1 Tz 15/81, uveřejněno ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod pořadovým číslem R 11/1982, doslovná citace právní věty zní: „Znalecký posudek o duševním stavu obviněného podaný v předchozí trestní věci téhož obviněného nemůže být znaleckým posudkem v další trestní věci, v níž je vedeno nové trestní stíhání. Schopnost obviněného rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a ovládat je se musí posuzovat vždy z hlediska konkrétního trestného činu. Postup podle § 105 a § 116 tr. ř. nelze nahradit tím, že znalci, kteří podali znalecký posudek v předchozí trestní věci téhož obviněného, podají doplněk k svému předchozímu znaleckému posudku.“

⁵⁹ Bašný, A. K možnosti vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání. Trestněprávní revue, 2004, č. 12, s. 345.

Jediné možné řešení vidím ve změně zákonné úpravy. Současné znění § 116 odst. 1 trestního řádu je následující: “Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie.“

Nově bych navrhl toto znění: “Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného nebo podezřelého, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie. Osobou podezřelou se rozumí ten, u kterého lze na základě zjištěných a odůvodněných skutečností předpokládat zahájení trestního stíhání pro konkrétní trestný čin.“

V souvislosti s touto nově přijatou úpravou by muselo dojít k novelizaci i dalších ustanovení trestního řádu, aby byla úprava komplexní.

Předně bych navrhl doplnění ustanovení § 36 odst. 1 trestního řádu o nový důvod nutné obhajoby, kam bych vložil nově písmeno (f) s tímto textem: “Podezřelý ve smyslu § 116 odst. 1 musí mít obhájce od okamžiku přibrání znalce z oboru psychiatrie.“ Považuji za nutné, aby již v této fázi měl podezřelý možnost radit se se svým obhájcem a to proto, že tu existují odůvodněné skutečnosti o podezření ze spáchání trestného činu ze strany podezřelého a co je důležitější, existují odůvodněné skutečnosti (proto se policejní orgán rozhoduje přibrat znalce psychiatra) dokládající podezření na poruchu duševního stavu podezřelého, což si jistě zaslouží zvýšenou ochranu této osoby již ve fázi před zahájením trestního stíhání.

Kritiku ohledně zvýšených finančních nákladů spojených s poskytnutím této nutné obhajoby bych se snažil přesvědčit argumentem, že by zvýšení těchto nákladů bylo minimální a možná by v konečném důsledku tato nová úprava přinesla i úsporu. V současné době je mnoho případů, kde je evidentní nepřičetnost pachatele od samého začátku přípravného řízení, a přesto je nutné dovést řízení do stadia vyšetřování, aby bylo možné přibrat psychiatra. I zde často nastupují důvody nutné obhajoby, přičemž účast obhájců na vyšetřovacích úkonech může být ještě četnější, než by tomu bylo za situace, kdy by byla věc skončena odložením z důvodu nepřičetnosti ještě před zahájením trestního stíhání.

Zjištění nepřičetnosti ještě před zahájením trestního stíhání je vlastně dalším důvodem nepřípustnosti trestního stíhání, a proto bych dále navrhl doplnit ustanovení § 11 odst. 1 trestního řádu o písmeno (l) a to s touto formulací: “Nebyl-li podezřelý

(§ 116 odst. 1) v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný.“ Díky tomu by bylo možné věc odkládat s využitím ustanovení § 159a odst. 2 trestního řádu, kde jsou obsaženy důvody pro nepřípustnost trestního stíhání.

Komplexnost této úpravy završím návrhem na doplnění ustanovení § 159a odst. 6 trestního řádu, kam je nutné vložit větu: “Usnesení o odložení věci musí být doručeno podezřelému, který nebyl v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný (§ 11 odst. 1 písm. l) a taktéž jeho obhájci. Právo na podání stížnosti proti tomuto usnesení bych pro něho zařadil do odst. 7 ustanovení § 159a trestního řádu.

V tomto okamžiku jsem měl v plánu otázku znaleckého zkoumání duševního stavu v době prověřování ukončit, ale shodou náhod se v období mého zpracování této problematiky objevila trestní kauza, která s těmito otázkami úzce souvisí, a tak si dovoluji ještě chvíli pokračovat.

Jedná se o mediálně exponovaný případ primáře dětského oddělení klatovské nemocnice, který čelí podezření, že měl jako lékař při výkonu povolání týrat své dětské pacienty. Tohoto jednání se měl dopouštět jako osoba trpící maniodepresivní psychózou. Na případu mě zaujalo to, že tento lékař přešel z klatovské nemocnice na místo primáře rakovnické nemocnice, tedy do místa mého dlouholetého služebního působiště a mého okresního města.

V žádném případě mi nepřísluší, abych se dotýkal otázek, zda se tohoto závažného jednání lékař dopustil či nikoliv, bylo by to značně neprofesionální a to nejen z toho důvodu, že neznám trestní spis.

Chci mluvit o něčem jiném. Když jsem četl v novinách rozhovory s tímto lékařem, tak tento opakovaně kritizoval, že aniž by mu bylo sděleno obvinění, tak se podrobil znaleckému psychiatrickému zkoumání, jehož výsledek se nedozvěděl, a ani nebyl vyrozuměn ze strany klatovské policie, jak bylo trestní řízení v této věci ukončeno. Bylo pro něho šokem, když se po několika měsících, již za jeho působení v Rakovníku, dozvěděl z novin, že věc byla ukončena s tím, že se dopustil mnohonásobného týrání svých dětských pacientů, ale jelikož nebyl podle znalce v době jednání přičetný, tak se věc odložila.

A přesně z těchto důvodů si myslím, že pokud přistoupíme na znalecké zkoumání stran příčetnosti pachatele ještě před zahájením trestního stíhání, tak musí tento požívat zvýšenou ochranu. Není přeci možné, aby se kdokoliv, bez možnosti uplatnění práva na obhajobu, bez možnosti podat opravný prostředek, dozvěděl až z titulní strany celostátního bulvárního deníku, že je de facto pachatelem závažné trestné činnosti a nemůže být odsouzen pouze proto, že trpí vážnou duševní poruchou, která jej činila v době páchání trestné činnosti nepřičetným.

Z profesního i studijního hlediska mě zajímalo, jak si policejní orgán zdůvodnil v takto závažné trestní věci znalecké zkoumání duševního stavu před zahájením trestního stíhání a následné odložení věci pro zjištěnou nepřičetnost lékaře. Podotýkám, že mě zajímal pouze procesní postup, nikoliv skutkový stav věci.

Od kolegů jsem zjistil, že využili právě zdůvodnění na základě argumentu per analogiam, což akceptoval dozorový stání zástupce tím, že opatření k přibrání znalce - psychiatra nezrušil. V této souvislosti mi sdělili, že krátce po přibrání tohoto znalce - psychiatra vydal Nejvyšší státní zástupce sjednocující výkladové stanovisko, které se taktéž touto problematikou zabývá a kde je popsán další způsob řešení znaleckého zkoumání duševního stavu v době před zahájením trestního stíhání. Tento spočívá podle Nejvyššího státního zástupce ve využití postupu podle § 105 odst. 1 trestního řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) trestního řádu a v případě, že je znaleckým posudkem zjištěna nepřičetnost, tak má být postupováno při odložení věci podle § 159 odst. 1 trestního řádu.

Po nastudování tohoto stanoviska jsem zjistil, že si Nejvyšší státní zástupce vyžádal poznatky k používané praxi průřezově od všech státních zastupitelství. Podle nich existují na tuto otázku rozdílné názory a to od těch, kteří si myslí, že je možné zkoumat duševní stav ještě před zahájením trestního stíhání, až po ty (např. Vrchní státní zastupitelství v Praze), kteří tuto praxi považují za nepřipustnou. Hlavní pasáže uvedeného výkladového stanovisko uvádím zde:

„Stanovisko se vyjadřuje k problematice přibrání znalce - psychiatra k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 tr. řádu, jehož úkolem je posouzení rozpoznávacích a ovládacích schopností osoby z hlediska řešení otázky příčetnosti pachatele v době činu. Nekloní se k nutnosti vždy zahajovat v těchto

případech trestní stíhání a následně, často již podle předchozího předpokladu o nepřičetnosti osoby podezřelé, rozhodovat o zastavení trestního stíhání. Stanovisko se netýká problematiky přibrání znalce k vyšetření duševního stavu mladistvého podezřelého ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 tr. řádu.

Současná právní úprava dovoluje znalecké zkoumání duševního stavu osoby podezřelé z trestného činu ve stadiu prověřování postupem podle ustanovení § 105 odst. 1 tr. řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu.

Po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. je možno podle § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu vyžadovat znalecké posudky před zahájením trestního stíhání, aniž by se muselo jednat o neopakovatelný nebo neodkladný úkon. Jediné zákonné omezení spočívá v tom, že toho je třeba pro posouzení věci. Znění § 105 odst. 1 věty druhé tr. řádu pak váže přibrání znalce na okolnost, že pro složitost posuzované otázky není postačující postup spočívající ve vyžádání odborného vyjádření. Po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 tr. řádu nebo provedení neodkladných či neopakovaných úkonů (§ 12 odst. 10 tr. řádu) lze tedy uložit vyšetření duševního stavu osoby a řešit tak otázku možné nepřičetnosti osoby podezřelé, vůči níž se vede trestní řízení. Zdůraznit je také třeba i to, že v této fázi trestního řízení (které je součástí přípravného řízení) již státní zástupce vykonává ve věci dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení, které bylo konáno, přestože nebylo zahájeno trestní stíhání.

Posudek znalce přibraného již v prověřování je zásadně použitelný i v dalších stadiích řízení, a to bez ohledu na to, zda šlo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon či nikoli. Uvedený závěr vyplývá z charakteru tohoto důkazu, kdy znalec podává znalecký posudek na základě svých odborných znalostí a kdy jeho závěry při dostatečných skutkových podkladech nejsou závislé na zahájení trestního stíhání.

Znalce lze přibrat výlučně jen v těch případech, kdy existují důvodné pochybnosti o duševním stavu osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, vůči níž by jinak bylo zahájeno trestní stíhání. Jde zejména o případy, kdy již z konkrétního způsobu spáchání činu je zřejmé, že osoba čin pravděpodobně spáchala pod vlivem např. bludu nebo halucinace. Může jít o osobu, která je např. v ambulantní péči odborného lékaře-psychiatra, v minulosti byla vícekrát hospitalizována v psychiatrické léčebně, v minulosti

již byla znalecky zkoumána a bylo zjištěno, že do současnosti u ní došlo k rozšíření duševní poruchy, není u ní předpoklad zlepšení jejího zdravotního stavu. Dále může jít o osobu, která je ve svém okolí známa svými psychickými zdravotními problémy, o osobu, která uvádí, že se psychiatricky dobrovolně léčí a užívá léky, či o osobu opakovaně se dopouštějící činu jinak trestného, přičemž je jí opakovaně doporučováno ochranné léčení v ústavní či ambulantní formě. Doporučuje se přihlídnout též k lékařským zprávám, vyjádřením členů rodiny, předchozím rozhodnutím, informacím z netrestního úseku atd., z nichž je patrné, že pachatel je skutečně duševně nemocný. Na straně druhé, pokud existují jen zcela běžné pochybnosti o duševním stavu osoby podezřelé, je třeba zahájit trestní stíhání vůči této osobě, a teprve poté, v případě potřeby, přibrat znalce k vyšetření duševního stavu obviněného.

Zahájení trestního stíhání osoby, u které je s ohledem na způsob a okolnosti spáchání činu vysoce pravděpodobné zjištění nepřičetnosti (§ 26 tr. zákoníku), je třeba považovat za postup v rozporu se zásadou přiměřenosti a zásadou zdrženlivosti.

V případě, že je znaleckým posudkem prokázána nepřičetnost osoby podezřelé ze spáchání činu, je třeba postupovat podle § 159a odst. 1 tr. řádu per analogiam, popř. podle § 179c odst. 2 písm. c) tr. řádu.⁶⁰

Přes všechny výše uvedené argumenty si dovoluji nesouhlasit s Nejvyšším státním zástupcem, který tímto stanoviskem všem státním zástupcům "říká", že je možné zkoumat duševního stav podezřelého před zahájením trestního stíhání.

Když opominu, že stanovisko Nejvyššího státního zástupce nemá obecně závazný právní účinek, tak mi zbývá mnoho dalších nevyjasněných otázek v tomto postupu.

Jeden argument za všechny. Jestliže je možné podle názoru Nejvyššího státního zástupce znalecké zkoumání duševního stavu pachatele provádět již v prověřování a to podle ustanovení § 105 odst. 1 trestního řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) trestního řádu, tak proč zákonodárci vložili do trestního řádu samostatně komplexní úpravu pro znalecké zkoumání duševního stavu obviněného (srov. § 116 a § 117 trestního řádu), když bychom vlastně podle uvedeného stanoviska i znalecké zkoumání osoby, proti níž bylo

⁶⁰ Výkladové stanovisko NSZ ČR ze dne 30. 6. 2014, č. 3/2014, k problematice přibrání znalce k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 trestního řádu.

zahájeno trestní stíhání, mohli provádět ve stadiu vyšetřování bez použití ustanovení § 116 trestního řádu a to s odkazem na ustanovení § 164 odst. 1 věty druhé, podle které policejní orgán ve vyšetřování postupuje mimo jiné způsobem uvedeným v § 158 odst. 3 trestního řádu.

Zákonodárci měli jistě důvod k samostatné úpravě znaleckého zkoumání duševního stavu, protože v sobě nese mnoho specifik, např. již zmíněnou možnost omezit zkoumanou osobu na osobní svobodě proti její vůli, což žádné jiné znalecké zkoumání nedovoluje.

Na základě analýzy tohoto právního problému mi nezbývá než setrvat na svém konstantním postoji, tedy že by si tato oblast zasloužila legislativní změnu, tak jak jsem ji výše navrhl. Jedině toto řešení považuji za ústavně konformní.

6. 2. 2. Absence zákonné možnosti předvést osobu ke znaleckému zkoumání

S vypracováním znaleckých posudků souvisí i další nedostatek současné legislativní úpravy trestního procesu, a i když není nijak paralyzující, tak bych byl rád, aby se v novém trestním řádu na tuto oblast pamatovalo.

V praxi se často setkávám s tím, že je ke znaleckému zkoumání nutná osobní účast obviněného, příp. svědka. Hlavně u obviněných není výjimečné, že se znaleckému zkoumání vyhýbají, ke znalci se nedostavují a tím řízení ruší a natahují, což je v příkrém rozporu se zásadou rychlosti.⁶¹

Tyto průtahy se nejčastěji objevují při vypracovávání znaleckých posudků v oboru psychiatrie a psychologie. V současné době spočívá jediné represivní opatření, jak donutit

⁶¹ Ustanovení § 2 odst. 4 trestního řádu: „Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. **Trestní věci musí projednávat urychleně bez zbytečných průtahů**; s největším urychlením projednávají zejména vazební věci a věci, ve kterých byl zajištěn majetek, je-li to zapotřebí vzhledem k hodnotě a povaze zajištěného majetku. Trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení. K obsahu petic zasahujících do plnění těchto povinností orgány činné v trestním řízení nepřihlížejí.“

osobu k účasti na znaleckém zkoumání, v možnosti uložit pořádkovou pokutu podle ustanovení § 66 trestního řádu. Jelikož však mnoho pachatelů trestné činnosti nemá žádný trvalý zdroj příjmů, jsou nemajetní, tak je tento nástroj velmi neefektivní.

Problém není v případě, kdy je pachatel zkoumán v době zadržení, kdy je osoba omezena na osobní svobodě a je v moci policejního orgánu a lze z tohoto, i když nepřímo, dovodit, že je možné zadrženou osobu dopravit ke znalci k provedení úkonů, které znalec považuje za důležité pro zpracování znaleckého posudku.

Mnohem častější je však situace, kdy osoba, jejíž osobní účast u znalce je nezbytným předpokladem pro vypracování znaleckého posudku, není omezena na osobní svobodě a je tedy jen na jejím přístupu, zda se dostaví ke znalci na jeho pozvání.

Např. v rámci soudního okresu Kladno je zjištěno každý rok kolem dvou set řidičů, kteří řídí motorové vozidlo pod vlivem omamně psychotropních látek. Do roku 2010 postačilo pro rozhodování nalézacích soudů, když policejní orgán opatřil znalecké zkoumání z oboru toxikologie, kde se znalec vyjádřil, jak k otázce množství drog v těle pachatele v době řízení, tak i k otázce, zda takové množství drog má za následek stav vylučující způsobilost pro tuto vykonávanou činnost. Dne 12. 5. 2014 však Nejvyšší soud ČR vydal rozhodnutí, ve kterém stanovil, že k otázce ohledně stavu vylučujícímu způsobilost, resp. zda a jak byl pachatel ovlivněn návykovou látkou v době řízení, se musí vyjádřit znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie.⁶² Jen pro zajímavost, toto rozhodnutí způsobilo jen v rámci soudního okresu Kladno roční nárůst výdajů za znalecké posudky o cca. 1 mil. Kč, což je odměna pro znalce právě za tyto psychiatrické posudky řidičů, kteří řídí pod vlivem drog.

Mnozí pachatelé této trestné činnosti jsou dlouhodobými uživateli drog a jako takoví jsou často nemajetní, tedy uložení pořádkové pokuty z důvodu nedostavování se ke znalci

⁶² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo 449/2010, uveřejněno ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod pořadovým číslem 23/2011, doslovná citace právní věty zní: „Nelze-li stanovit druh, množství a míru ovlivnění takovou návykovou látkou v době řízení motorového vozidla jinak (k tomu např. rozhodnutí č. 26/2008 Sb. rozh. tr.), zpravidla se nebude možno obejít bez odborného vyjádření či přibrání znalce toxikologa, přičemž jejich zpracovatelé podle výsledků odběru krve, popř. moči, stanoví druh a množství návykové látky v době řízení motorového vozidla. Na základě poznatků o množství a druhu návykové látky, eventuálně její koncentraci, době, po kterou ji měl pachatel v těle, zjištěných reakcích a jednání pachatele znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, určí, zda a jak byl pachatel ovlivněn návykovou látkou v době řízení.“

ke znaleckému vyšetření se většinou mívá jakýmkoli účinkem. A zde by proto mělo existovat oprávnění policejního orgán spočívající v možnosti tuto osobu předvést ke znalci. Umím si představit, že bude toto oprávnění vloženo do trestního řádu, ale bylo by to možné řešit i novelizací zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, kde by měl znalec možnost požádat Policii České republiky o předvedení osoby ke znaleckému zkoumání, pokud se tato osoba nedostavila na jeho předvolání.

6. 3. Kauce v trestním řízení, soukromá a subsidiární žaloba a dekriminlizace jako cesta k efektivnějšímu využívání sil a prostředků orgánů činných v trestním řízení

V této kapitole se budu věnovat mimo jiné tématu kauce v trestním řízení. Nepochybuji o tom, že pokud by byly mé návrhy v budoucnosti alespoň v analogickém základu integrovány do našeho trestního procesu, tak by představovaly významný přelom v českém trestním právu, které má být již dnes uplatňováno podle zásady subsidiarity trestní represe pouze tam, kde nepostačuje vymáhat odpovědnost jiným, mírnějším právním odvětvím. Současně si uvědomuji, že by se našlo hodně právních vědců a odborníků, kteří by s mým pohledem a návrhy vyslovilo nesouhlas a striktně by odmítli jakékoliv omezování v přístupu možného využití “služeb“ orgánů činných v trestním řízení, pokud kdokoliv dojde k závěru, že mohly být porušeny normy trestního práva. Jsem si vědom, že náš trestní proces je vystavěn na zásadách oficiality, legality, vyhledávací atd. a předpokládá aktivní přístup orgánů činných v trestním řízení v oblasti naplňování účelu trestního řádu.

Přes všechny tyto argumenty jsem přesvědčen, že by stálo minimálně za úvahu začít se zabývat otázkou možnosti zpoplatnění trestního řízení a to ve formě kauce (poplatku), kterou by bylo možné nechat za jasně definovaných zákonných podmínek propadnout, pokud by policejní orgán prověřováním trestního oznámení došel k jednoznačnému závěru, že skutečnosti uvedené v trestním oznámení nezakládaly důvod k tomu, aby se předmětná věc řešila prostředky trestního práva. O uložení kauce by bylo možné rozhodnout jen u určitého okruhu trestných činů, když tento výběr by musel být podroben

přísné kriminologické a trestně právní analýze, ale již dnes mohu za sebe říci, že by v tomto okruhu neměly chybět některé hospodářské nebo majetkové trestné činy.

Zkušenosti mé i mých kolegů jasně dokazují, že právě v oblasti vyšetřování trestné činnosti s hospodářským prvkem je trestní právo mnohdy nadužíváno až zneužíváno. Pro zpracování této podkapitoly využiji poznatky a statistické údaje z Útvaru hospodářské kriminality se sídlem v Kladně, který je v rámci zpracování nápadu trestné činnosti v rámci Středočeského kraje útvarem nejzatíženějším a je tudíž vhodným objektem pro demonstrování mých argumentů stran naznačených úvah de lege feranda.

Zároveň je tato podkapitola vhodným místem k rozboru dalších institutů, konkrétně institutu soukromé a subsidiární (podpůrné) žaloby, které by mimo jiné také mohly přispět k “odbřemenění“ státního zástupce a policejního orgánu, což by pro ně mohlo přinést např. více času a prostředků k vyšetřování latentní, mnohdy i závažné trestné činnosti.

Jako další cestu k vytvoření prostoru pro orgány činné v trestním řízení v otázce lepší výkonnosti, rychlosti a kvality práce vidím v dekriminizaci některých skutkových podstat trestného činu, jejichž vyšetřování a trestání je podle mého názoru zbytečně v gesci orgánů činných v trestním řízení, i když by jejich charakter spíše odpovídal k podřazení do působnosti mírnějších právních odvětví. Nejmarkantněji vnímám nutnost dekriminizace u trestného činu zanedbání povinné výživy (srov. § 196 trestního zákoníku), a proto se zaměřím právě na něj.

U institutu kauce navrhnu kompletní koncept tohoto procesního nástroje. Jak už jsem naznačil, bude to návrh nejvíce kontroverzní, jelikož nemá oporu v historickém trestním procesu na našem území a nepodařilo se mi stejný nebo alespoň obdobný institut nalézt ani v zemích našich zahraničních sousedů. Přesto jsem přesvědčen, že minimálně v teoretické rovině není od věci se tímto institutem zabývat.

Jako alternativu zanalyzuji instituty soukromé a subsidiární žaloby, které mohou existovat vedle institutu kauce, ale samozřejmě i samostatně. Tyto mají mnohem větší šanci na zavedení do našeho trestního práva procesního, poněvadž se vyskytují v právních řádech mnoha zemí a to i těch, které nám jsou historicky, kulturně a sociálně blízké (např.

Rakousko, Německo) a navíc mají i u nás svou tradici (používání soukromé a podpůrné žaloby ukončil zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním).

V pořadí třetí návrh, zmíněnou dekriminalizaci u trestného činu zanedbání povinné výživy, zpracuji z hlediska praktických dopadů této trestné činnosti na práci orgánů činných v trestním řízení. Navrhu úpravu, která by měla přenést řešení části protiprávního jednání, jež spočívá v neplnění vyživovací povinnosti, mimo působnost trestního práva.

A na závěr této podkapitoly uvedu vzájemnou komparaci navržených změn z pohledu jejich šancí na zavedení do praktického trestního procesu a z pohledu jejich efektivity v oblasti odbřemenění orgánů činných v trestním řízení.

6. 3. 1. Kauce v trestním řízení

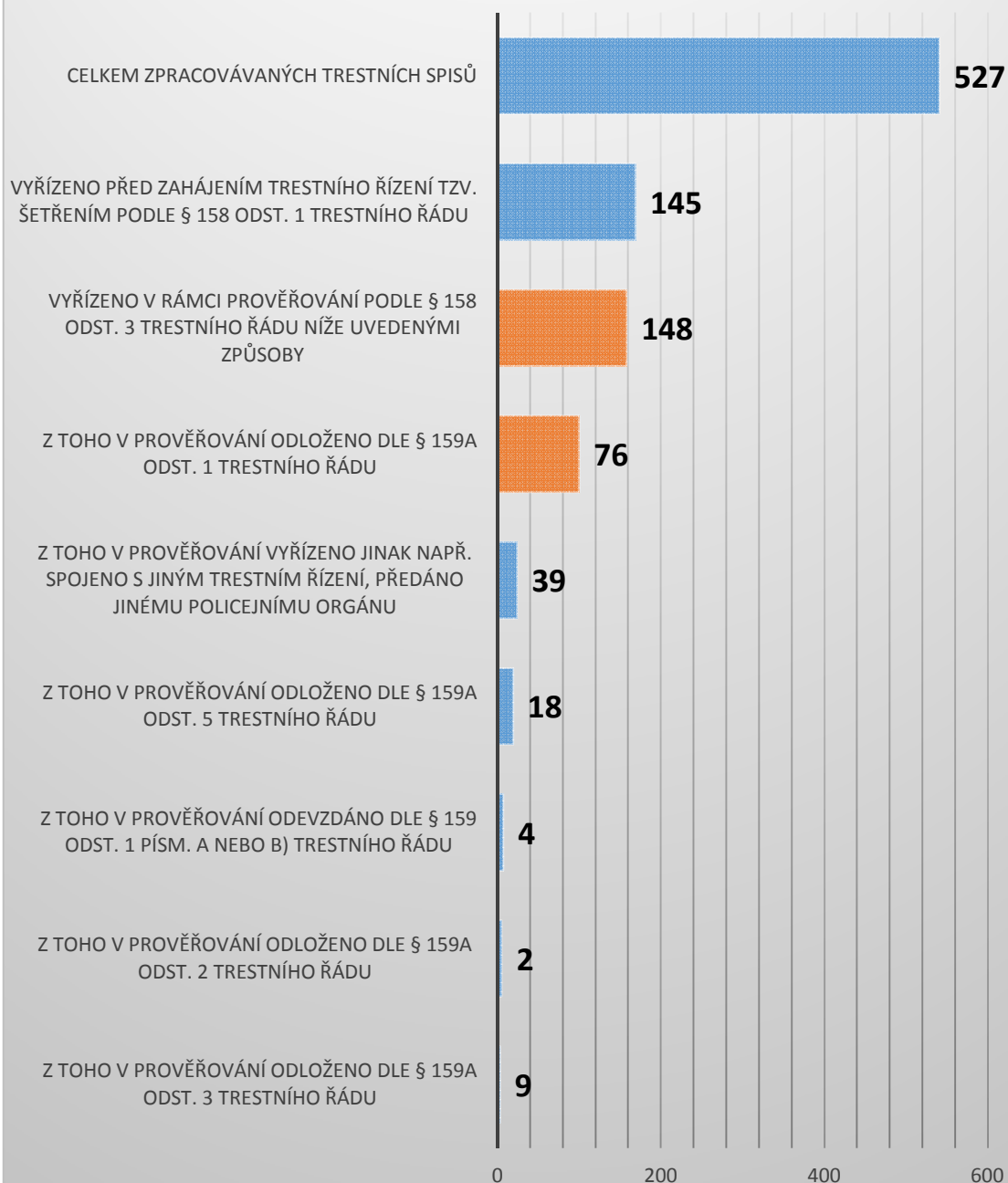
6. 3. 1. 1. Statistické údaje ke stavu zpracování trestních spisů útvaru hospodářské kriminality v Kladně (místní příslušnost soudní okres Kladno) jako podpůrný argument pro zavedení kauce do trestního řízení

Statistické údaje budou prezentovány v přehledných grafech a mou snahou je, abych jimi potvrdil negativní trend, jež spočívá ve zpracování vysokého počtu trestních spisů, u kterých prověřování, často po zdlouhavém, administrativně složitém a mnohdy finančně náročném procesu, skončí konstatováním, že se v prověřované věci nejedná o podezření z trestného činu a není na místě věc vyřídit jinak (srov. ustanovení § 159a odst. 1 trestního řádu). Považuji za nutné demonstrovat tento stav za delší časové období, a proto zde uvádím grafické znázornění těchto údajů za období 4 let a to od roku 2011 do roku 2014, aby bylo zřejmé, že tento problém není pouze dočasný, ale naopak se jedná o setrvalý stav.

Nepřehlédněte v předložených grafech dva sloupce oranžové barvy, které znázorňují počet trestních věcí, které byly řešeny v prověřování a zároveň s tím byly v tomto stadiu řízení ukončeny, respektive počet trestních řízení, které byly skončeny v prověřování odložením podle § 159a odst. 1 trestního řádu. Z těchto číselných údajů je pak zřejmé, že

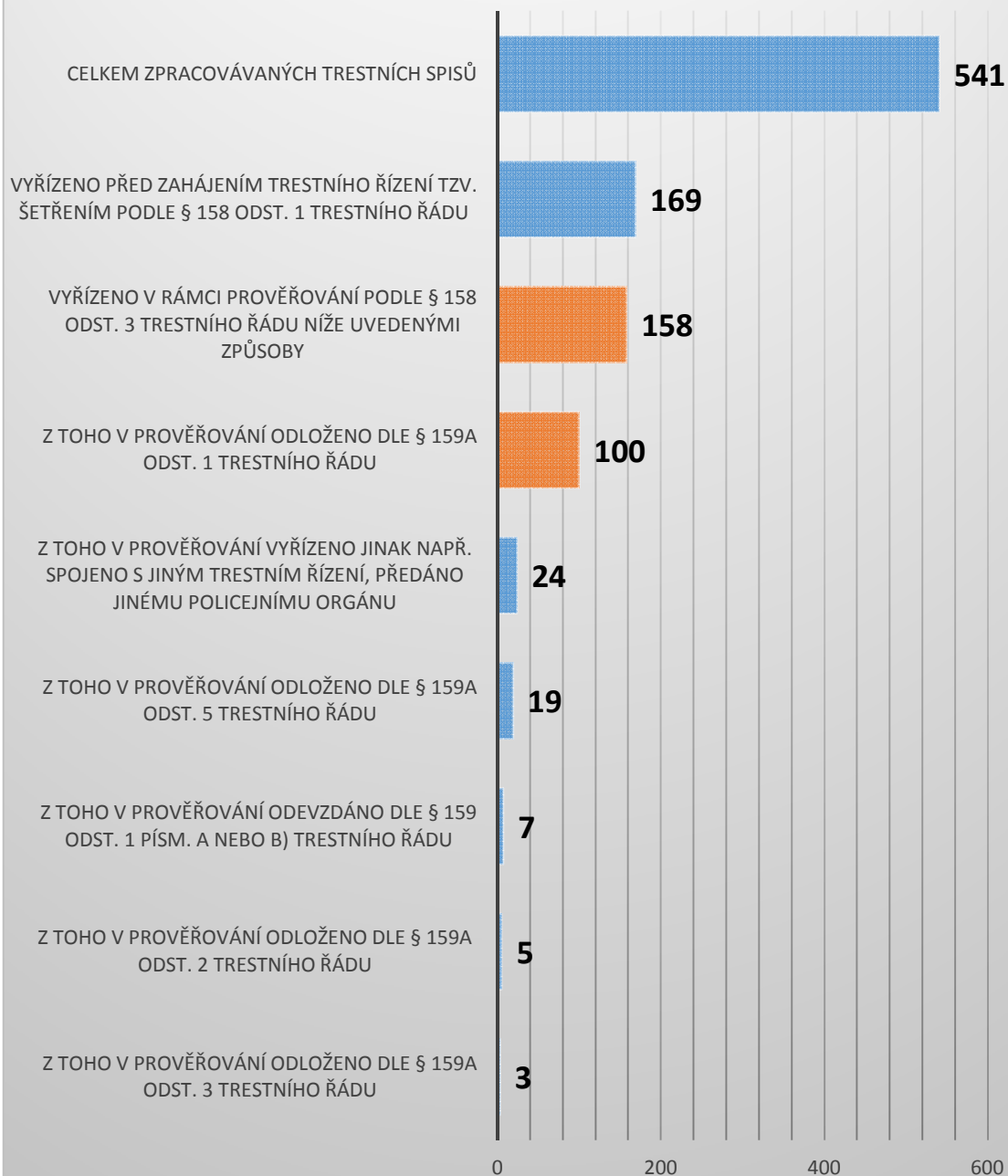
zhruba polovina takto prověřovaných trestních věcí je odkládána se závěrem, že se v dané věci nejedná o podezření z žádného trestného činu. Například v roce 2013 je to více jak 63% takto odložených případů.

Způsob vyřízení trestních spisů za rok 2014 oddělení hospodářské kriminality Kladno

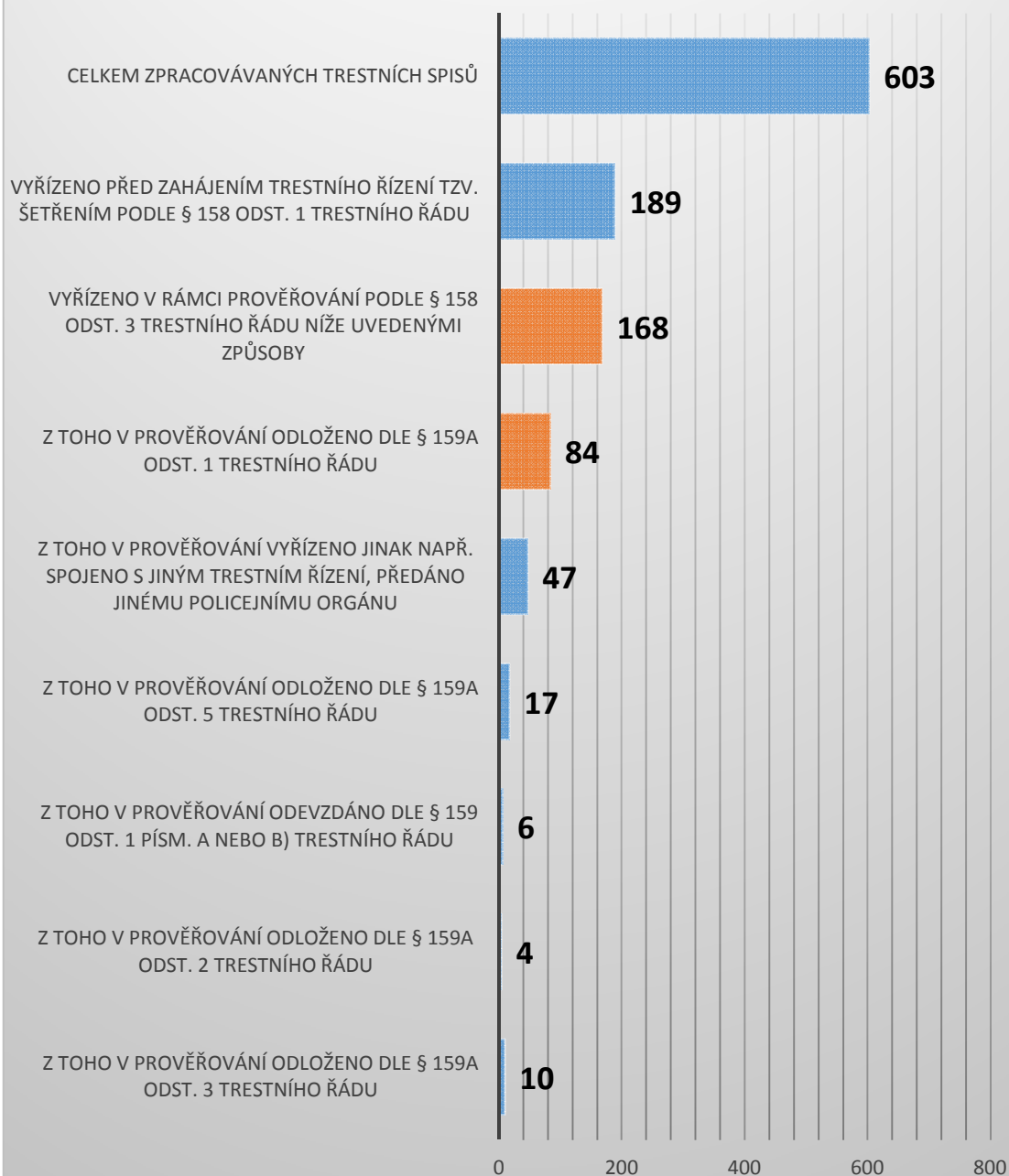
Graf 14 - zdroj: policejní statistiky

Způsob vyřízení trestních spisů za rok 2013 oddělení hospodářské kriminality Kladno

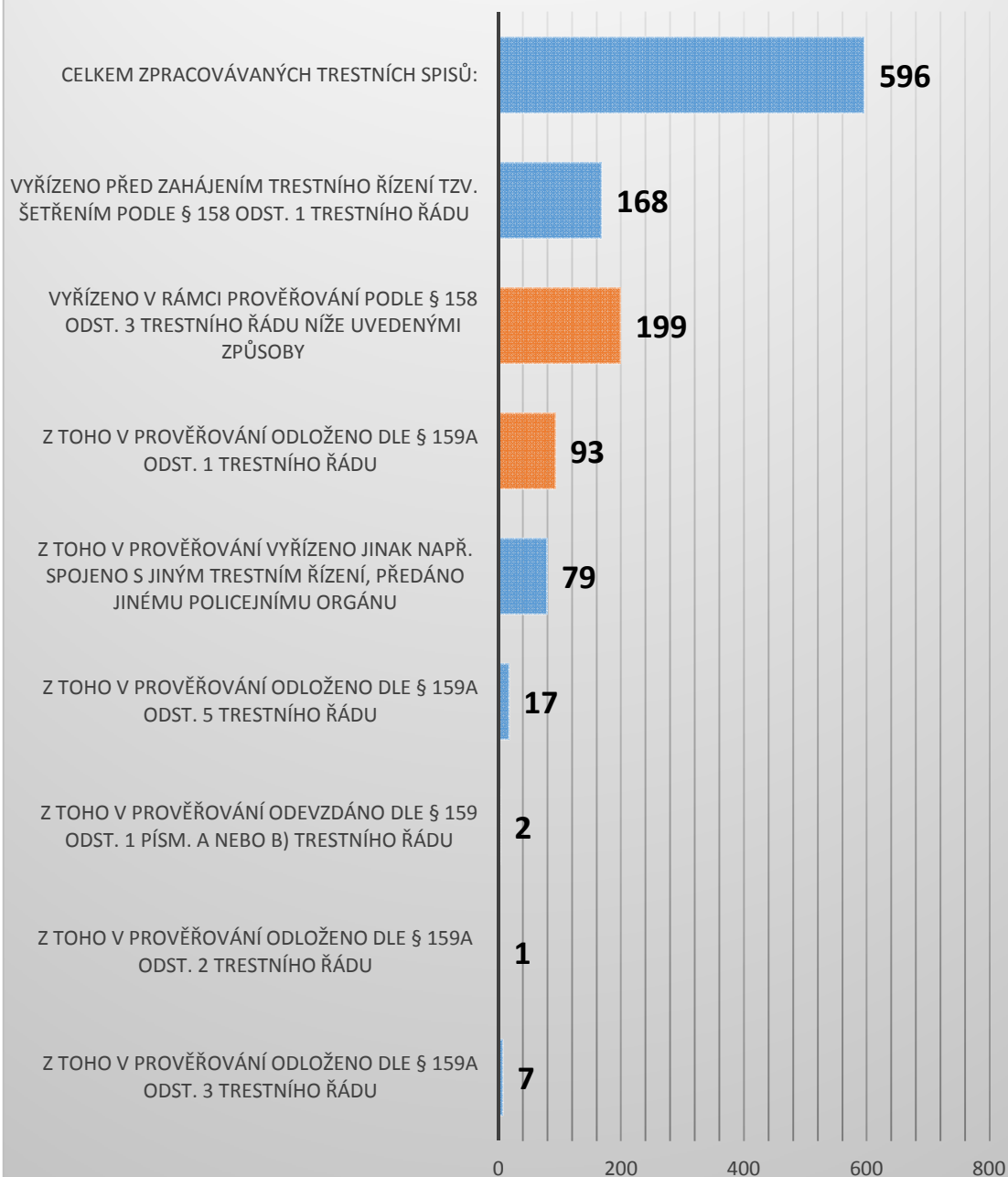
Graf 15 - zdroj: policejní statistiky

Způsob vyřízení trestních spisů za rok 2012 oddělení hospodářské kriminality Kladno

Graf 16 - zdroj: policejní statistiky

Způsob vyřízení trestních spisů za rok 2011 oddělení hospodářské kriminality Kladno

Graf 17 - zdroj: policejní statistiky

6. 3. 1. 2. Pohled na současný právní rámec v oblasti přijímání a vyřizování trestních oznámení

Hned na začátku si dovoluji odmítnout případnou výtku, že je mou snahou jako policisty lobbovat a uvádět návrhy, které by snad mohly usnadnit práci orgánů činných v trestním řízení. Tímto směrem se mé úvahy skutečně neubírají a mám opravdový zájem na tom, aby činnost orgánů činných v trestním řízení byla dostupná každému. Všichni bychom však měli mít zájem o takový stav, který co nejvíce eliminuje zneužívání trestního práva na situace, jejichž právní řešení spadá pod oblast jiného právního odvětví. Pokud bude těchto "kvazi trestních oznámení" co nejméně, budou mít orgány činné v trestním řízení více času na skutečné trestní kauzy a v konečném důsledku to může přispět ke zkvalitnění trestního řízení.

V současné době může každý podat trestní oznámení a všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinni je přijímat (srov. § 12 odst. 1, § 158 odst. 2, § 59 odst. 6 trestního řádu). Valnou většinu těchto trestních oznámení vyřizuje policejní orgán, i když není vyloučeno, aby si tuto pravomoc na sebe atrahoval státní zástupce. Trestní oznámení se posuzuje vždy podle svého obsahu.

Praxe však dokazuje, že málokdy může policejní orgán učinit rozhodnutí ve věci jen na základě takového oznámení. Jaké má tedy dnes policejní orgán prostředky k tomu, aby mohl podání o podezření ze spáchání trestného činu kvalitně prošetřit, i když je od začátku zřejmé, že by měla být věc vyřízena v režimu jiného práva nežli práva trestního.

U věcí, u kterých nelze z obsahu trestního oznámení dovodit odůvodněný závěr, že byl spáchán trestný čin, může policejní orgán zahájit šetření s odkazem na ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu, přičemž však disponuje pouze omezenými zákonnými prostředky a nástroji uvedenými v zákoně o Policii České republiky (srov. kapitola 2. 4.).

Když se vrátím k charakteru podávaných trestních oznámení u policejních útvarů se specializací na vyšetřování hospodářské trestné činnosti, tak jsou zde často přijímány podání ze strany obchodních subjektů, které se při své obchodní a podnikatelské činnosti dostanou do sporu s obchodním partnerem nebo zákazníkem a jejich první úkon je často podání trestního oznámení, aniž by byla vyvinuta snaha o vyřešení sporu mírnějším způsobem. Může být vznesena námitka, že orgány činné v trestním řízení mohou

konstatovat, že zde nejsou důvody pro zahájení úkonů trestního řízení a v několika málo krocích se s tímto “kvazi trestním oznámením“ vypořádat.

Jednoznačné je to u podání, kde je zcela zřejmé, že skutečnosti nenasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Policejní orgán v takovém případě může věc po krátkém šetření tzv. neprocesně ukončit s vyrozuměním oznamovateli, kde mu sdělí, že v předmětné věci nebyly shledány důvody k zahájení trestního řízení a např. mu doporučí předmětnou záležitost řešit civilním právem. Bohužel takových jednoznačných podání je velmi málo.

Ta zbývající většina si vyžaduje z důvodu řádného objasnění věci zahájení úkonů trestního řízení, protože jenom tak má policejní orgán možnost využít prostředky a nástroje trestního řádu, i když od začátku trestního řízení je pravděpodobné, že v prověřovaném jednání nebude zjištěna trestně právní odpovědnost.

Pro ilustraci uvedu jeden příklad za všechny. Často se nám stává, že se na policii obrací s trestním oznámením nebankovní společnosti poskytující půjčky peněžních prostředků, které často tyto půjčky nezodpovědně poskytují klientům s nízkou bonitou, což si na druhou stranu kompenzují vysokými úrokovými sazbami. Pokud tito dlužníci řádně půjčku nesplácejí, tak je pro uvedené společnosti podání trestního oznámení nejjednodušším a nejlevnějším způsobem k alespoň částečnému vymožení dlužných částek a to bez ohledu na to, zda existují indicie, že mohlo dojít v souvislosti s uzavíráním nebo plněním takové smlouvy ke spáchání trestného činu. Není neobvyklé, že jsou trestní oznámení podávána hromadně a šablonovitě, aniž by zástupci (zmocněnci) oznamovatele hodnotili individuální specifika jednotlivých dlužníků.

Právě zde si dovedu představit možnost uložení kauce, jejíž hlavní přínos bych obecně spatřoval v uvážlivějším přístupu lidí k trestnímu právu a jeho využívání.

6. 3. 1. 3. Výčet trestných činů se zákazem uložení kauce

Dovolím si pro potřebu mého návrhu ohledně uložení kauce vybrat variantu negativního výčtu trestných činů, protože si myslím, že je pro sledovaný účel vhodnější, než kdybych se snažil vybrat pozitivně ty trestné činy, u kterých by bylo dovoleno uložit kauci, a časem

by se ukázalo, že jsou tu i další v pozitivním výčtu neuvedené trestné činy, u kterých by bylo vhodné ukládat kauce, a musela by se tato potřeba řešit složitým novelizačním procesem.

Můj výčet trestných činů, kde by bylo uložení kauce nepřijatelné, je následující: trestné činy proti životu a zdraví (zvláštní část trestního zákoníku, hlava I.), trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství *vyjma trestného činu pomluvy § 184 trestního zákoníku* (zvláštní část trestního zákoníku, hlava II.), trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (zvláštní část trestního zákoníku, hlava III.), trestné činy proti rodině a dětem (zvláštní část trestního zákoníku, hlava IV.), trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (zvláštní část trestního zákoníku, hlava IX.), trestné činy proti branné povinnosti (zvláštní část trestního zákoníku, hlava XI.), trestné činy vojenské (zvláštní část trestního zákoníku, hlava XII.) a trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy (zvláštní část trestního zákoníku, hlava XIII.).

6. 3. 1. 4. Kauce jako součást trestního práva procesního de lege ferenda

Ještě předtím, než se pokusím navrhnout podobu zákonné úpravy týkající se zavedení možnosti uložení peněžité kauce jako regulačního nástroje proti zneužívání trestního práva, pokládám za důležité již nyní zareagovat na případné kritické námitky odpůrců zavedení tohoto nového institutu v podobě kauce.

Může se objevit argument, že tento institut může odradit některé oznamovatele trestné činnosti, kteří mohou být vedeni myšlenkou: „Podle mého názoru došlo k trestnému činu, ale co když se nepodaří policistům tuto trestnou činnost prokázat a pak budu mít za povinnost zaplatit peněžitou kaucí.“ Tento negativní důsledek by měl eliminovat výčet trestných činů, kde nelze uložit kauci (srov. kapitola 6. 3. 3.), který je široký a zahrnuje trestné činy, jejichž objektem jsou ty nejhodnotnější chráněné společenské zájmy.

Dalším kontrolním mechanismem k minimalizaci tohoto možného negativa je svěření pravomoci k rozhodování o uložení kauce státnímu zástupci na návrh policejního

orgánu, kdy o případné stížnosti by rozhodoval soud, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který napadané rozhodnutí vydal jako prvoinstanční orgán.

Dále ustanovení o kauci bude obsahovat explicitně povinnost přihlížet na majetkové poměry oznamovatele.

V žádném případě bych nenavrhl takovou úpravu, která by znamenala, že pokud oznamovatel kauci nesloží, tak se nebude policejní orgán trestním oznámením zabývat, protože to by znamenalo významné prolomení zásady oficiality, případně i zásady legality a s tím určitě nesouhlasím. Pokud by povinný kauci nesložil, tak by trestní řízení pokračovalo zcela standardně podle současného právního stavu.

Jestliže by se však prověřováním dospělo k závěru, že věc není trestným činem, ani jiným deliktem, tak by se uložená, nesložená peněžitá kauce stala pohledávkou státu vůči povinnému se všemi důsledky a to včetně příslušenství (úroky z prodlení).

Tento institut zároveň nemá plnit represivní funkci pro oznamovatele, kteří podávají oznámení v úmyslu někoho křivě obvinít, jelikož popisované jednání je trestným činem (srov. § 345 trestního zákoníku) a je povinností orgánů činných v trestním řízení trestně právní odpovědnost v takovém případě vyvodit.

Primárním účelem peněžitě kauce musí být pouze a jen snaha o zlepšení stavu, kdy se trestní právo využívá na právní situace, jednání a spory, pro něž není vhodným a určeným instrumentem.

Nyní už se pokusím zpracovat konkrétní legislativní návrh, jak by mohl být podle mé představy, v rámci novelizace trestního řádu, vtělen do této procesní normy. Ze systematického hlediska bych úpravu o kauci vložil pod nový § 159c trestního řádu, protože o kauci by se vždy rozhodovalo ve fázi prověřování, a proto se mi zařazení na konec (vkládání mezi jednotlivá ustanovení je nepraktické z důvodu posunutí všech následujících již označením zažitých ustanovení) deváté hlavy trestního řádu jeví jako nejvhodnější. Ustanovení § 159c by mělo název: “Uložení peněžitě kauce státním zástupcem“.

odst. (1) Státní zástupce může na návrh policejního orgánu anebo i bez návrhu v přípravném řízení rozhodnout o uložení peněžitě kauce, kterou má za povinnost složit ten, kdo učinil podání, které bylo podkladem pro zahájení úkonů trestního řízení, a dá se

předpokládat, že v zahájeném trestním řízení nebude v prověřovaném jednání zjištěno spáchání trestného činu (§ 159a odst. 1). Státní zástupce přihlíží při stanovení výše peněžité kauce k majetkovým poměrům osoby, která má za povinnost peněžitou kauci složit. Orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti, i když nebude peněžítá kauce složena.

odst. (2) Státní zástupce rozhoduje usnesením, které musí být doručeno do 48 hodin soudu, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který rozhodnutí vydal. Usnesení o uložení kauce musí být doručeno osobě, která má za povinnost peněžitou kauci složit. Proti usnesení je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. O stížnosti rozhoduje soud.

odst. (3) Soud přezkoumá rozhodnutí do pěti dnů od jeho doručení. Rozhodnutí o uložení kauce zruší v uvedené lhůtě, pokud zjistí nezákonnost nebo neodůvodněnost rozhodnutí nebo může rozhodnout o snížení výše peněžité kauce.

odst. (4) Kauce musí být složena do třiceti dnů od právní moci rozhodnutí. Peněžítá kauce se ukládá v rozmezí od 2 000 Kč do 200 000 Kč.

odst. (5) Skončí-li zahájené trestní řízení odložením podle § 159a odst. 1, propadá peněžítá kauce a je příjmem státu. Státní zástupce může i přesto do tří dnů od doručení usnesení podle § 159a odst. 1 rozhodnout usnesením o vrácení kauce, jestliže by se s ohledem na okolnosti trestního řízení dalo propadnutí kauce považovat za nepřiměřené.⁶³

odst. (6) Výčet trestných činů, u kterých nelze rozhodnout o uložení peněžité kauce (viz podkapitola 6. 3. 1. 3.)

6. 3. 2. Soukromá a subsidiární žaloba

V souvislosti se soukromou a subsidiární žalobou uvedu jejich definice, představím tyto dnes už málo známé instituty z pohledu historického používání na našem území,

⁶³ Pozn. proti tomuto usnesení by nebylo možné podat stížnost s odkazem na ustanovení § 141 odst. 2 trestního řádu: „Usnesení soudu a státního zástupce lze stížností napadnout jen v těch případech, kde to zákon výslovně připouští a jestliže rozhodují ve věci v prvním stupni.“ Ani nepředpokládám, že by chtěl někdo podávat stížnost proti usnesení, které je k jeho prospěchu.

vysvětlím jejich smysl a podstatu a to i s pomocí zahraničních úprav, kde jsou tyto žaloby, na rozdíl od českého trestního procesu, i v současné době aplikovány a jeví se jako vhodný nástroj k částečnému odbřemenění policejního orgánu a státního zástupce od prověřování nebo vyšetřování trestné činnosti, kterou byl zasažen primárně soukromý zájem a až sekundárně i zájem veřejný. Navíc je tento veřejný zájem zasažen v míře nevýznamné, a z toho důvodu zde zeslabuje zájem státu na vyšetřování takových trestných činu z úřední povinnosti.

To, že by tyto žaloby mohly přinést odlehčení pro policejní orgány a státní zástupce, je však jen jednou z jejich funkcí. Velmi důležitý přínos shledávám v jejich podpůrné a kontrolní funkci státního zástupce a jeho činnosti v trestním řízení, který má dnes možnost bez soudní kontroly ukončit rozhodnutím trestní věc ve fázi přípravného řízení, aniž by měl poškozený možnost domoci se u takového rozhodnutí soudního přezkumu.

6. 3. 2. 1. Vysvětlení základních pojmů

„*Soukromou žalobou* se rozumí právo poškozeného, kterému vznikla soukromožalobním trestným činem bezprostřední újma, obrátit se s žalobou (žádostí o potrestání pachatele) přímo na trestní soud, a to i bez součinnosti s veřejným žalobcem, a žalobu před tímto soudem zastupovat. Toto obecné vymezení nemusí být ve všech směrech zcela přesné. Důvodem je rozdílnost konkrétních právních úprav. Někdy je okruh poškozených oprávněných k podání soukromé žaloby vymezen přímo zákonem, tedy úžeji než by vyplývalo z obecného vymezení poškozeného. Někdy je naopak okruh osob legitimovaných k podání soukromé žaloby širší, a to tehdy, jestliže právní úprava připouští přechod žalobního práva na právního nástupce poškozeného. Tyto a další nuance vyplynou z části věnované zahraniční komparaci.

V trestních řádech se také poměrně často vyskytuje tzv. *subsidiární žaloba*. Obecně a zjednodušeně lze říci, že jde o právo poškozeného nastoupit na místo veřejného žalobce tam, kde odmítá zahájit trestní stíhání veřejnožalobního deliktu nebo v zahájeném trestním stíhání pokračovat. Tím poškozený vykonává určitou kontrolu nad výkonem práva (a povinnosti) veřejného žalobce stíhat všechny trestné činy (v systémech založených na zásadě legality), popř. plní úlohu určité pojistky proti zneužití

diskrečních oprávnění veřejného žalobce (v případě oprávnění vyplývajících ze zásady oportunity). Tato problematika si však zaslouží samostatný příspěvek.

Na rozdíl od subsidiární žaloby je poškozený u tzv. *vedlejší žaloby* oprávněn podporovat veřejnou žalobu. Působí tedy vedle, a nikoliv místo veřejného žalobce. Jeho působení v trestním stíhání je do značné míry závislé na činnosti veřejného žalobce. Pro přiblížení čtenáři se činnost vedlejšího žalobce zhruba blíží působení poškozeného v českém trestním řízení.

Největší problém činí vymezení pojmu „*podpůrná žaloba*“. Tento pojem se používá ve dvojnásobném smyslu. V širším slova smyslu je společným pojmenováním pro vedlejší a subsidiární žalobu (např. podle polské trestní nauky). V užším slova smyslu je podpůrná žaloba synonymem subsidiární žaloby (např. podle starší české nauky).⁶⁴

Častými pojmy této materie je delikt soukromožalobní a delikt veřejnožalobní. Pro pochopení rozdílu mezi těmito pojmy jsem si vybral tuto citaci:

„Jak je to tedy s veřejným zájmem u soukromé podpůrné žaloby? Jsem přesvědčen, že i u soukromožalobních deliktů je přítomen veřejný zájem. Jinak by se nemohlo jednat o trestný čin a poškozený by svůj soukromý zájem mohl prosadit pouze prostředky soukromého práva. Zákonodárce zde zřejmě zohledňuje další okolnosti, zejména zájem poškozeného. Někteří zahraniční teoretikové hovoří o oportunitě samotného zákonodárce. Veřejný zájem se u těchto deliktů neprojevuje natolik výrazně, aby jej stát stíhal *ex offio*. Základem je zřejmě myšlenka, že stát chrání oprávněné zájmy soukromých osob v rámci udržení společenského smíru, v rámci udržení pořádku a v konečném důsledku i zachování státu samotného. Působí proto hrozbou trestem, ale v konkrétním případě ponechává na poškozeném, zda trestní řízení proběhne nebo nikoliv. Vyslovuji proto myšlenku, že u těchto trestných činů je primárně zasažen soukromý zájem, který je z důvodů uvedených výše, zájmem veřejným, jež je zasažen sekundárně, prostřednictvím narušení zájmu soukromého. Soukromožalobní delikty s sebou přinášejí i značnou úsporu finančních prostředků státu a odbřemenění veřejného žalobce, který se může soustředit na stíhání závažnějších trestných činů. Konečně, jak ukázalo zahraniční srovnání, povětšinou si v těchto případech stát ponechává určitou pojistku. Jestliže byl

⁶⁴ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*, 2005, č. 12, s. 317.

soukromožalobním deliktem výrazněji zasažen veřejný zájem, může veřejný žalobce delikt stíhat.“⁶⁵

6. 3. 2. 2. Historický vývoj soukromé a subsidiární žaloby na našem území

„Téměř po celý středověk⁶⁶ se paralelně vyskytovalo vedle soudního též mimosoudní vyřizování trestních záležitostí. Velmi dlouho se připouštěla svépomoc a též smírné urovnání trestního sporu dohodou mezi poškozeným a pachatelem (např. finančním odškodněním). Státní monopol trestního postihu se prosazoval jen zvolna - začínal u protistátních deliktů (rušení zemského míru, zrada panovníka), později zahrnul nejtěžší delikty trestané smrtí (tzv. hrdelní zločiny) a teprve za vrcholného absolutismu⁶⁷ zahrnul všechny trestné činy.

Trestní proces se zpočátku nijak neodlišoval od civilního procesu, což se projevovalo zejména v iniciativě k zahájení řízení a v dokazování. Zásadně se očekávalo od poškozeného nebo jiných zainteresovaných soukromých osob, že podají žalobu (akusační princip), že zajistí přítomnost obviněného u soudu, že vyhledají a soudu předloží důkazy o vině. Pokud poškozený žalobu nepodal nebo nedovedl proces až do konce, zůstal často i těžký zločin nepotrestán.

Postupem staletého vývoje se stávalo stále zřejmější, že tento způsob vedení trestního řízení je nefunkční, a proto stále větší díl iniciativy na sebe začala přebírat veřejná moc, reprezentovaná speciálními orgány.

Několik set let trvajícím vývojem středověkého trestního řízení vyústil posléze na samém konci středověku ve zformování svébytného procesního modelu, který se označuje jako inkviziční proces. K dovršení tohoto vývoje v Čechách a na Moravě dochází v době absolutistické habsburské monarchie.“⁶⁸

⁶⁵ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 78.

⁶⁶ Pozn. autora - středověk jako historická epocha se označuje obdobím od 5. do konce 15. století.

⁶⁷ Pozn. autora - vrcholný absolutismus jako historická epocha se označuje obdobím přelomu 17. a 18. století.

⁶⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 22 - 26.

„Feudální inkviziční proces byl vybudován na zásadě vyšetřovací (princip inkviziční). V procesu vybudovaném na této zásadě byly všechny základní procesní funkce soustředěny v rukou soudu. Soudce (inkvirent) sám sbíral všechny materiál směřující jak k usvědčení, tak i k obraně obviněného a sám dále ve věci rozhodoval. Obviněný nebyl procesní stranou, neměl žádná procesní práva, byl pouhým bezprávným objektem vyšetřování. Protikladem zásady vyšetřovací je zásada obžalovací (princip akusační). Zásada obžalovací především znamená, že funkce žalobce v trestním řízení je svěřena samostatnému procesnímu subjektu - žalobci. Bez návrhu žalobce nemůže být soudní řízení konáno. V tomto smyslu je žalobce pánem sporu (dominus litis).“⁶⁹

S instituty soukromé a podpůrné žaloby se setkáváme poprvé na našem území v 19. století. Prvním procesním předpisem tohoto století je trestní zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, který byl vydán v roce 1803 císařem Františkem II. a upravoval jak trestní právo hmotné, tak i trestní právo procesní.

„Trestní zákon z roku 1803 ještě nepoznamenaný reformními snahami upravoval v částech obsahující trestní právo hmotné, konkrétně v první části druhého dílu, těžké policejní přestupky. V celé řadě z nich se trestní řízení nezahajovalo z úřední povinnosti, leč k podnětu určité osoby soukromé. Jednalo se o skutkové podstaty následujících přestupků: krádeže a zpronevěra v rodině (§213), veřejné zlé nakládání a nadávky (§241), cizoložství (§248), zmrhání nezletilé příbuzné člověkem domácím (§249), smilstvo ženské osoby služebné s nezletilým v domě žijícím synem nebo příbuzným (§250), opilství (§268), jiné hrubší nemravnosti v rodině (§269). Vyjmenované soudně trestné přestupky bylo lze stíhat pouze k návrhu (stížnosti, žádosti) určité osoby soukromé. Jednotlivé skutkové podstaty pak vymezovaly, kdo je osobou oprávněnou (hlava rodiny, uražený, rodiče, příbuzný, poručník, mistr). Uvedené skutkové podstaty byly později pojaty bez zásadních změn do trestního zákona z roku 1852.

Trestní řád Würthův z 17. 1. 1850 byl již vybudován podle reformovaných trestních řádů, spojoval inkviziční proces francouzský a akusační proces anglický. Funkce trestního stíhání a funkce obžalovací byly odděleny od působnosti soudcovské a svěřeny orgánům zvláštním (státnímu zástupci). Působnost státního zástupce byla rozšířena na

⁶⁹ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 67 - 68.

všechny trestné činy. Do té doby plnili funkci žalobce, jako již bylo zmíněno, nejprve poškozený a později v klasickém inkvizičním řízení (trestní zákon z roku 1803) inkvirent. Tento trestní předpis pozměnil původní delikty návrhové a vedle negativního zájmu soukromého připouští podpůrnou žalobu soukromou v případech, kdy státní zástupce u návrhových deliktů žádosti osoby oprávněné nevyhověl. Osobě oprávněné pak svěřilo právo vzít na sebe úlohu žalobce. U trestného činu urážky na cti spáchaného obsahem spisu tištěného (§507) šel zákonodárce ještě dále, když připustil, že uražený se nemusí obracet nejprve na státního zástupce, ale může ihned vystupovat jako žalobce soukromý (volba, zda půjde o delikt veřejnoprávní návrhový nebo delikt soukromožalobní, závisela na vůli oprávněného).

Trestní řád z 29. července 1853 se vrací zpět k procesu inkvizičnímu, funkci státního zástupce však ponechává. V § 37 bylo dáno právo osobě, které se trestný čin týká, na vůli, aby trestní řízení podjala ve srozumění se státním zástupcem. Zachováno bylo právo subsidiární žaloby.

Poslední krok od zprvu výjimečné soukromé žaloby k její pravidelnosti učinil trestní řád (Glaserův) z roku 1873. Tím původní negativní zájem soukromý se dostává do pozice pozitivního zájmu soukromého. Stát tím zároveň prohlašuje, že „nemá nijakého zájmu anebo jen zájem zcela nepatrný a podřízený v tom, aby tyto činy byly trestně stíhány, že však uznává takový zájem příslušné osoby soukromé, jíž zároveň zůstává, aby jako žalobce soukromý tomuto svému zájmu zjednala platnost“⁷⁰.

Právní úprava trestního řízení podle trestního řádu z roku 1873 ze dne 23. května 1873 (z. č. 119/1873 Ř.z. účinný od 1. 1. 1874) u nás platila až do konce července roku 1950. Dnem 1. srpna 1950 došlo přijetím zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, k unifikaci trestního řízení, které bylo za celou existenci Československa do roku 1950 nejednotné. Na Slovensku (a v Podkarpatské Rusi, která byla v době první republiky součástí ČSR) platil trestní řád uherský z roku 1896, pro osoby vojenské platil vojenský trestní řád z roku 1912. Obdobně bylo zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon, unifikováno trestní právo hmotné.

⁷⁰ Storch, F. Delikty návrhové a soukromožalobné v právu rakouském. Právník 1895, s. 378.

Trestní řád z roku 1950 zcela upustil od soukromé či alespoň podpůrné žaloby, podání obžaloby bylo bezvýjimečně v rukou prokurátora. V politickém režimu vlády lidu v čele s dělnickou třídou jako jejím předvojem stojí zájem lidu nad zájmem jednotlivce a soukromá (podpůrná) žaloba jako jakési privilegium jednotlivce nemá v socialistické společnosti místo.

Postavení poškozeného se příliš nezměnilo ani po přijetí trestního řádu v roce 1961 účinného od 1. ledna 1962 (zákon č. 141/1961 Sb.). Ani nadále nemohl poškozený příliš ovlivnit zahájení či průběh trestního řízení. Poškozený, ač stranou trestního řízení, příliš práv neměl. Opět to byl prokurátor, jehož práva byla nepoměrně širší. Prokurátor mohl i bez návrhu poškozeného, dokonce i proti jeho vůli, učinit návrh na náhradu škody (§ 43 odst. 3).

Novelizace po roce 1989 přeci jen postupně zlepšovaly postavení a práva poškozeného. Ani trestní řád účinný dnes nedává poškozenému možnost podat soukromou či podpůrnou žalobu, přesto od roku 1990 (zákon č. 178/2000 Sb.) je některým poškozeným za určitých podmínek umožněno disponovat trestním řízením alespoň v podobě negativní (§163).⁷¹

6. 3. 2. 3. Právní úprava soukromé a subsidiární příp. vedlejší žaloby u našich zahraničních sousedů

V současné době se soukromá a subsidiární příp. vedlejší žaloba uplatňuje v různých podobách u tří ze čtyř našich zahraničních sousedů. Objevuje se v německém, rakouském a polském trestním řádu. Stejně jako u nás, tak i slovenský trestní proces tyto instituty nezná. Z dalších zemí, kde se tyto instituty v různých podobách také objevují, jmenuji např. Bulharsko, Rusko, Chorvatsko, Španělsko, Finsko.

⁷¹ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 11 - 13.

6. 3. 2. 3. 1. Soukromá a vedlejší žaloba v Německu

„Německé trestní řízení je ovládáno zásadou legality. Přesto však německý trestní řád umožňuje soukromou i vedlejší žalobu.

Ještě než se budu věnovat soukromé a vedlejší žalobě, je nutné připomenout, že německé trestní právo zná také návrhové delikty. Podle § 77 StGB je k podání návrhu oprávněn poškozený, pokud zákon nestanoví něco jiného. Okruh trestných činů stíhaných k návrhu poškozeného je poměrně široký. Jedná se o trestné činy menší závažnosti.

Soukromá žaloba je připuštěna v poměrně rozsáhlém okruhu případů. Výčet soukromožalobních deliktů podává § 374 StPO. Většinou jde o trestné činy obsažené v trestním zákoně, ale lze zde nalézt také trestné činy podle zákona proti nekalé soutěži, patentového zákona, zákona o užitných vzorech, zákona na ochranu polovodičů, zákona o ochranných známkách, autorského zákona apod.

Při souběhu veřejnožalobního a soukromožalobního deliktu převládá veřejný zájem, a proto soukromá žaloba není přípustná.

U soukromožalobních deliktů není vyloučena veřejná žaloba, jestliže je trestní stíhání ve veřejném zájmu.

Soukromý žalobce má povinnost poskytnout jistinu ve formě hotovosti, akcií nebo dluhopisů na úhradu nákladů spojených s podanou žalobou. Soukromý žalobce je také povinen složit zálohu na soudní poplatky.

Odsouzený v řízení zahájeném na základě soukromé žaloby je povinen nahradit soukromému žalobci nezbytné výdaje. Jestliže však byla žaloba odmítnuta nebo obviněný zproštěn žaloby nebo bylo řízení zastaveno, náklady řízení a nezbytné výdaje obviněného hradí soukromý žalobce.

Na závěr je možné pro představu uvést statistický údaj o úspěšnosti podaných soukromých žalob. Úspěšnost (tj. obviněný byl odsouzen) se pohybuje okolo 6 %. Žaloba je podána jen asi v 10 % případů.

Podpůrná žaloba v Německu má charakter pouze vedlejší žaloby. Podpůrný žalobce může stát jen vedle veřejného žalobce, nikoliv místo něj. Do roku 1986 byla podpůrná

žaloba možná jen u soukromožalobních deliktů, kde státní zástupce převzal trestní stíhání z důvodu veřejného zájmu. Dnes je umožněna u celé řady trestných činů, nikoliv však všeobecně.

Připojit se k obžalobě může oprávněný poškozený v kterékoliv fázi trestního řízení, a to i po vynesení rozsudku, jestliže hodlá podat odvolání.

Vedlejší žalobce má právo být přítomen při hlavním líčení, klást se souhlasem soudu otázky obviněnému, svědkům a znalcům, může vznášet námitku podjatosti soudu nebo znalce, žádat senát, aby rozhodl o správnosti rozhodnutí předsedy senátu týkajících se průběhu hlavního líčení, namítat nepřípustnost otázky, navrhopvat důkazy, má právo vyjádřit se k provedeným důkazům, a právo závěrečné řeči.

Pokud jde o samotný průběh řízení, vedlejší žalobce nemůže jakkoli ovlivňovat jeho průběh s výjimkou práv uvedených shora. V tom se projevuje ona závislost na veřejném žalobci.⁷²

6. 3. 2. 3. 2. Soukromá a subsidiární žaloba v Rakousku

„Pohled na rakouskou právní úpravu je v mnoha směrech zajímavý. Již jen fakt, že se po dlouhou dobu aplikovala i na území dnešní České republiky, provokuje k porovnání současných trestních řádů. V současnosti platí v Rakousku trestní řád z roku 1975, ačkoliv již byl novelizován.

Rakouská právní úprava zná jak institut soukromé žaloby, tak institut subsidiární žaloby. Trestní řád upravuje rovněž stíhání na návrh nebo zmocnění poškozeného. Rakouský trestní řád je vybudován na zásadě legality (zejména § 90 odst. 1 StPO) a zásadě obžalovací.

Na základě návrhu osoby oprávněné nebo na základě jejího zmocnění lze stíhat pouze ty trestné činy, u nichž to trestní zákoník výslovně stanoví. Zároveň je vymezena osoba oprávněná k návrhu či zmocnění. Jedná se o veřejnožalobní delikty. To znamená, že osoba oprávněná sice podává návrh (zmocňuje) k trestnímu stíhání, ale trestní stíhání

⁷² Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 55 - 61.

a obžalobu podává veřejný žalobce. Stíhání na základě jejího zmocnění je, co do principu, velmi podobné českému trestnímu stíhání se souhlasem poškozeného.

Podle trestního řádu jsou soukromožalobní delikty ty trestné činy, u nichž trestní zákoník stanoví, že se stíhají jen na žádost poškozeného nebo jiného účastníka. Okruh deliktů stíhaných na základě soukromé žaloby je ve srovnání s jinými zahraničními úpravami nezvykle rozsáhlý.

Hlavní líčení se koná podle obecných ustanovení. Není pak rozdílu mezi řízením o veřejné žalobě a soukromé žalobě. Soukromý žalobce je v zásadě oprávněn ke všem úkonům, k nimž je jinak oprávněn veřejný žalobce (§ 46 odst. 2 StPO).

Jedním z nejvýznamnějších práv soukromého účastníka, vedle práva uplatňovat své soukromoprávní nároky, je také právo místo veřejného žalobce podat a také vést veřejnou žalobu.

Ve fázi do zahájení předběžného vyšetřování (popř. podání žaloby bez předběžného vyšetřování), tedy jestliže veřejný žalobce odloží oznámení poškozeného ihned nebo pro provedení předchozího objasňování, může poškozený prohlásit, že se připojuje k trestnímu řízení a zároveň vznést návrh na zahájení předběžného vyšetřování u radní komory, která o návrhu rozhodne (§48 odst. 1 StPO).

Jestliže veřejný žalobce odstoupí od stíhání později, avšak dříve než je obžalovaný převeden do žalobního stavu, může soukromý účastník, ve lhůtě 14 dnů od vyrozumění (popř. ve lhůtě 3 měsíců po zastavení řízení, nebyl-li vyrozuměn), učinit u vyšetřujícího soudce prohlášení, že si stíhání podržuje. O dalším průběhu řízení rozhoduje soud druhé instance, který může nařídit bez dalšího převedení do žalobního stavu nebo zahájení či pokračování předběžného vyšetřování anebo soukromému účastníkovi nevyhovět, není-li žádný důvod k dalšímu stíhání obviněného.

Byl-li obžalovaný uznán vinným, soud rovněž rozhodne o nákladech řízení, které je povinen odsouzený uhradit. Jestliže skončí trestní řízení jiným způsobem než odsuzujícím rozsudkem, nese náklady řízení zpravidla stát. Pokud se však vedlo trestní řízení na základě žaloby soukromého žalobce nebo na základě návrhu soukromého

účastníka jako subsidiárního žalobce, uloží soud těmto osobám náhradu všech nákladů, které vznikly jejich vstupem do řízení.⁷³

6. 3. 2. 3. 3. Soukromá a subsidiární žaloba v Polsku

„Podobně jako platný český trestní řád i polský trestní řád z roku 1997 v úvodních ustanoveních vypočítává základní zásady, na nichž je vybudováno polské trestní řízení. Zásada legality zakotvená v čl. 10 KPK je omezena jen na činy, které jsou stíhány z moci úřední.

Opačná zásada, tedy zásada oportunity, se v polské právní úpravě odráží pouze v podobě výjimek ze zásady legality. Tyto výjimky jsou v podstatě tři. První výjimka dopadá na trestné činy s trestní sazbou do pěti let za podmínky neúčelnosti s přihlédnutím k druhu a výši trestu, jestliže byl obviněný pravomocně uznán vinným jiným trestným činem. Nebylo-li dosud o trestu za jiný trestný čin pravomocně rozhodnuto, lze řízení odložit. Podle výsledku řízení o jiném činu je následně buď trestní stíhání zastaveno nebo je v řízení pokračováno.

Další výjimka ze zásady legality se týká korunního svědka podle zákona z 25. 6. 1997 o korunním svědkovi.

Zastavení řízení proti neplnoletému podle čl. 21 § 2 zákona ze dne 26. října 1982, o řízení ve věcech neplnoletých, je také výjimkou ze zásady legality.

Polský trestní řád je ovládán zásadou obžalovací (čl. 14 KPK), rozeznává tři druhy obžaloby, resp. žalobců. Obžalobu veřejnou, žalobu podpůrnou a žalobou soukromou. Veřejnou obžalobu podává prokurátor, žalobu podpůrnou a soukromou může podat poškozený. Soukromou žalobu teorie považuje za oportunitu stanovenou samotným zákonodárcem.

K trestnímu stíhání některých trestných činů je třeba návrhu osoby oprávněné. Jedná se o tzv. návrhové delikty. Návrhových deliktů je celá řada (více než 20 trestných činů). Lze je rozdělit do dvou velkých skupin podle vztahu mezi pachatelem a poškozeným.

⁷³ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 47 - 54.

Mezi absolutní návrhové delikty (nevyžaduje se žádný vztah mezi pachatelem a poškozeným) patří např. vydání v nebezpečí smrti (čl. 160 § 3 KK), vydání v nebezpečí nakažení HIV, venerologické nebo jiné nakažlivé choroby (čl. 161 § 1, 2 KK), lékařský zákrok bez souhlasu pacienta (čl. 192 § 1 KK), znásilnění (čl. 197 KK) za podmínky, že čin neměl za následek trvalou psychickou újmu oběti (čl. 205 KK) a další. Relativní návrhové delikty vyžadují, aby byl mezi pachatelem a poškozeným vztah osoby blízké.

Soukromá žaloba (oskarzenie prywatne) je přípustná u trestných činů, u nichž tak stanoví trestní nebo speciální zákon. Mezi soukromožalobní delikty patří ublížení na zdraví, jestliže újma netrvala déle než 7 dní (čl. 157 § 3 KK), pomluva (čl. 212 KK), znevážení osoby (čl. 216 KK), narušení tělesné integrity (čl. 217 KK), porušení práva fyzické osoby na odpověď či opravu nepravdivých údajů (čl. 46 § 1, 2 tiskového zákona ze dne 26. ledna 1984).

Soukromá žaloba se podává buď přímo u soudu nebo ústně či písemně u policejního orgánu, který v případě potřeby zabezpečí důkazy a zašle žalobu příslušnému soudu (čl. 488 § 1 KPK).

Aktivně legitimován k podání soukromé žaloby je poškozený. I v případech soukromožalobních deliktů může zahájit řízení nebo vstoupit do řízení veřejný žalobce, vyžaduje-li to společenský zájem (čl. 60 KPK).

Obviněný může až do zahájení soudního řízení vznést proti soukromému žalobci vzájemnou žalobu z trestného činu, který může být stíhán na základě soukromé žaloby a je spojen s činem, z něhož je podezírán. Soud projednává obě věci ve společném řízení.

Řízení ve věcech soukromé žaloby (čl. 485 - 499 KPK) se řídí ustanoveními o zjednodušeném řízení (čl. 468 - 484 KPK). Rozhoduje zásadně samosoudce. Hlavnímu líčení předchází smířčí zasedání, které vede soudce.

Polská trestněprávní teorie důsledně rozlišuje dvě kategorie podpůrné žaloby - vedlejší a subsidiární. Podpůrným žalobcem může být poškozený v trestných činech stíhaných na základě veřejné žaloby, a to buď vedle veřejného žalobce (tzv. vedlejší žalobce) nebo místo něj (tzv. subsidiární žalobce). K ujmutí role podpůrného žalobce je nutné, aby poškozený do zahájení soudního řízení prohlásil, že bude jednat jako podpůrný žalobce.

Role subsidiárního žalobce vystoupí do popředí v případě, že veřejný žalobce rozhodne o zastavení trestního řízení nebo odmítne jeho zahájení. Proti takovému rozhodnutí může poškozený podat stížnost k instančně nadřízenému prokurátorovi, který ji musí postoupit soudu, jestliže jí sám nevyhoví. Jestliže soud zruší rozhodnutí prokurátora, uvede důvody zrušení a případně také okolnosti, které je třeba objasnit nebo úkony, které je třeba provést. Tato doporučení jsou pro prokurátora závazná. Soud však není oprávněn zavázat prokurátora k podání obžaloby nebo jej nutit k odlišnému hodnocení důkazů. Pokud následně prokurátor nadále neshledává důvod pro podání obžaloby a vydá opakovaně usnesení o zastavení řízení nebo o odmítnutí jeho zahájení, má poškozený právo, po právní moci rozhodnutí o zastavení nebo odmítnutí zahájení řízení, ve lhůtě jednoho měsíce od doručení oznámení o usnesení, podat u soudu žalobu. Jak je na první pohled zřejmé, celá procedura (čl. 306, 330 KPK) je značně komplikovaná (potřebné jsou dvě stížnosti poškozeného, čtyři negativní rozhodnutí prokurátorů a jedno rozhodnutí soudu o vrácení věci prokurátorovi k došetření).

Žaloba musí být vyhotovena a podepsána advokátem, musí mít náležitosti obžaloby podle čl. 330, 331 § 1 KPK. Žalobu podanou subsidiárním žalobcem soud přezkoumá, zdali zde není důvod pro zastavení řízení, a to pro evidentní nedostatek faktického základu pro žalobu.

Subsidiární žalobce nese náklady řízení, jestliže byl obviněný zproštěn obžaloby nebo je trestní stíhání zastaveno.⁷⁴

6. 3. 2. 4. Pohled na smysl a přínos soukromé a subsidiární žaloby

Soukromá žaloba je podávána u soukromožalobních deliktů. Subsidiární žaloba je podávána u veřejnožalobních deliktů. Tento podstatný rozdíl se promítá i v částečně odlišných přínosech těchto institutů do trestního práva.

Hlavní přínos soukromé žaloby spatřuji v následujících funkcích:

a) Úsporná funkce - trestné činy nižší společenské nebezpečnosti, kde je primárně zasažen soukromý zájem a až sekundárně zájem veřejný, jsou projednány soudem na základě

⁷⁴ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 40 - 46.

obžaloby soukromé osoby, tedy bez účasti státního zástupce. Státní zástupce, ale i policejní orgán tím získává více času a prostředků k řešení závažnější trestné činnosti a to i v její latentní podobě.

b) Participační funkce - poškozený (aktivně legitimován k podání soukromé žaloby) je mnohem více zapojen do trestního řízení vedeného na základě jím podané soukromé žaloby, z čehož plyne vyšší míra její odpovědnosti za každé učiněné rozhodnutí v daném trestním řízení.

c) Funkce svobodného rozhodnutí - poškozený sám rozhoduje u vybraných trestných činů (soukromožalobní delikty), zda podá soukromou žalobu a tím postaví pachatele trestného činu před soud. V současné době má poškozený v rukou podobné oprávnění a to v podobě dání či nedání souhlasu k trestnímu stíhání, avšak toto oprávnění je pouze relativní, jelikož se vyžaduje, aby mezi pachatelem a poškozeným existoval tzv. blízký vztah (srov. § 163 trestního řádu).

Hlavní přínos subsidiární žaloby spatřuji v následujících funkcích:

a) Kontrolní funkce - její podstata spočívá v tom, že má subsidiární žalobce možnost nahradit státního zástupce, který využije svého oportunitního oprávnění a ukončí trestní řízení ve fázi přípravného řízení. V současné době může poškozený v našem trestním procesu nechat toto rozhodnutí přezkoumat pouze a jen v soustavě státního zastupitelství. Tím, že pokračuje subsidiární žalobce v řízení a to v roli žalobce, tak dosáhne přezkoumání rozhodovací činnosti státního zástupce prostřednictvím nezávislého a nestranného soudu. Tuto funkci považuji za nejvýznamnější.

b) Preventivně - dozorová funkce - tím, že má poškozený možnost podat subsidiární žaloby, pokud se státní zástupce rozhodne aplikovat své oportunitní pravomoci, tak již pouhá existence této možnosti nutí státního zástupce k pečlivějšímu a svědomitějšímu přístupu ke každému takto zvažovanému případu, co se týká rozhodování o něm.

c) Funkce posilující odvolací práva - společně se subsidiární žalobou jsou ve zmiňovaných zahraničních úpravách zpravidla rozšiřována práva k podání opravných prostředků ze strany poškozeného.

d) Úsporná a participační funkce - rovněž u subsidiární žaloby se projeví tyto funkce (viz shora k soukromé žalobě).

Na závěr kapitoly o soukromé a subsidiární žalobě uvedu ještě jeden pohled týkající se kontrolní funkce těchto institutů. Níže uvedená úprava v polském trestním řádu mi přijde velmi zajímavá, a pokud by se soukromá nebo subsidiární žaloba dostala někdy do našeho trestního procesu, tak by nám právě tato mohla být důležitou inspirací.

„Využití poškozeného ke kontrole diskrečních oprávnění veřejného žalobce nalezneme i v cizozemských právních řádech. Právní řády přiznávají poškozenému možnost cestou stížnosti proti rozhodnutí veřejného žalobce dosáhnout přezkumu soudem (např. Rusko, Německo, Nizozemí), anebo právo podat subsidiární žalobu (např. Finsko, Norsko, Belgie, Slovinsko, Polsko, Rakousko). Možnost zmíněná na prvním místě však není teoreticky bezproblémová v tom směru, že sám soud nakonec případně donutí veřejného žalobce proti jeho vůli, aby zahájil trestní stíhání a následně podal obžalobu (rozpor se zásadou obžalovací). Konečně také otázka subsidiární obžaloby není prostá problémů (otázka efektivnosti tohoto institutu, souběhu žalobních práv, povinného zastoupení advokátem, nákladů řízení apod.) Zajímavou variantu, jež je kombinací obou variant zmíněných výše, nalezneme v polském trestním řádu.

Jestliže veřejný žalobce rozhodne o zastavení trestního řízení nebo odmítne jeho zahájení, může poškozený podat stížnost k instančně nadřazenému prokurátorovi, který ji musí předat soudu, jestliže jí sám nevyhoví. Jestliže soud zruší rozhodnutí prokurátora, uvede důvody zrušení a případně okolnosti, které je třeba objasnit nebo úkony, které je třeba provést. Tato doporučení jsou pro prokurátora závazná. Soud však není oprávněn zavázat prokurátora k podání obžaloby nebo jej nutit k odlišnému hodnocení důkazů. Pokud následně prokurátor nadále neshledá důvod pro podání obžaloby a vydá opakovaně usnesení o zastavení řízení nebo o odmítnutí jeho zahájení, má poškozený právo po právní moci rozhodnutí o zastavení nebo odmítnutí zahájení řízení ve lhůtě jednoho měsíce od doručení oznámení o usnesení podat u soudu obžalobu.“⁷⁵

⁷⁵ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 83 - 84.

6. 3. 3. Dekriminalizace protiprávního jednání spočívajícího v zanedbání povinné výživy

Již z názvu této kapitoly je patrné, že zde budu řešit problematiku trestného činu zanedbání povinné výživy a to se zaměřením na otázky, jako je účelnost, účinnost, ekonomická hospodárnost v souvislosti s vymáháním a trestáním neplnění vyživovací povinnosti prostředky trestního práva.

Uvedu zde číselné údaje, na nichž budu demonstrovat výraznou zatíženost orgánů činných v trestním řízení s touto trestnou činností. Toto vynaložené úsilí však nepřináší pozitivní výsledky, protože pachatelů této trestné činnosti neubývá a částky za dlužné výživné oprávněných osob se zvyšují. Je tedy zřejmé, že ani trestněprávní nástroje nejsou efektivní a je nejvyšší čas vážně se zabývat dekriminalizací toho trestného činu.

6. 3. 3. 1. Trestný čin zanedbání povinné výživy

Před účinností nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) byla vyživovací povinnost upravena v současné době již zrušeným zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině. Nový občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014, přebírá v otázkách úpravy vyživovací povinnosti ze zákona o rodině základní zásady, vymezení okruhu oprávněných a povinných osob, úpravu rozsahu a druhů vyživovacích povinností.

Trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku se dopustí ten, kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a za takové jednání může soud uložit trest odnětí svobody až na jeden rok (§ 196 odst. 1 trestního zákoníku).

Na tuto skutkovou podstatu navazuje další, kterou naplní ten, kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a za takové jednání může soud uložit trest odnětí svobody až na dvě léta (§ 196 odst. 2 trestního zákoníku).

Tyto dále doplňuje kvalifikovaná skutková podstata, která se naplní v okamžiku, kdy pachatel vydá, jednáním uvedeným v jedné či druhé základní skutkové podstatě,

oprávněnou osobu v nebezpečí nouze. Zde zákon připouští uložení trestu odnětí svobody až na tři léta (§ 196 odst. 3 trestního zákoníku).

„Povinnost vyživovat nebo zaopatřovat spočívá nejen v poskytování peněžitého plnění, ale i v povinnosti vyživovat a zaopatřovat oprávněnou osobu v naturální formě, tedy ve faktické poskytované péči. Proto zanedbáním povinné výživy např. u dítěte se rozumí nejen neplnění výživného poskytovaného v penězích, ale i neplnění povinnosti vyživovat jiného v naturální formě a povinnosti zaopatřovat jiného, tedy neplnění povinnosti poskytovat dítěti stravu, ošacení, bydlení, pečovat o jeho zdraví a čistotu, vykonávat nad ním dohled a popř. opatřovat další prostředky potřebné pro jeho všestranný rozvoj (srov. R 26/1982).

Pachatelem trestného činu podle § 196 může být pouze osoba, která má povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Předpokladem trestnosti je, že povinná osoba byla vůbec v době, o níž jde, schopna výživné plnit (srov. R 81/1955, R 33/1960).“⁷⁶

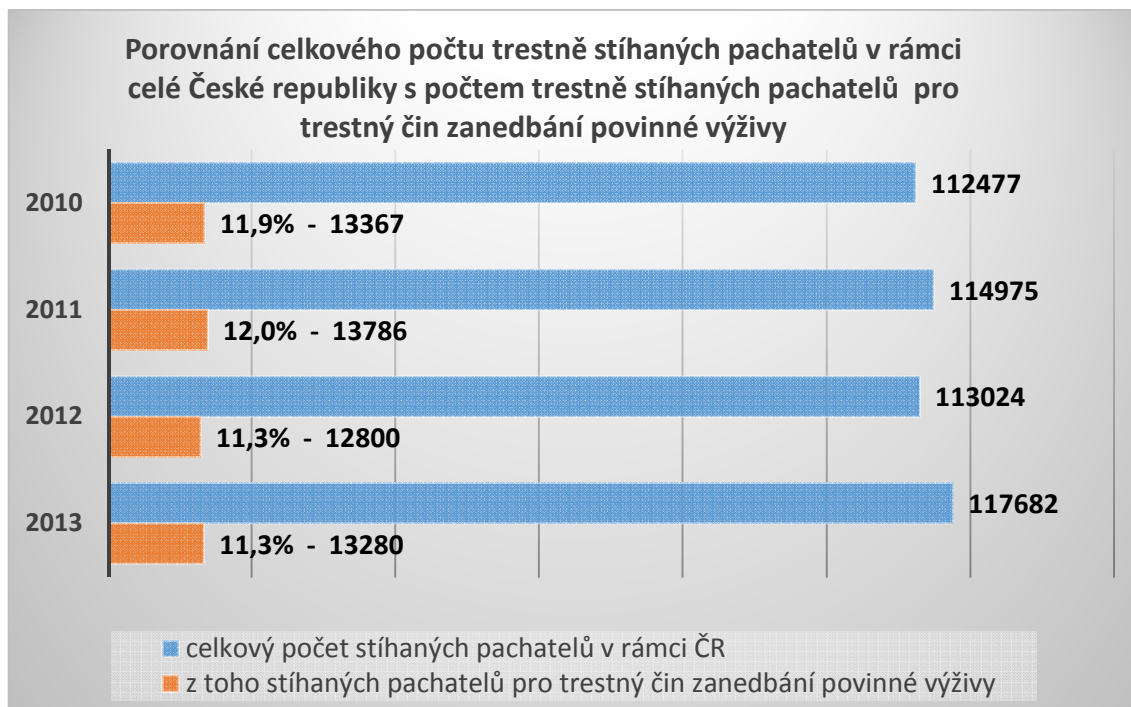
„Okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívající v tom, že oprávněná osoba byla vydána v nebezpečí nouze, se vztahuje jak k trestnému činu podle § 196 odst. 1, tak i k trestnému činu podle § 196 odst. 2.

Z formulace použité v trestním zákoníku plyne, že stav nouze nemusí u oprávněné osoby skutečně nastat. Postačí, že tento stav v důsledku jednání pachatele hrozí. To znamená, že v důsledku neplnění vyživovací povinnosti pachatelem dojde k situaci, že oprávněná osoba, kterou se rozumí osoba vyživovaná, by si sama nemohla bez pomoci jiných osob, popř. bez poskytnutí příspěvku od státu, opatřit ani základní prostředky k životu (srov. B 3/1985-21). Jejich míra se posuzuje jak objektivně ve vztahu k současné přiměřené životní úrovni občanů v našem státě (srov. R 23/1987), tak i subjektivně s přihlédnutím k odůvodněným potřebám oprávněného.“⁷⁷

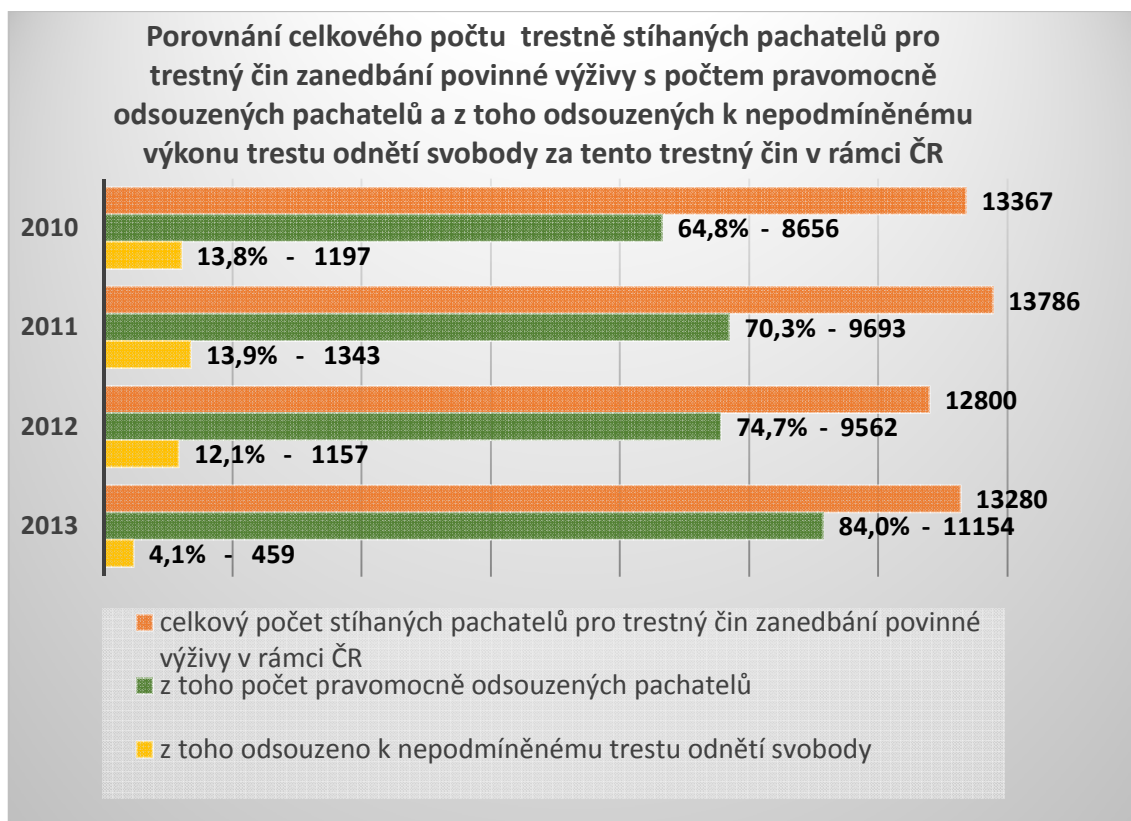
⁷⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1728 - 1729.

⁷⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1733.

6. 3. 3. 2. Statistické údaje k trestnému činu zanedbání povinné výživy

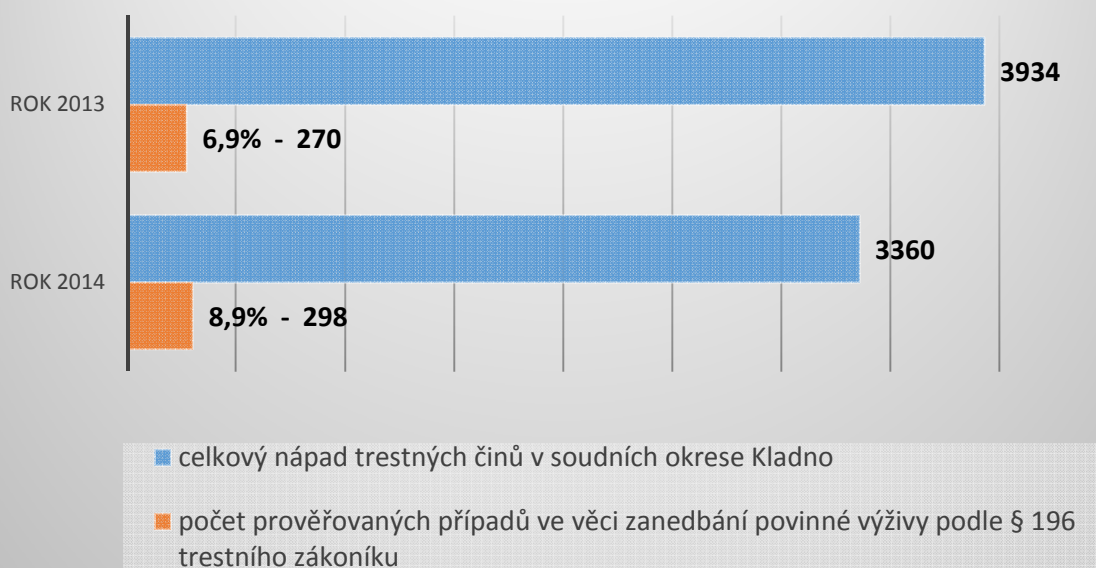

Graf 18 - zdroj: policejní statistiky a statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti

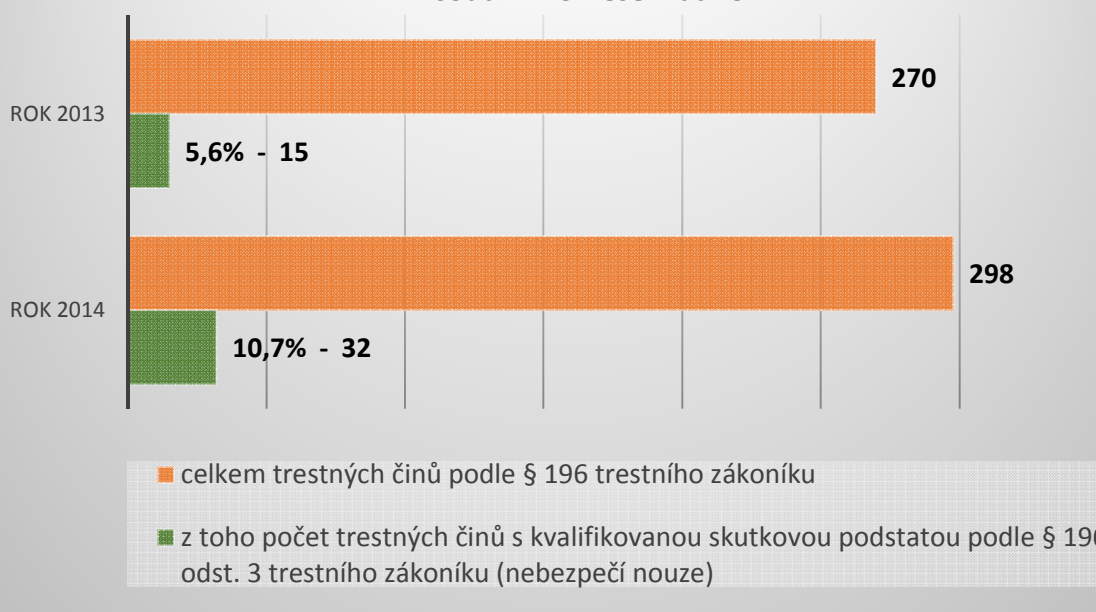
Graf 19 - zdroj: policejní statistiky a statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti

Porovnání celkového nápadu trestné činnosti s celkovým počtem prověřovaných případů policejním orgánem ve věci trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku v soudním okrese Kladno

Graf 20 - zdroj: policejní statistiky a analytické nástroje Policie České republiky

Porovnání celkového počtu případů zanedbání povinné výživy podle § 196 s počtem trestných činů zanedbání povinné výživy, jestliže je oprávněná osoba vydána pachatelem v nebezpečí nouze v soudním okrese Kladno

Graf 21 - zdroj: policejní statistiky a analytické nástroje Policie České republiky

Ještě přidám jeden zajímavý údaj, který jsem zjistil nahlédnutím do náhodně vybraných 30 trestních spisů PČR Kladno ve věci trestného činu zanedbání povinné výživy.

Jedná se o trestní spisy z roku 2013 a 2014, což z pohledu výše uvedeného posledního grafu znamená, že se jedná o cca. 5% vzorek z celkového počtu trestních spisů týkajících se trestného činu zanedbání povinné výživy v soudním okrese Kladno.

U tohoto vzorku jsem sledoval obsažnost trestních spisů z pohledu počtu listů trestního spisu a to v okamžiku, kdy je spis předáván policejním orgánem s návrhem na podání obžaloby nebo zprávou o výsledku zkráceného přípravného řízení státnímu zástupci.

Ač se jedná zpravidla o bagatelní trestnou činnost, tak tomu často neodpovídá náročnost a rozsah dokazování v přípravném řízení a požadavky státního zástupce resp. soudu na shromažďování zejména listinných důkazů v tomto stadiu řízení.

To dokládám právě na tomto vzorku 30 trestních spisů. Průměrně má trestní spis při jeho předání státnímu zástupci 112 listů, což není v porovnání s jinou a závažnější trestnou činností vůbec malé číslo.

Takto nastavený způsob dokazování v podstatě nekoresponduje s proklamacemi a představami vládních politiků (současný ministr vnitra Milan Chovanec, nedávná ministryně spravedlnosti Helena Válková), kteří často zmiňují nutnost zjednodušení a zrychlení přípravného řízení u bagatelní kriminality, čímž jako volení zástupci do poslanecké sněmovny vlastně realizují vůli občanů, kteří mají, tedy alespoň většina z nich, nejen zájem na spravedlivém, ale nepochybně též na přiměřeně rychlém a ekonomicky únosném trestním procesu.

6. 3. 3. 3. Pohled na dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy de lege ferenda

Podíváme-li se na údaje v předchozí podkapitole, tak zjistíme, že trestný čin zanedbání povinné výživy je výrazně se vyskytujícím trestným činem. Až na skoro nevyskytující se výjimky se jedná o trestný čin se známým pachatelem, a proto trestní řízení velmi často končí až u soudu. Není tomu tak v případě, kdy jsou zjištěny policejním orgánem nebo

státním zástupcem již v přípravném řízení podmínky nepřípustnosti trestního stíhání nebo ještě častěji, pokud jsou pachatelem naplněny podmínky zvláštní účinné lítosti ve smyslu ustanovení § 197 trestního zákoníku, která spočívá v tom, že pachatel dodatečně splní svou vyživovací povinnost a to v celém jejím rozsahu a čin přitom neměl trvale nepříznivých následků. Dalším obligatorní podmínkou této účinné lítosti je splnění povinností pachatelem do doby, než soud prvního stupně začne vylašovat rozsudek. Zákonodárce touto zvláštní účinnou lítostí deklaruje vyšší zájem společnosti na dodatečném splnění vyživovací povinnosti než na samotném potrestání pachatele.

Osobně jsem pro dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy. Důvody jsou zjevné. Nízká preventivní funkce tohoto trestného činu na případné budoucí pachatele, což potvrzuje konstantně vysoký počet stíhaných pachatelů, kteří často tuto trestnou činnost i po odsouzení opakují. Pachatele neodrazuje od neplnění vyživovací povinnosti ani relativně vysoký počet odsouzených k nepodmíněnému výkonu trestu odnětí svobody [graf 18 až graf 21]. Odsouzení pachatele v trestním řízení za neplnění vyživovací povinnosti nemá ani žádné pozitivní dopady na vymahatelnost dlužných částek, spíše se dá vypožorovat, že odsouzení ještě více znesnadní pachateli výživné platit a to jak dlužné, tak i řádné. Určitě to platí při odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jelikož je v České republice ve vězení pro odsouzené málo práce, příp. za velmi nízkou mzdu. Pachatel přichází o svou práci v civilním životě a stigma odsouzeného k vězení není dobrým předpokladem v hledání zaměstnání po návratu na svobodu. Ani odsouzený k výkonu trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem se nevyhne záznamu tohoto trestu do rejstříku trestů a opět mu tato skutečnost může při hledání či udržení zaměstnání pouze uškodit.

Úvahy o dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy se objevují již mnoho let jak v odborných kruzích, tak i mezi politiky. Pokud se hovoří obecně o dekriminalizaci, tak se tento trestný čin objevuje zpravidla v popředí těchto debat. Přijetím zákona č. 390/2012 Sb., který nabyl účinnosti 8. 12. 2012 a kterým došlo ke snížení trestních sazeb u trestného činu zanedbání povinné výživy, došlo podle mého názoru ze strany zákonodárců k faktickému, i když výslovně nevyjádřenému, přiblížení

se stavu, kdy dojde k minimálně částečnému odstranění tohoto protiprávní jednání mimo dosah trestního postihu.⁷⁸

Můj návrh na dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 196 bych předložil v této podobě:

(1) Kdo neplní z nedbalosti svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a tím vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo neplní úmyslně svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a tím vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(3) Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce a tím vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

Tato mnou navržená právní úprava by rozlišila trestní sazbu pro jednání zaviněné úmyslně a z nedbalosti, ale především by jako trestný čin ponechala pouze jednání, jehož následkem by bylo vydání oprávněné osoby v nebezpečí nouze. Všechna ostatní jednání spočívající v neplnění vyživovací povinnosti by se řešila prostředky civilního práva.

V současné době je živým tématem přijetí zákona o tzv. náhradním výživném (zpracováváno Ministerstvem práce a sociálních věcí), jehož podstata spočívá v hrazení výživného oprávněným za povinné, pokud tito svou vyživovací povinnost neplní. Následně by měl stát tyto částky od povinných vymáhat. Domnívám se, že právě s tímto zákonem by bylo vhodné se zabývat i dekriminalizací trestného činu zanedbání povinné výživy.

„Domníváme se, že názor „na vyjmutí zanedbání povinné výživy z ochrany trestního práva“ podporuje většina soudců a státních zástupců (viz níže – expertní šetření mezi soudci a státními zástupci v rámci úkolu k sankční politice podporovaného

⁷⁸ Bohužel v důvodové zprávě k tomu zákonu není ani zmínka k novelizaci snížených trestních sazeb u trestného činu zanedbání povinné výživy. Původně byl zákon předložen skupinou poslanců s cílem zrychlit a zefektivnit proces podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a to zejména u pachatelů méně závažných trestných činů resp. přečinů. Až v legislativním procesu do zákona přibyla mimo jiné novelizace týkající se snížení trestních sazeb předmětného trestného činu.

GA ČR - Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí). Podle našeho názoru se prostředky trestního práva (možná v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe) řeší jednání, které by patrně stačilo důsledně řešit občanskoprávní cestou.

V rámci výzkumu – Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti sankcí – podporovaného Grantovou agenturou ČR – č. P408/12/2209, jsme v IKSP uskutečnili v roce 2013 expertní dotazníkové šetření mezi soudci a státními zástupci, kteří působí na okresní úrovni. Na každém okrese byli podle stanoveného klíče osloveni tři soudci, resp. státní zástupci. Oběma skupinám byl distribuován dotazník na téma sankční politiky, výkonu alternativních trestů, problematiky resocializace a spolupráce subjektů při výkonu alternativ. Celkem bylo osloveno 258 soudců a 258 státních zástupců působících na okresech. Na dotazník odpovědělo 62 % soudců a 72 % státních zástupců. Soudci i státní zástupci byli dotazováni i na to, zda je podle jejich názoru vhodné některé ze stávajících trestných činů dekriminalizovat.

Pro dekriminalizaci některých ze stávajících trestných činů se shodně vyslovilo 48,8 % (78) soudců a 48,8 % (90) státních zástupců. Respondenti byli vyzváni, aby uvedli, jakých trestných činů by se dekriminalizace měla týkat. Jak soudci, tak státní zástupci na prvním místě celkem jednoznačně uvedli trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TrZ. Ze skupiny respondentů podporujících dekriminalizaci tento čin uvedlo 64 soudců a 65 státních zástupců. Z dalších trestných činů, podle jejich názoru vhodných pro dekriminalizaci, soudci a státní zástupci uváděli trestný čin pomluvy dle § 184 (5x uvedeno soudci, 19x státními zástupci) a některá jednání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 (7x soudci, 9x státními zástupci). Státní zástupci kromě výše zmíněných uváděli pro dekriminalizaci i trestný čin úvěrového podvodu dle § 211 (10x uvedeno). Z výpovědí respondentů je zřejmé, že zdaleka největší podporu pro dekriminalizaci má trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TrZ.⁷⁹

⁷⁹ Sklenička, J., Rozum, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue, 2014, č. 10, s. 239.

6. 3. 4. Vzájemná komparace výše uvedené kauce v trestním řízení, soukromé a subsidiární žaloby a navržené dekriminalizace z pohledu možného přínosu jednotlivých návrhů v otázce odbřemenění policejního orgánu příp. státního zástupce v oblasti trestního řízení a z pohledu jejich šancí na integraci do našeho trestního procesu

Každá ze tří navržených změn (kauce, soukromá a subsidiární žaloba a dekriminalizace trestného činu zanedbání povinné výživy) si podle mého názoru zaslouží pozornost z hlediska úvah zavedení do praktického života.

Srovnám-li skutečné šance pro uvedení do praxe, tak největší z nich dávám dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy a to proto, že zde vidím již mnoho let nespokojenost všech orgánů činných v trestním řízení s jejich vysokou zatížeností způsobenou předmětnou trestnou činností, aniž by toto společně vynaložené úsilí přinášelo změnu k lepšímu. Jak u orgánů činných v trestním řízení, tak i u dalších odborníků vyvstávají často pochybnosti, zda zařazení jednání spočívajícího v neplnění vyživovací povinnosti do trestního zákoníku v jeho současné hmotněprávní podobě je s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe na místě. Když dále vezmu v úvahu často prezentovaný zájem vrcholných politiků na odbřemenění orgánů činných v trestním řízení, tak aby zbývalo více ekonomických prostředků a personálních sil na řešení závažnější, často latentní kriminality, tak jsem vcelku optimista a věřím, že v několika málo letech dojde k dekriminalizaci tohoto trestného činu. Je otázkou, v jaké podobě bude případně přijata. Svůj výše uvedený návrh považuji za vhodný, ale jeho skutečnou podobu již nechám na zákonodárném sboru.

U soukromé a subsidiární žaloby existuje také šance na zavedení těchto institutů do našeho trestního práva procesního a to v souvislosti s kompletní rekonstrukcí trestního řádu. Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) z roku 2004 neobsahuje žádnou zmínku o soukromé a subsidiární žalobě. Jinak je tomu už ve věcném záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) z roku 2008, kde se již o těchto institutech uvažuje. To samé platí o materiálu, který navazuje na uvedené věcné záměry a který byl přijat na konci roku 2014 skupinou odborníků ustavenou Ministerstvem spravedlnosti ČR pro přípravu nového trestního řádu. Název materiálu zní: “Východiska a principy nového trestního řádu“ a byl již zaslán k posouzení do vlády ČR jako aktualizovaný navazující

podklad výše uvedených věcných záměrů zákona o trestním řízení soudním, tak aby se mohlo po jeho schválení vládou začít pracovat na paragrafovém znění nového trestního řádu. I v tomto aktualizovaném materiálu je obsažen, i když velice stroze, institut soukromé a subsidiární žaloby.⁸⁰

Tyto institutu mají v našem právním řádu tradici, a jak jsem již uvedl, jsou přínosnými procesními nástroji v mnoha evropských zemích a to včetně našich nejbližších zahraničních sousedů (viz podkapitola 6. 3. 2). Nezbyvá než doufat, že se je podaří zapracovat v rámci rekonstrukce trestního procesu do našeho právního řádu.

Mnou navržená kauce nemá v nejbližších letech téměř žádnou naději v uvedení do praxe. Především je to autorsky pouze můj návrh. Navíc jsem v odborné literatuře nenašel žádné podobné úvahy. Přesto vše si stojím za tímto mým konceptem a věřím, že by kauce měla v praxi své pozitivní účinky, jednoznačně převyšující případná negativa. Mým hlavním cílem bylo přinést nástroj, který by měl fungovat jak preventivně, tak i represivně proti těm, kteří zneužívají trestní právo tam, kde není jeho využití s ohledem na jeho určení evidentně smysluplné.

⁸⁰ O soukromé a subsidiární žalobě se v materiálu "Východiska a principy nového trestního řádu z roku 2014" hovoří na dvou místech. Na straně č. 6: „náležitě chránit práva poškozeného, především možnost účinného výkonu jeho procesních práv (*subsidiární žaloba, soukromá žaloba*) a dosažení náhrady škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení (včetně nového řešení zastoupení mimořádně velkého počtu poškozených), chránit práva nezletilých poškozených, a to včetně konkrétní úpravy účasti jejich rodičů, resp. zákonných zástupců, a jejich právního zastoupení; dále více chránit práva poškozených u vybraných trestných činů zvláště zasahujících do jejich osobnostní integrity, zejména právo na soukromí a bezpečnost. Dále na straně č. 14 a 15: „Zásada legality, která bude zachována s výjimkami (*soukromá žaloba, diskreční oprávnění státního zástupce*), se zamýšlí zařadit k ustanovením o zahájení trestního stíhání. V souvislosti s tím, jak bude koncipováno zahájení trestního stíhání, bude zásada legality upravena jen pro státního zástupce (při omezení samostatnosti policejního orgánu – zahájení stíhání podmíněno souhlasem státního zástupce) – varianta 1, nebo i pro policejní orgán (při zachování stávající úpravy zahájení trestního stíhání) - varianta 2. Zásadním způsobem budou rozšířeny oportunní prvky (trestní stíhání bude možné zastavit z důvodu nedostatečné důkazní situace a při absenci veřejného zájmu, jehož kritéria budou zákonem definována, přičemž soudní kontroly bude moci být dosaženo na základě *subsidiární žaloby*).

Z pohledu komparace účinnosti jednotlivě navrhovaných změn v otázce odbřemenění policejního orgánu, příp. státního zástupce v oblasti trestního řízení konstatuji, že i tady bych na první místo zařadil dekriminlizaci trestného činu zanedbání povinné výživy. Účinnost lze neobjektivněji posoudit již nyní a to především z dostupných statistických údajů. Jestliže budeme vycházet z mé výše uvedené úpravy de lege ferenda a z předpokladu, že nejméně kolem 11% [graf 18] všech trestně stíhaných pachatelů v České republice je stíháno za trestný čin zanedbání povinné výživy a z toho je pak stíháno odhadem do 11% [graf 21] pro tento trestný čin s naplněním kvalifikované skutkové podstaty trestného činu (pachatel vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze), pak se můžeme s vysokou pravděpodobností domnívat, že by v rámci České republiky ubylo kolem 11.000 stíhaných osob za rok, což je ohromná úspora finančních a lidských zdrojů.

U soukromé žaloby je těžko vyjádřit jakýkoliv kvalifikovaný odhad v otázce odbřemenění. Důležitý by byl počet soukromožalobních deliktů. Jestliže budeme vycházet z počtu 3 až 5 soukromožalobních deliktů s primárně zasaženým soukromým zájmem, tak nepředpokládám nijak výraznou účinnost ve srovnávaném hledisku.

Pro subsidiární žalobu je hledisko odbřemenění irelevantní, jejím hlavním významem je kontrolní funkce oportunitního rozhodování státního zástupce.

Pro kauci platí to samé, co o soukromé žalobě. I zde je složité vydávat kvalifikované odhady. Neexistuje současná zahraniční inspirace podobného institutu, ani možnost srovnání z historického pohledu. Jestliže bych měl uvést alespoň hrubý odhad týkající se poklesu počtu trestních oznámení, u nichž je prověřováním zjištěno, že oznámené jednání není trestným činem, tak by se podle mě jednalo o minimálně jednotky tisíc za rok v České republice.

Tímto jsem uzavřel kapitolu úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda. Tuto kapitolu považuji z hlediska významu pro moji rigorózní práci za kapitolu hlavní, mám za to, že právě zde má autor kvalifikační práce největší prostor a možnost dokázat, zda je schopen právní argumentace a právního myšlení na požadované úrovni.

7. ZÁVĚR

V této dokončené rigorózní práci jsem měl za cíl provést rozbor předsoudní fáze trestního řízení, tj. podrobnou analýzu přípravného řízení, a to pohledem dlouholetého policisty činného v oblasti trestního řízení. Po celou dobu jejího zpracování jsem kladl důraz na to, že pokud vyslovím pochybnosti o kvalitě zákonné úpravy přípravného řízení a jejich případných rizicích, tak ale zároveň s tím předložím vhodnější návrh, který samozřejmě podložím racionálními argumenty. Jsem přesvědčen, že se mi podařilo tyto cíle naplnit. Současně s tím jsem podle mého názoru dokázal, při zpracování této materie vhodně propojit teoretické poznání s praktickými poznatky v oblasti přípravného řízení, což byl také jeden z cílů, jež jsem si vytknul v úvodu tvorby této práce.

Ještě než jsem začal s rozbořem postupu před zahájením trestního stíhání *de lege lata*, měl jsem potřebu se zastavit u tzv. institutu šetření podle § 158 odst. 1 trestního řádu, který se stal v posledních letech u policejních orgánů velice oblíbeným nástrojem při šetření věcí, kde není od začátku zcela zřejmé, že došlo ke spáchání trestného činu. Uvedl jsem zde můj názor na používání tohoto postupu s konstatováním, že má své místo v práci policejních orgánů, ovšem k jeho využívání je potřeba přistupovat zvlášť obezřetně. Jeho využívání v praxi jsem demonstroval na přehledném grafu.

Přípravné řízení jsem jako úvodní část trestního řízení zpracoval velmi podrobně z pohledu *de lege lata*. Je nepochybné, že se v současné právní úpravě objevuje několik nedostatků, z nichž jsem některé vybral k podrobnější analýze.

Hlavní poznatky stran některých nedostatků právní úpravy přípravného řízení, jimiž jsem se podrobně v mé rigorózní práci zabýval, shrnuji následovně:

Jednak je spatřuji v nepříliš kvalitní úrovni současné právní úpravy v oblasti provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů, která je podle mého názoru zbytečně komplikovaná. Z mnoha nálezů Ústavního soudu ČR vyplývá, že v této oblasti existuje mezi orgány činnými v trestním řízení mnoho nejasností, které mají za následek vadná rozhodnutí nalézacích i odvolacích soudů.

Prvním typem procesních vad je provedení důkazu výpovědi spoluobviněného a to v době, kdy u druhého pachatele nebylo ještě zahájeno trestního stíhání a ten tedy neměl sám nebo prostřednictvím svého obhájce možnost být účasten výpovědi spoluobviněného, když tato výpověď ho usvědčuje z trestné činnosti. Ústavní soud neakceptoval v konkrétní kauze argumentaci nalézacího soudu, který uvedl, že výpověď spoluobviněného je nutno k ostatním spoluobviněným, pokud u nich ještě nebylo zahájeno trestní stíhání, považovat za neodkladný úkon, pokud je tento výslech nejpozději v hlavním líčení zopakován a to již v době, kdy je proti ostatním spoluobviněným zahájeno trestního stíhání. V tomto konkrétním případě k tomu v hlavním líčení i došlo, ale spoluobviněný uvedl, že jeho původní usvědčující výpověď před policejním orgánem byla lživá. Přesto však nalézací soud tento důkaz z přípravného řízení přijal jako hlavní důkaz pro odsouzení spoluobviněného. Ústavní soud ČR rozhodnutí nalézacího soudu zrušil s tím, že předmětnou výpověď bylo možné pouze předestřít a nikoliv přechíst jako důkaz. Jelikož jsem nenašel v současné právní úpravě postup, kterým by bylo možné účinně a zároveň bezvadně tuto právní situaci řešit, rozhodl jsem se nabídnout řešení spočívající v doplnění trestního řádu o institut provádění výslechu spoluobviněného jako neodkladného nebo neopakovatelného úkonu a to za účasti soudce a ustanoveného obhájce.

Neodkladné nebo neopakovatelné úkony jsou předmětem ústavních stížností i v otázce jejich nedostatečného zdůvodnění. Tato pochybení v procesních postupech ze strany orgánů činných v trestním řízení jsem zpracoval s odkazem na konkrétně provedené domovní prohlídky a prohlídky jiných prostor, u kterých Ústavní soud ČR ve spojitosti s jejich odůvodněním konstatoval, že je nepřípustné se spokojit pouze s odkazem na příslušná zákonná ustanovení, aniž by bylo z odůvodnění zřejmé, na podkladě jakých skutkových okolností byly příkazy k těmto úkonům vydány a to včetně právních úvah, na jejichž základě byly posuzovány prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona.

Mimo to zde řeším procesní vady, které plynou z extenzivního výkladu orgánů činných v trestním řízení v možnosti využití oprávnění policejního orgánu ve fázi prověřování. Z těchto vad je zřejmé, že orgány činné v trestním řízení musí vždy důsledně při své procesní činnosti dodržovat zásadu enumerace veřejnoprávních pretenzí, tedy státní moc uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon

(čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky).

Za velice nepovedenou považuji také právní úpravu v otázce vyžadování znaleckého posudku z oboru psychiatrie, když je potřeba vyšetřit duševní stav pachatele. V současné době neexistuje podle zákonné úpravy explicitně vyjádřené oprávnění k možnosti přibrat znalce k vyšetření duševního stavu u pachatele, u kterého nebylo prozatím zahájeno trestního stíhání. Tento nedostatek se v současné době řeší dvěma způsoby. První způsob spočívá ve využití analogie v procesním právu a druhý způsob, doporučený stanoviskem Nejvyššího státního zástupce ČR, se opírá v přibrání znalce - psychiatra o obecná pravidla k využívání znalců v trestním řízení (§ 105 odst. 1 trestního řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) trestního řádu). Oba způsoby jsou podle mého názoru nesprávné. Za jediné komfortní východisko považuji změnu zákonné úpravy, kterou jsem v komplexní podobě navrhl (srov. kapitola 6. 2. 1.). Stran znaleckých posudků jsem narazil v praktickém životě i na další nedostatek současné legislativní úpravy. Jedná se o nemožnost předvést zkoumanou osobu ke znalci, jestliže se tato dobrovolně na pozvání znalce nedostavuje. Také zde bych se přimlouval pro změnu zákona, která by se měla promítnout do trestního řádu nebo do zákona o znalcích a tlumočnících.

V posledním letech stále více poslouchám nářky mých kolegů, že se trestní proces komplikuje, zvyšuje se administrativní zátěž a už málo času zbývá na operativní činnost. Politici bez ohledu na politickou příslušnost slibují změny, které trestní proces zrychlí, zjednoduší atd., ale pravdou je, že zatím zůstává vše pouze a jen u těchto slibů. Proto nemohla být tato otázka v mé rigorózní práci opominuta. Hledám zde a nabízím způsoby řešení, jež by mohly přispět k odbřemenění orgánů činných v trestním řízení.

Za nejkontroverznější považuji můj návrh na zavedení kauce v trestním řízení. Jsem přesvědčen, že by stálo minimálně za úvahu začít se zabývat otázkou možnosti zpoplatnění trestního řízení a to ve formě kauce (poplatku), kterou by bylo možné nechat za jasně definovaných zákonných podmínek propadnout, pokud by policejní orgán prověřováním trestního oznámení došel k jednoznačnému závěru, že skutečnosti uvedené v trestním oznámení nezakládaly důvod k tomu, aby se předmětná věc řešila prostředky trestního práva. Zpracoval jsem grafická znázornění, ze kterých implicitně vyplývá, jak velké množství lidských sil a finančních prostředků vynakládá společnost k prověřování

kauz, kde je nakonec rozhodnuto, že se o žádnou trestnou činnost nejedná. Toto vše jsem doplnil komplexním legislativním konceptem pro zavedení kauce do našeho trestního práva.

Jako další možnost zde nabízím soukromou a subsidiární žalobu. Čtenář se dozví podrobnosti o těchto dnes již nepříliš známých institutech, které byly součástí našeho trestního procesu do roku 1950. Na začátku uvádím základní pojmy k této materii, aby byl čtenář orientován, poté přecházím ke zpracování historického vývoje soukromé a subsidiární žaloby. Protože jsou tyto instituty mimo jiné používány v současné době také u našich zahraničních sousedů, považoval jsem za vhodné zde uvést základní pojednání o jednotlivých zahraničních úpravách (Německo, Rakousko, Polsko). Nechybí zde vyhodnocení smyslu a přínosu soukromé a subsidiární žaloby.

Jako poslední se věnuji úvaze nad dekriminalizací trestného činu zanedbání povinné výživy. Podrobné statistické údaje jasně dokazují, že tento trestný čin odčerpává značné množství kapacit orgánů činných v trestním řízení, aniž by trestněprávní řešení této situace přinášelo zlepšení stavu pro oprávněné osoby a motivovalo dostatečně potenciální pachatele této trestné činnosti k plnění vyživovací povinnosti. Vedle současné právní úpravy zde navrhuji úpravu *de lege ferenda*, která by zanedbání povinné výživy kvalifikovala jako trestný čin jen tam, kde by takovým jednáním byla oprávněná osoba vydána nebezpečí nouze (srov. kapitola 6. 3. 3.). Pokud by tento znak nebyl oním jednáním naplněn, bylo by nutno k vymožení práva využít prostředky civilního práva.

Na úplný závěr jsem srovnal kauci, soukromou a subsidiární žalobu a dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy a to z pohledu jejich možného přínosu v otázce odbřemenění policejního orgánu nebo státního zástupce v oblasti trestního řízení. Společně s tím jsem vyslovil můj odhad na šance těchto jednotlivých návrhů pro jejich zavedení do praktického života. U obou těchto hledisek stavím dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy na první místo, k čemuž připojuji argumenty (srov. kapitola 6. 3. 4.).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Knižní literatura:

CÍSAŘOVÁ, Dagmar a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004, 829 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1463-3.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, 871 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-159-4.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-23-9.

GŘIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, 121 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-246-1107-4.

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 520 s. (Beckovy komentáře). ISBN 978-807-4005-13-8.

HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právnický slovník: komentář*. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1320 s. (Beckovy komentáře). ISBN 80-717-9740-5.

HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Správní právo: obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 837 s. (Právnické učebnice). ISBN 978-80-7400-049-2.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 624 s. ISBN 80-864-3258-0.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 895 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-24-0.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a*

řízení proti nim, advokátní tarif. 4. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2013, 1215 s. Glosátor. ISBN 978-808-7576-69-4.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo.* 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. ISBN 80-738-0000-4.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. (Právnícké učebnice). ISBN 34-064-0177-5.

MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika.* 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s. (Beckovy mezioborové učebnice). ISBN 80-7179-878-9.

MUSIL, Jan, KRATOCHVÍL, Vladimír, ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní.* 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. (Právnícké učebnice). ISBN 978-807-179572-8.

NOVOTNÝ, Oto a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část.* 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, 435 s. ISBN 80-863-9573-1.

ŠÁMAL, P, NOVOTNÝ, František, RŮŽIČKA, Miroslav, VONDRUŠKA, František, NOVOTNÁ, Jaroslava. *Přípravné řízení trestní.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1443 s. ISBN 80-717-9741-3.

ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, Hrušáková, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1199 s. (Beckova edice). ISBN 978-807-1793-75-5.

ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád I. díl: komentář.* 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1525 s. (Beckova edice komentované zákony). ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád II. díl: komentář.* 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1518 s. (Beckova edice komentované zákony). ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní zákoník I.: komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1303 s. (Velké komentáře). ISBN 978-80-7400-109-3.

ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní zákoník II.: komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 2011 s. (Velké komentáře). ISBN 978-80-7400-178-9.

ŠČERBA, Filip. *Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997 - 2005*. 1. vydání. Praha: Linde, 2006, 239 s. ISBN 80-7201-633-4.

VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 458 s. (Beckovy texty zákonů s komentářem). ISBN 978-80-7400-142-0.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 651 s. (Beckovy příručky pro právní praxi). ISBN 978-80-7400-321-9.

WAGNEROVÁ, Eliška a kolektiv. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

Časopisecká literatura:

Bašný, A. *K možnosti vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání*. Trestněprávní revue, 2004, č. 12, s. 345.

Bílková, V., Gřivna, T., Herczeg, J. *Scénář Renegade, aneb sestřelení civilního letadla z pohledu práva*. Trestněprávní revue, 2008, č. 11, s. 328.

Fryšták, M. *Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů*. Trestněprávní revue, 2013, č. 5, s. 109.

Gřivna, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky)*. Trestněprávní revue, 2005, č. 12, s. 317.

Jelínek, J. *Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů*. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 36.

Miříčka, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. Praha: Všehrad, 1934, zvl. s. 12.

Sklenička, J., Rozum, J. *K problematice neplacení výživného*. Trestněprávní revue, 2014, č. 10, s. 239.

Storch, F. *Delikty návrhové a soukromožalobné v právu rakouském*. Právník 1895, s. 378.

Judikatura a výkladová stanoviska:

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 10. 2002, sp. zn. II ÚS 355/02.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. II. ÚS 298/05.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 175/06.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 8. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1780/07.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 4. 2009, sp. zn. I. ÚS 536/06.

Nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 16. 6. 2010, sp. zn. PL ÚS 3/09.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/11.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. PL. ÚS 47/13.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 1981, sp. zn. 1 Tz 15/81.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo 449/2010.

Stanovisko ředitele analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství ČR, ze dne 6. 7. 2012, sp. zn. 1 SL 727/2012.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 302/2012.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. Tpjn 303/2014.

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ČR ze dne 3. 4. 2002, č. 10/2002.

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ČR ze dne 5. 9. 2005, č. 5/2005.

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ČR ze dne 2. 2. 2012, č. 1/2012.

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ČR ze dne 30. 6. 2014, č. 3/2014.

Kvalifikační práce:

Bauer, P. Diplomová práce. Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před samosoudcem. Plzeň, 2010.

Elektronické zdroje:

www.aspi.cz

www.beck-online.cz

www.mvcr.cz

www.nsoud.cz

www-portal.justice.cz

www.psp.cz

www.usoud.cz

www.zpravy.idnes.cz

RESUMÉ V ČESKÉM JAZYCE

Z názvu mé rigorózní práce “úloha policejního orgánu v přípravném řízení“ vyplývá, že je tato zaměřena na úvodní stadium trestního řízení. Jako dlouholetý policista jsem toto téma komplexně zpracoval z pohledu policejního orgánu a to s důrazem na poznatky a zkušenosti získané z reálného profesního života.

V úvodní části jsem popsal své motivy ke zpracování rigorózní práce a dále jsem zde představil svou profesní a studijní historii.

Ve druhé kapitole jsem vylíčil smysl přípravného řízení, jeho základní funkce a také jeho jednotlivé časové fáze. Nechybí zde charakteristika policejního orgánu s vysvětlením toho, jaké orgány mají statut policejního orgánu. Nejvíce prostoru věnuji policejnímu orgánu v podobě policejních útvarů, které zaujímají z hlediska množství zpracovaných trestních kauz nejvýznamnější postavení. Věnuji se zde institutu šetření podle § 158 odst. 1 trestního řádu.

Třetí kapitola je zaměřena na postup před zahájením trestního stíhání, tzv. prověřování. V úvodu popisuji tři možné způsoby zahájení přípravného, respektive trestního řízení. Tj. zahájení sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo zahájení provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů a nebo zahájení trestním stíháním, nebyly-li předchozí úkony provedeny. Podrobně se zaobírám účelem postupu před zahájením trestního stíhání, jeho průběhem a funkcemi. Stejně pečlivě se věnuji jednotlivým oprávněním orgánů činných v trestním řízení v této fázi přípravného řízení, včetně způsobů ukončení prověřování.

Vyšetřování jako čtvrtá kapitola mé práce navazuje logicky na fázi prověřování. Vyšetřováním se označuje úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby. Detailně popisuji akt zahájení trestního stíhání a důkazní postupy ve vyšetřování. Narazíme zde na rozdíly mezi standardním a rozšířeným vyšetřováním a na diferenciaci vyšetřovacích orgánů. Na závěr kapitoly jsem zařadil možné způsoby ukončení vyšetřování a to jak ze strany policejního orgánu, tak i ze strany státního zástupce.

Zkrácené přípravné řízení jako zvláštní formu přípravného řízení jsem zařadil do páté kapitoly. Mimo celistvé zpracování tohoto typu řízení de lege lata jsem zařadil do druhé části této kapitoly číselné přehledy o využívání zkráceného přípravného řízení s ohledem na novelizace tohoto institutu a to včetně dopadu stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR na jeho využívání.

Šestou a závěrečnou kapitolu osobně považuji za nosnou a nejpřínosnější část mé rigorózní práce. V kapitole “úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“ jsem spojil mé poznatky z profesního života s poznatky získanými psaním této kvalifikační práce. Dost prostoru jsem poskytl problematice neodkladných a neopakovatelných úkonů, v jejichž provádění se najde mnoho nejasností mezi orgány činnými v trestním řízení. Neméně zajímavou otázkou je nemožnost provést vyšetření duševního stavu u osoby podezřelé, u níž nebylo zahájeno trestní stíhání. Nabízím zde komplexní úpravu této možnosti z pohledu úvah de lege ferenda. Na závěr celé práce otevírám otázku možností odbřemenění orgánů činných v trestním řízení, tak aby mohly věnovat více času závažnější a mnohdy latentní trestné činnosti. Navrhuji zde nový institut kauce v trestním řízení, staronový institut soukromé a subsidiární žaloby a navrhuji dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy.

RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE (SUMMARY)

The title of my thesis „the role of the police authority in pre-trial“ shows that it is focused on the initial stage of criminal proceedings. As a longtime police officer I have worked this issue from the perspective of the police authority with an emphasis on knowledge and experience gained from my real professional life.

In the first part I described my motives for processing the thesis and I introduced my professional and study history.

In the second chapter I described the sense of pre-trial proceedings, its basic functions and its phases. There is characteristic of the police authority and an explanation of what authorities have the status of a police authority. The crucial part is the police authority as police departments, which occupies in terms of the amount of processed criminal cases the most important position. I pay attention on investigation institute by § 158 paragraph 1 of the Criminal Code.

The third chapter focuses on the process before prosecution, the so-called vetting. The introduction describes three possible ways to launch preparatory or criminal proceedings. It is the commencement of writing the record of initiation of criminal proceedings or commencement of execution of urgent or unrepeatable acts or initiation of prosecution, unless the previous operations performed. I deal in detail with the purpose of the procedure before prosecution, its progress and functions. I devote as much care to individual authorization of bodies active in criminal proceedings in the pre-trial phase, including ways to terminate the vetting.

The investigation as the fourth chapter of my work builds logically on phase vetting. The investigation is a stretch of prosecution before filing a lawsuit, the application for approval of the plea bargain, transferring the case to another authority or suspension of criminal prosecution, including the approval of the settlement and suspended criminal proceedings before filing a lawsuit. I describe in detail the act of initiating criminal prosecution and evidentiary procedures in the investigation. Here we find the differences between standard and extended investigations and differentiation investigative bodies. At

the conclusion of the chapter, I have included possible ways to end the investigation, both by the police authority and the prosecutor too.

The shortened preparatory procedure as a special form of preliminary proceedings is in the fifth chapter. Outside the general processing such proceedings *de lege lata* I gave to the second part of this chapter datasets on the use of the shortened preparatory with regard to the amendment of this institute, including the impact of the opinions criminal collegium of the Supreme Court of Czech Republic in its use.

I think that the sixth and final chapter is the most important and beneficial part of my thesis. In the chapter "consideration of possible changes in the preliminary proceedings *de lege ferenda*" I combined my knowledge of the professional life with the knowledge obtained by writing the theses. I have provided enough space to the issue of exigent and unrepeatable acts, in whose implementation we can find a lot of confusions among bodies active in criminal proceedings. The interesting question is also the impossibility to investigate the mental state of the suspected person for which the prosecution was not initiated. I offer here a complex modification of options in terms of the considerations *de lege ferenda*. At the conclusion of the thesis I open the question of the possibility of lightening the burden of law enforcement authorities in criminal proceedings, so that they can devote more time to serious and sometimes latent crime. I propose here a new institute bail in criminal proceedings, the old-new institute of private and subsidiary action and I suggest the decriminalization of the crime of malpractice nutrition.

ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE

Tato rigorózní práce řeší úlohu policejního orgánu v přípravném řízení trestním. Jejím cílem je představit předsoudní fázi trestního řízení, tj. přípravné řízení. Jako dlouholetý policista, pro kterého je trestní řízení mnoho let hlavní pracovní náplní, jsem chtěl tuto fázi trestního řízení podrobně zanalyzovat a přitom poukázat na slabá místa současné právní úpravy a zároveň s tím předložit možná řešení těchto nedostatků s odpovídajícími argumenty.

Stadium přípravného řízení jsem zpracoval chronologicky od postupu před zahájením trestního stíhání až po fázi vyšetřování, která nastává po zahájení trestního stíhání. V samostatné kapitole najdeme pojednání o zvláštní formě přípravného řízení, kdy mluvíme o zkráceném přípravném řízení. Všechny tyto kapitoly jsem zpracoval z pohledu současné právní úpravy. Současná právní úprava obsahuje několik nedostatků, na které jsem v rigorózní práci poukázal a předložil jsem návrhy na změny, které by tyto nedostatky odstranily nebo alespoň zmírnily.

Rigorózní práce graduje kapitolou “úvahy nad možnými změnami v přípravném řízení de lege ferenda“, kde jsem se věnoval otázce neodkladných a neopakovatelných úkonů, kde jako policista vnímám případná rizika při jejich provádění policejním orgánem a to z hlediska formálních vad. Dále se zde zabývám absencí oprávnění pro orgány činné v trestním řízení v otázce možnosti vyšetřit duševní stav pachatele v době před zahájením trestního stíhání a taktéž absencí oprávnění ve formě předvedení pro policejní orgán, pokud je potřeba zajistit osobní účast pachatele ke znaleckému zkoumání. Na závěr zde velice podrobně analyzuji možnosti odbřemenění orgánů činných v trestním řízení s důrazem na policejní orgán. Předkládám zde konkrétní řešení. Nalezneme zde úvahy de lege ferenda nad zcela novátorským institutem kauce v přípravném řízení, rozbor soukromé a subsidiární žaloby a úvahy de lege ferenda nad otázkou dekriminalizace trestného činu zanedbání povinné výživy.

Název rigorózní práce: Úloha policejního orgánu v přípravném řízení

Klíčová slova: přípravné řízení, policejní orgán, postup před zahájením trestního stíhání, vyšetřování, zkrácené přípravné řízení.

ABSTRAKT V ANGLICKÉM JAZYCE

This thesis solves the role of the police authority in criminal pre-trial. Its object is to present the pre-trial stage of criminal proceedings, it is the pre-trial proceedings. As a longtime police officer, for whom criminal proceedings are for many years the main job, I wanted to do a detailed analysis of this phase of the criminal proceedings and to point out to the weaknesses of the current legislation and simultaneously bring the forward possible solutions to these gaps with appropriate arguments.

I worked the stage of the preparatory proceedings in chronological order from the pre-prosecution to the phase of the investigation which occurs after the commencement of prosecution. In a separate chapter we find a treatise on the special form of pre-trial proceedings, when we speak of summary proceedings. All of these chapters I processed from the perspective of current legislation. The current legislation contains several drawbacks, which I pointed out in my rigorous thesis and I submitted proposals for changes that would correct these deficiencies.

The thesis culminates with the chapter "consideration of possible changes in the preliminary proceedings *de lege ferenda*", where I dealt with the issue of exigent and unrepeatable acts, where as a policeman I perceive potential risks in their implementation by the police authority in terms of formal defects. It goes on to deal with the absence of authorization for bodies active in criminal proceedings on the possibility to investigate the mental state of the offender at the time before prosecution and also the lack of authorization as a demonstration of police authority if needed to ensure the personal participation of the offender for an expert examination. In conclusion, there is a very detailed analysis of possibilities of lightening the burden of authorities involved in criminal proceedings, with emphasis on police authority. I present here a concrete solution. Here we find considerations *de lege ferenda* on a pioneering institute pre-trial bail, analysis of private and subsidiary actions and considerations *de lege ferenda* on the question of decriminalization the crime of malpractice nutrition.

Title of thesis: The Role of the Police Authority Pre-trial.

Keywords: preliminary proceedings, the police authority, the procedure before the criminal prosecution, the investigation, the shortened preparatory procedure.